ספר שנות אליהו

על סדר זרעים

מהגאון החסיד רבינו אליהו זצ"ל מווילנא.

והונה היטב מכל הקמשונים ושבושים הרבים שהיו בו ע"י המנוח הרב הגדול מו"ה יהושע העשיל כ"ץ זצ"ל מהוראדנא.

הקדמת הרה"ג החכם השלם החריף ובקי מהו' **משה** זצ"ל חתן להגאון האמיתי חסיד ה' המנוח מהו' **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

ויאמר משה מה נכבד היום בהגלות נגלות אור ישראל וקדושו לאמיל מאורו דרך בנק שבינו התעלם עלי. הוכיח דרך הקדש. דלכיו ראיתי ועלה לבי. ומעמוק היה נראה לי. פ"י מעשיו הנפלאים נפשי יודעת מאד אתת מגלפי רבנות קטת מדותיו. כי מי יוכל לכפר ולשבר פלאות מהות דרכיו ומנהותיו. ועל אחד מסס לבדו כדאי העולם ומלואו להתקיים עולמי עד. היה שולם מוצב ארצה ולאחו בשמים. סליק אתעטותא מתתא לעילא ומעילא לתתא הפיע אחן ומלואה. לעיק דלתתא ולדיק דלעילא. עלוי קיימין עלמין דאתכסיין ועלמין דאתגליין. הוא היה אבי כל הוספי התורה. אבי חיל מילו הגדול לאוייתא. אבי אבי כבד ישראל ופרנסיו. הוא מורי וזכי אבי המאור הגדול אשר ייף בגדלו על כל העולם הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ אחינו הגלוי ופרישא דשכבה"ג קדושת שם הפאמרתו מרגנא וכנגא **אליהו** מסירת מווילנא. אשר מיום הולדו ממש כאשר בא לכולל מיהר לא מע מן האהל של תורה וילאה ומסירות ופרישות. ולו דומיה תהלה. שלא אראנו מלא כבודו. והנה טעל מאתנו נפירת תפארתנו ממדת גולנו. נתעלם מן העין. אך תומת בנפיו מוקים עלינו. ספריו וחבוריו הקדושים והערבים המה לנו לזכרון. והנה כבוד הגאון מרי ניסיי המקולאים כפז הרב המופלג החכם השלם לדיק בדרכיו ומתים במעשיו מהו' אריה ליבש ואחיו הרב הגדול המופלג מריף ובקי החכם השלם מ' **אברהם** אמה יושבים על הכלי קדש מהוריו הר"ל מיינעטיס מ"ש ביניפה רנה לברכם כשמלה ולהדרם על קדר היותר נאה ולחכי מעלעל מ"ש בפלעולה דנברא הקשה עד אשר באתי לפה ק"ק נבוב עיר הגדולה והנורה ומלאתי לי קצת אמיצה כאשר עשו רבים פ"ה אשר בבית מדרשו של ר"ה הרב המריף המפורסם מוהר"ר **אליעזר** סג"ל לגדא מאד מאד המאמן עם תלמידיו בהגהות מיטר הקדוש הזה עד אשר מ' מתלמידים מלא קצת מגיהות רבינו המופלגים מבוונים לדעת דבוריו הקדמונים:

גם ר"ה הרב המופלא והמופלג הריף האמרן מהור"ר **יצחק** פרענקיל הפליא לעשות ברוב התמלות ויגיעות בלות המעשות והטמעות על הספר הקדוש הלזה כאשר נדפסו בסוף הספר. ועד הנעשה לו לא כבוד ידידי הרב הגדול הנגיד המופלא המפורסם מהו' **יהודה ליב** בהרב הגדול מ' **שניאור** נכד הגאון מרישא. והוא אחד מגנידי יקירי הקהילה הנ"ל אשר היה בעזרי המנוחר בדבריו ומליצותיו. והנני מבקש מכל מעיין בלדק, לבל יעיין המבולה כאשר ידמו לו דברים פסולים. כי המה כתפוחי זהב במשכיות כסף. וקראתי שם הספר **שנות אליהו**. מלשון שנה בבינו מעכמו. והנה שלשה שנות אליהו היו בידו הספר **שנות אליהו**. מלשון שנה בבינו מעכמו. פתח רבינו לנו מפתח גדול על נעמי ברכה מפתח של נעמים. כן כ"י אלו ג' שדרי מעכה. ובנה לחשוקה זרע לברכה שדר זרעים. בחבורו הגדול על הירושלמי אשר הפליא לעשות. ואחר לחשוקה זרע לברכה שדר זרעים. ואח"ז בני שדרי קדושה וטהרה. בני שדרים אינן מעכבין זמ"ז. אלא הטוב מה הם תמימים כך שעותיהם תמימים. מי וקים לעולם. מעיומיו יפוצו חוצה והלדיקים אף שם הם עושין מעין מלאכתן שהיו עושין זקן שלמים. קדושים בקדושת הגוף והנפש. גם שם לא יעותו ביניעי כח. גם שם נקראו בוטים מדבנות ע"ש הגאות בגאות ה' משכילים ומחכימים זוהר זריח נצוצין לכל סבר. כן בנק יבריקו ניצוצי שלהבתם. זכות תורתו ומסירותו ופרישותו. ינן על אלפיו ולפיטים ועל כל המתקדשים ומטהרים עם ה' אלה. ויזכו לגאולה לאורה. למדנו שיעותו הקוים באורו ומלאה מאכן דעה את ה' כמים לים מכסים:

דברי חתנו הטרוד בטירדא דמצוה הק' **משה** בא"א מ"ו חו"ב המאה"ג החסיד המפורסם מוה' **יהודה ליב** זצלה"ה מק"ק פינסק:

הקדמת הרב המופלג חו"ב וחכם ושלם מהו' **אברהם** זצ"ל בן להגאון האמיתי חסיד ה' המנוח מוה' **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

ברוך היום אשר ילדתני. הייתי בן לאבי. אבי רכב ישראל ופרשיו. אור ישראל וקדושיו כביום שמעו שמו. מי שלא ראה תורתו וקדושתו ופטוטתו. לא ראה אור מימיו. היכול אוכל ספר מעומה איזה קטת דרכיו אשר אגידה ואדברה להלאות כבודו וגדלו. אם נפשו בכפו להחזיר עטרת המורה על יושנה. למד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ספרא וספרי ותלמוד בבלי וירושלמי ותוספתות וכל הבריתות עד שהיה משנתו סדורה בפיו על כל קון וקון אבי מנים הלכות סדורות על סדר המקרא. ונתן נפשו על כל דקדוק ודקדוק ממאמרי רז"ל לגמוד וללמד ולקיים את כל דברי תלמוד תורתם כמעט נפשו ילא עליהם. אחת מזיתי ותספרה בכת תורות מאופל הגיה לאור פעות הדפוס והסופרים שנפלו בספרא וספרי ותוספתות פירקא דר' אליעזר וירוש' תלמוד בבלי וסדר עולם נעשו פנו שמורות כעורב. ונעשה אבזרי על בניו ובני בניו. אם בניו לא ידע ואת אמיו לא הכיר. ובעזרו ה' להקיק שמעתא אחת לאמיתו להנו פנו ממאור שבה. ולא אכל כמה ימים מרוב אהלתו. לא נהנה מעוה"ז כי אם תפנולת המורה והתפלה היא חייו ואורך ימיו כמעט שלא מעם מעם שיבה ולא נעשה תורתו קבעים לא ביום ולא בלילה. מי לאה כאחת מי שמע כאלה. מימי דנגן קטרתי ולאמי הישיבות והגאונים מוסדי אדן והאחמים. נמס כל לב. ורפו כל ידים. כי נתמעטו הלבבות ולקו המאורות. ונתבלבלו הטמוטות. ונעשה הטורה כשתי תורות. אחת ה' היתה זאת נפלאת היא בעיניו. אך בימינו נבקשו כל מעיות החכמה ואחוזות הטמים נפשתו. לא מלאו כלי מחזיק ברכה עניו ושפל נגזה בעיניו נמאם. כמוהו. כלם נקבצו אלו אלו ונעשים אגד כמעיין המתגבר. על בעטה שפתח פיו נעשו הכל כחרטים ולא כל מוחא סכיל להבין שמעות אמריו. וכל מה שאמר גלה עפה וכסה עפמיים. לא מגולל הסידותו **ודבר ה'** יקר בעיניו שלא ימנע כך מן הדור לא כזב את הקדו אחתו. שם בכתב רשום ואמת. **ולא חדל אחת** מעם מחכמתו. בנגלה על מקרא משנה הלכות ואגדות ספרא וספרי מכילתא הוספתא **סדר עולם** עשאם בכלי גדול מחזיק את המבוה. ע"י הגהותיו ובילוריו ומידוטיו יגיע המשכילים איך חיי עולם נעע בתוכם אמומים לחיות. טשל יקימון מליו. אין בהם נפתל ופקק. לא נהן ולזמק. הן הן הדברים שנתנו לנעשה מסיני. מורם אחת בפיהו כי דומה למלאך ה' לצבאות הוא בחסידותו ופרישותו ימיד בדורו ובכמה דורות שלפניו. זכה וזיכה את הרבים. כל המעלה שנשכחו חזר ויסדן. כל הלכות הקשות שנאם כמשור הדור הוא בעומקותו. להקים נפילת המורה להכין אומה בילדתו ולסמדה בגודל בקיאותו וחריפותו. מי יעכיך נגדו. כל כלי יוצר לא יוצלח עליו. ויותר שהיה חכם בנגלה נפשתו אליו כל שעתי בינה להבין ולהשכיל לכל בני ישראל דברי הזוהר והמיקונים וס"ד וכ"מ וס"י והילכות וסתרי תורה. מעשה בראשית ומעשה מרכבה. לא הנים דבר קטן ודבר גדול עד שלמד ולומד בדרך קצרה לשמן ידעו את ה' מגדולה ועד קטנם. לולא תורתו שעשועי אי אכה אוכל לחיות רגע בחבלן תולדי. כי הוא יבאיר וידיו תרפינה. ומי יתן וטכל להפיץ אורו ביישראל ולתלקח ביעקב לשמן שתעטו מהטוב אשר חנן ה' אותו ואתעטו על נוב שלום:

הק' אברהם בן לאותו צדיק חסיד ה' המנוח מוהר"ר **אליהו** זצלה"ה מווילנא:

הקדמת

הרב הגאון האמיתי נר ישראל ע"ה פ"ה מו"ה **חיים** זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק וולאזין יצ"ו תלמיד רבינו הגר"א זצ"ל.

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו ותורתו אמת נתן לנו כלי ממדה שנו שבראו שולמות נטועות ונטועות אין מספר ואין חקר ואיי העולמים נעע בתוכו לעשות פרי למעלה למעלה להפלא קדושתם ע"י תורת פיו והגיון לבנו בתורתו ית"ש והיא חיינו בהתהלכנו בדרכנו ובשכבנו בשמרנו ובהקיצנו הנ לנו לאיתמינו חיי עד בעלי תורותיה ליעוד ולאור באור החיים עד העולם. אחת בריתנו אחתנו ברוך אשר בחר בנו. וקייב התורה ויקרא היא המקורה שנמסר לנו בס"פ ובסיל אחת התורה ככת הקב"ה בריתו אחתו כאמור כי על פי הדברים ברתי ונו' וכיון שבא ישראל תלכה ושפיה בנוסח אין תורה ולא כהן תורה הן נוטעו אבדנו תורה שבע"פ ח"ו עלי כ' לגאות הפליא הקדו אמתו גם בהיפיטו בחרן לא לנו לא לנו אמנו

מיתי רבי שמעון לנו שיאמר קדרי משנה וברות ה' אשר דבר בו כולל בם כל הת"ל קדרי משנה שמה דורות הראשונים וכל הבריתות והתוספתות ליכא מידי מיניהו דלא רמיזי במתני' ולא מתקנו בימי התתולאים שקבלו ומתנו עד אשר דק דקדקו ומתנו על רמיזות המשנה עפ"י רומיא דמתני' מהדדי והבריתות בשני התלמודים הירושלמי והבבלי ומרם עגנו האור טוד הוכנו להתבונן עפ"י קבלתם ולקבוע לנו סלכתא כמאן ולהוסיף לנו מימרות עד ר"ת ורבינא סוף הוראה. ומיום שנתתם ונתתם התלמוד בבלי נתתם כל חשן מלחות לחבין ולהורות מדעתינו. רק בעורים נגעם דבר מה נראה בתלמוד הקדושה בה נחזי אנן לאורה נפש ונלך כל דברי קדשם הם המה נר לרגלינו ואור לנתיבתנו. ומבלעדי אור תורתם כמתי שולם כמתשכים

הוקנו

שנבנו כי נגנז כל האור במורה החמומה אשר בידיו שם בגלו וגנזו כל המאורות להתגלות לנדיקים הזוכים בכל דור ודור להנות מאורם. וגדולי המפרשים ז"ל עדיין היו משתמשים באור הגנוז הזה המה מפרוה כרוח תפשו מעמונים יבעו מלאת גנזי מממדיה המה אכלו מפריה ושבעו ואותיכו גם לדורות הבאים לחיות מפיהם ומפי כתבי קדשם אשר הניחו לנו ענוך השולחן. וגם אחרי כן חכמי הדורות האחרונים ז"ל. מהם זכו לנקב אורות לדלותם מים התלמוד ומים כפי יכלו לקבוע אבל שעיר שם שעיר שם. כי רוב דבריהם דלה דלו לנו עפ"י חבל בחבל ומימה בנימה להתגלות במשמעות דברי הראשונים ז"ל:

והנה נס"ל שעיקר אחר המנהג במדנו מכל וכל. כי התלמוד בבלי לא זכינו בו ותלמוד ירושלמי עמוק עמוק מי ימלא רב פנינו בלשונא קלילא דנקא. וגם בחפש ידי המתמחין בו ובמוספות. כמהבנו מאד ונלאינו למלא פתח לדבריהם להאיר לנו דרכם הקודש. ישתו אנחנו דעלמא רבותינו הקדושים הרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל אשר עשו מחיצה בתוספתא וירושל' למלות דרך המשנה מס' זרעים. בפרט הר"ש ז"ל הפליא עשה להבין ולהורות מן התוספתא וירושלמי וקבעם במקומותם בפירושו. ומאז עד עתה המיבורים מתחבבו על מעניות ומיבורים על מיבורים ומיבורים עליהם. טולם נקבנו בהו עפ"י דקדוקיהם שדקדקו בדברי הר"מ והר"ש ז"ל ודומה בחייהם. ולפלם מענלי המשנה עפ"י התוספתא וירושלמי לא מלאתו מחון בדבריהם: הן עתה עלינו לבא בכוב הגדולות לתמו הגדול יתברך על כי עד כה הרחנו ה' לגלות בעינינו חסדי ה' כי לא תמנו לספר ברחמיו יומם ולילה אמנו. אשר גם יחבנו בחוסך בדור האחרון שבאחרונים הזה. ה' האיר לנו ונלה לנו עיר וקדים מן שמיה הרב הדומה למלאך ה' לגלות הגדול אשר נלקחו ומוכנו הכריחו עליו מסוף הסולם עד סופו כבוד שם קדושתו ומוכנו הגאון רבינו אליהו החסיד נ"ע מק"ק ווילנא תנות נפשו בעדן אלהים. מי האמין לשמועתנו שבדור העלם ובזה הזה על הדר זרעים אשר זכינו לעיים עין עליו והבה הוכו שיעות תדשות אשר לא שערום חכמי הדורות שלפניהם מימי חתימת התלמוד. כל מעיין האמתי ירלה ויחמה בעמקות מחיקות אמיתות דברי קדשו אמת אמת חפים:

ערתה עתה הדור אחם ראו ותתפנג בדשן נפשכם זיו תורתו אמת אשר היתה בפיהו ממתקים וסולו ממתקים. ושאלנו בשמון וכוו למאוניכם ממעיני החכמה אשר נבקעו ונתגלו לנו מים מתוקים שבלו על גב אים שהכל בו. כי יותר שהיה רבינו הגדול נ"ע אשר גדול שבגדולים יותר היה נמוך ושפל בדעתו מכל אדם אשר ע"פ האדמה ממש. על גביו ירדו מים עמוקים למקום עמוק עמוק ונמוך בדעתו גם הלם תרלו גודל מעותותו שמעולם לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו בחכמה דמובה רק כפי שיעתו היה יושב ודומם מוב לפתו כחפי הגבורה. למען לא יתכבד בקנון החכם המוסב או המחבר ולאחת גם בקלתם אשר קלע לא נגע שמיתם אבל מיעוטא דמיעוטא הוא ורובא דרובא תורה חדשה מחתו תלה עפ"י שיעתו בתלמוד בבלי וירושלמי. שיתו לא לבבכם והביטו לא ולאו מה נכבד היום בהגלות נגלות לנו כתה מאורות ממודות וגנוזות אחרי בלותו בחבבת פיעינו בפקחו עיניים עורות ע"י מאור עיניו רבינו הגדול נ"ע המקום היה בחזרו שזכה לדברים הרבה על עסקו בתורה לעמה ובכל כוחו עבדה ומרה. היינו עובד אלהים שבנה בפרקו כתה פעמים מתה ואחד ומתן נפשו ממש על כל דבר ודקדוק מן התורה ולא זז מיום ולבו מלהנות ולעיין בתורה. מון לאהבת אמתיו לא נסתכל מעולו. בלתי אל התורה כתן עיניו. ד"א בלא תורה ובלא תפלין לא הלך. עפש שיהה כמעט לא עעם. גחילנא דחוי אחז אחוזת נחלה עד אשר ניתנה לו הטוהה בתתנה ומליאל ונעשה כמעיין המתגבר מיום ליום ומשעה לשעה כל שהתבלו לו רוני מדני תורה וסביותיה ונכוי חמודים אשר היו עתומים ונטוזים מימי קדם. ומשבחו היתה קדושה לו בפיו ובלבבו כל תלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרי ותוספתא וכל המדרשים והזוהר וי"מ וז"ח והמיקונים וס' הילוה ופרקי ר"א. וכללו על דבר כל דברי התנאים והאמוראים הנמצא אתנו בגלה ובגמרא כולם לבוו ידעו על שפתיו ערוכה בכל ומסורה בלבבו והוסיף לקח לספור אותיותיהם ולעקול בתאזי שבלו שכל הקודש. ולהכריע בעקול דעתו האמתי אינהו וכל אביזייהו ותנא לנו אביזייהו. וכל דבר גדול מבשה בראתיה ומעשה מרכבה שבולן הוו נהירין ליה שביני דרקיע. והעולה על כולם כי ליבא מידי בחיותו הש"ם ומדרשים וזכי לדרין דלא הוי רמיז לי' בשרייתא על כל קון וקון מלי הלין כאשר בעיניו זכינו לראות הכל. זכינו לשמעו כאה לנקח אחת שלאתו מלא דמן. פרפראותיו המעניינים ומדמים נפש השומעת מפיו הקדוש פלאי פלאות:

וקצת מן הקלת מקלות דלכי תורתו ימילו עליו מיבוריו הקדושים הרבה אין קץ. בגלה על מקרא ומשנה ועל הלכות הרבב ש"ע ועל אגדות ועל מכלתא וספרא וספרי ותוספתא וירושלמי וסגנות הש"ס ומסכתות הקטנות ופרקי ר"א ופרקי חומא. את כולם הביא מאופל הביאורים אשר בו. ובגמרא אשר אין לאתנו יודע אם הנה הבאה כדאי שיודפסו. על המיקונים ובריה מהימנא והבנה מאמרי הזוהר ועל ספרא דצניעותא והיכלות וס' ילינה ועל אגדות שבש"ס פלאי פלאות ומולות בלשון לדיק כסף נגאר מוסע מחזיק מרובה וכל אחד לדמה לו בערך הבנתו והשגתו לאסוקי כדאמיקי הפלא מני ברגא. אולת מאמרים קטומים ומחומים דלית לכון אחר אשר בעיניו ראיו לכל המיבורים הנזכרים ביד בניו הרבנים המופלגים זרע ברך ה' המפורסמים ג"י:

ואף גם אם יזכו הדור שיתפשטו כל מיבוריו הקדושים. אפס מקלת מן המקלת מקלה תורתו ומכמתו הרלו וכלם לא תרלה ולא תוכלו לשעתו לך תדעו ותאמינו כי אין מקר לתבונתו ומכמתו ודעתו הרחבה מני ים. וכערך אפה נגד ים הגדול כן ערך מיבוריו נגד מכמתו המבונים. ואם אלף שנים ימיה אדם לא יספיק לכתוב כל הכמתו שנתנלה לו בעתין הנוכע מעמו. וכל פה יגאה לספר כל דרכי חסידותו ופרישותו מעוה"ז והפלאת קדושתו ומעשיו המבונים. אמנם מי יתן ומיה לו פה לאמול ומיך לעשות מקלה דבשו אשר הנים לו ויאוהו מיעיו: והנה גם המיבורים שעל המשניות וסיומלמי מסדר זרעים אינם מכתב ולשון רבינו הגדול נ"ע ונתחברו ונסדרו עפ"י תלמידיו שעמדו מפיו. אמנם המיבור שעל הירושלמי היה ביד רבינו הגדול נ"ע זה חי' שנה ונחזינו שמעתו מפה קדוש רבינו הגדול נ"ע בהסדר כוון יפה לדעתו וגם בעיניו ראינו כי טוב ויפה סדרו. והמיבור של המשניות נ"כ סדרו תלמידיו בחייו ועל פיו וכבר היה לאחרונה עין הנמבר מני דינא דבה דק"ק ווילנא יפ"ח לנים עליו ולסדרו כראוי לו. וכל מעיין יראה כי דבריו מוכים ונכוחים ויבינם לאמלאי דעת ונלוים לחי שאמרם. ואם נאולי ימלא המעיין איזה מקומות שיהא איזה מקום לפקפק יראה בחסרון ידיעה או בחשבת הלשנה וכל אדם יאמור מאד לנפשו לעמוד פיו ולאוזנו מלדבר מ"ו עתה על הלדיק יסוד טולם רבינו הגדול והקדוש נ"ע. וזכות תורתו ולדקתו יעמוד לנו ופכל ישראל וביחוד להנך דחני ומחני מחנייתי' דרביו הגדול ויקויים בנו הבטחתו ית"ש גם כי יחטו בגוים עתה אקבצם בחסדה בימינו אמן:

ר"ה חר מן קמיא אשר מעט מן המעט זכיתי לעמוד ולשרת את רבינו הגדול ז"ל ועדיין יראת רוממות תורתו על פני מדי דברי בו מרתע כל גופאי וידי נוספין מר מקדושת תורתו הנפלאה.

נאום **חיים** באמ"ו מוהרר"ן זצלה"ה יום ה' כ"א מנחם אב תקנטית פה ק"ק וולאזין יצ"ו.

אלה דברי הרב המופלג החריף מהו' יצחק פרענקיל

ויען יצחק ויאמר אע"פ שאתם יודע מן השמים. מעוה להביא מן הסדיוט. והיו המאורות הגדולים לאמשלאתם. ואחוקת הנפלים בגילה. להשלות בר מופש בכל מדעיו. הנם היושבים בחפילה. במוכים ובנדקים. ומקבל יד לאותם המביע בהדרת בפשת יפעתם. המאור הקטן יהי להם למאורות. ולאשר יבלו לאורה ויראו כי טוב. יתמלא פגימתם. ויתחדש להם המאור הגדול כמו שהיתה קודם משעה. ואחרי עין לאתה כל אלה. אף הלוש לאיתי אחרי דוחי בהגלות נגלות לנו האור הגדול אור יקרות וקפאון חידושים על בבוד תלוניו מוניו ורבינו רבן על כבה"ג בתנא האלקי מו"ה אליהו מווילנא זצוקלה"ה והיו הבאים לראות מראה הגדולה הזאת ופני להבים פניהם. וירתעו לאחוריהם. ויפליא לאיתם. ולא יביו לאחריהם. ופן ידמו בלבבם. כי כבו אש על עני המערכה. ולא ידעו כי קרן אורה מהבים בה. ובקבן אחל כי פקחתי את עיני. ואחלתו ולאפתו לנעמת על פי. גבויתי ומלאתי. ולאחורי חזרתי. אמנם אחרי שובי נחמתי. ואחרתי אך אני הוא ואחלתו. ובו ינעמתי. לאם לא אבלתי ואיש לא שתיתי. עד כי לראות אפס קצהו אזיתי. ובדיין לאלי אשר הגדולה לא הגעתי. כאשר מקום הראתי. בהשמעות. כי כה האיר לנו רבינו אור מדע אור לא ומלואתא. וזה אל זה שוחלים איה מקום מולאו ומקופתו. אל מול פני המערה ישלו נהותי לאפש בסה בש"ס קפרי וכו' לראות בלאת הבמה בגבורתו. וכמה דברים ערבתי לפני עולתן מלבים ה"ה כבוד מהרר"ל הגאון המפורסם מו' שענדיר אב"ד דק"ק פשוורסק מדי עבבו פה והבקיף בו במלאות הטובות והעיד כי הן הן הדברים שעומדים בדומו של עולם. באומר מעוה רוב ביאה סגור וכני עליה המה מועיים והרולה להשקבל בחפקלריא המהיה כך היא דרכה של תורה כו' יבעת ומלאת ובפרש בדברי רבינו אשר שנה לתלמידיו בלשון קלרה ותוש לבבו ונקיון כפיו פעלו זאת. והוי נהירין ליה לרבינו שבילי דש"ס וספרי וכו'. ואשר כי גם לנו לבב כמוהו. עתון הבבה ומוליא קמפא. וכה הבאתי ידידי הרב המפלג החריף הבקי מהו' אליעזר היות מבואר בדברי רבינו בשמ' כלאים גיטקא חדשה ביושלמי והוא עד כל המפורסים ואפש לו הבר ופשפש ומלא לדבריו בערוך ערך מלפפין תנא דמסייע ליה בגיסא' זו. אי לאחת היה בלבי כמו קטול טוערה. ובכליותי-כלאם מעורה. אם לא אשיתה ואדבנה ולהכרית מי האיש המפץ חיים. ולהיות בלומו פי בגיס. את פי המלך שמור ואוי אזיר כו' ולגבות בו פעמים. עד כי ירלה לעיים. אוכו רב כמו אוים ומומים. בתאיים ומתמימים. ולדקה יחשב לי לעולמים. כי הפלאתי חכלו בגעימים. והבה אם אמרתי אספרה כמו ואומר אני מעבי למלך ומלין אבביה לאו שבמו ותאמו של רבינו שלקלה"ה כל הילוות כלים וכו' וכל מה דאת מבבה ליה אם מגבה ליה ומונה הבמיקה: ומנם אמיים. כפי פרושות שמים. ה' הוא יודע כי לא לבבודי עשיתי. וח"ו להתגדל בתלמדתי. להשמיע במרום קולי. וליתן מקום בגבהי שמים לזבקתי. ח"ו. יודע אנכי ומכיר מסרוני. ומך ברכי. אמנם בלבל לא אוכל. אשר אור לי בנפשי. לעורר בני עתי לאמון ילמדו ק"ו אם כמוני אשר ידי יד כהה. לא קרא ולא שנה. ובכ"ז ד' היה בעזרתי. כי לראות הבבתי. לאמון לא תהיה לריק יגיעתי. לאשר ידם רב להם מש"ס ופוסקים עתה"ו ויתגלגל זכות פ"י והעם יתהוו תאוה. להרבות בתורה. ומלאה הארץ דעה מ"ש עד יכינו יוזכלים. ויתקדש אור שבעתים. כמים ליס מכסים ב"ג מ"ש: ויהי רצון שיתקיים בנו מאמרי חז"ל אשרי אור שהגדולים נשמעים לקטנים. ולא יקורו מהם כי אם לשמור ולעשות כו' ובל הוסיף ולא הגרע מהם ויוסיפו לך מבמה לפ"ק: היום יום ג' כ"ו תמוז לפרט הנ"ל פה ק"ק לנוב:

הב"ד המדבר ברתת וחיל הק' **יצחק פרענקיל**

פרק א מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה שבאו בניו מבית המשתה א"ל לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

א מאימתי כו'. מה מתחיל בברכות מפני שסדר זרעים הוא גדיף כמ"ש פרי פן אשר זרעו בו על האדמה ונאמר ברכות לדיק ונאמר זרעו לכם לדקה לכן מתחיל בברכות: **מאימתי.** הא דקתני מאימתי ולא לימתי. כי לימתי משמע שקאי על כל הזמן. וא"כ דר"ת קאי ג"כ על משעה וכו' והכל מדר"ת ולכן קתני מאימתי דהייט מאימתי התחלת הזמן ק"ש ומפרש משעה כו' ועד סוף כו' הוא מלאת בפני עצמו. וא"כ ר"ת לא קאי אלא עד סוף האמורה ולא על משעה: **קורין.** אמר קורין בלשון רבים ולא קורא כמו שקתני בברכות בשאר מבארן בלשון יחיד. ואם מפני שבברכות אי מבארן ומוציא את הרבים אבל ק"ש אינו יכול להוציא אלא כ"ש לריך לקרות בפני עצמו לכן קתני קורין: **בערבין.** פי' בשביל הנני על בין הערבים שעבר הלשון הוא מיל אחר חצות משיבנו אלוי ערב. ובשביל הנני הוא אחר שקיעת החמה וז"ש בין הערבים בין אותן שני ערבין: **משעה שהכהנים** כו' **נכנסים** כו'. והיינו לאת הטוכבים והא דלא קתני לאת הכוכבים. משום דלא מיעט מיעוט לאת הכוכבים בתורה כלל רק אמר תרומה כתיב ובא השמש ומשר שהוא זמן לה"ב ולכן תלה בזמן תרומה. והתם' כתבו שמתחלת השקיעה קרוב לשעה וימים האתוכים יהיה כמו ג' שעות. ומיהו רוחות שאחר' בימים אתוכים אין השקיעה יותר מרבע שעה וכן בכמה מקומות בגמרא מוכח שהשקיעה אינה משהא כ"כ. וגם כאן בגמ' להדיא אלאת הכוכבים היא השקיעה אלא נראה דהכל תלוי מתחלת השקיעה. ומה שהקשו תוס' בשבת דף ל"ה בד"ה מרי תלתא. לא קשה כלל דלאת הכוכבים להתם הוא משיצאו כל הכוכבים ולכן שם בשבתים לתלוי מעלות השחר בשחר עד כן החמה. דהיינו משהאיר פני המזרח וכל הכוכבים שומדים עדיין אדם הולך ד' מילין. כן הוא משהשקע החמה עד לאת הכוכבים הייט עד שיצאו כל הכוכבים ולאת הכוכבים לתלוי בפרק בתה מדליקין הוא לענין דינא לתהוי לילה והוא אחר התחלת השקיעה מרי תלתי לו תלתא רבעי מיל ולף שהאור רב עדיין הכי קיימא לן לילה הוא. דודאי כל היכא דנקיט לאת הכוכבים לענין דינא לתהוי לילה ודאי תיירי בג' כוכבים דהכי קיי"ל אבל בשבתים לא תיירי אלא במדת שוני הרקיע וכי היכי דבשחרית מדת שוני הרקיע הוא משהתחיל להאיר עמוד הלשון עד הכן. ודאי בערבית ע"כ מדת שוני הרקיע הוא מהתחלת השקיעה עד שנשקע עמוד האחרון ולא"כ ע"כ לאת הכוכבים דהשם לאו ג' כוכבים דהא מיירו הכוכבים בבילתא ג' כוכבים עדיין האור גדול בערב אלא ע"כ לאת הכוכבים דהשם הייט שקיעת עמוד האחרון דלא כבר מחבלאים כל הכוכבים דקודם לכן הלא הכוכבים שנמקום הנמוד האחרון אינם נראים ונם הכוכבים מאז אינם נראים עד שישקע כל האור שבערב ועד לאת הכוכבים דהשם בחמה הוא ד' מילין. ולא"כ לא קשה מידי. והשם מפורש ביושלמי מדכתיב עד לאת הכוכבים ומיעוט כוכבים שנים וקדמייא לא מתחשב אבל שם אייר שיצאו כל הכוכבים דומיא דשעות הבחר ואיט קשה כלל: **בתרומתן.** כי שני תרומות הוא דהייט תרומת גבולין ותרומת מודה לכן קתני תרומתן דהייט תרומת גבולין שבלבם הוא ולא תרומת מודה שאינה שלהם אלא משולחן גבוה לא זו ותרומת גבולין אין בפרטו מבכתו אבל תרומת מודה בפרטו מבכתו: **עד סוף האשמורה הראשונה.** שבלילה בתחלת לג' משמרות והא דקאמר דוד קדמו פיני אשמורות ובתיב חצות לילה כו' הייט שית דליליא ותרתי דימתא כי בשעה שלישית אז עומדין בתר מלכים דהיינו מתחלת שלישית עד סוף הן עומדין ולכן זמן ק"ש של שחרית אז ק"ש בשעה שלישית כי עדיין לא קמו כל המלכים עד סוף השעה וקיימו זמן קימה. אבל דוד היה משנה א"ש בעמוד קודם המלך הראשון שעמוד חצות שעה שלישית בשני אשמורות: **וחכ"א עד חצות** כו'. ופרש הגמ' חכמים כמאן סבירא להו אי כר"ת לימתו כר"א אי סבירא להו כר"ג לימתו כר"ג ומשני לעולם כר"ג סבירא להו והתי דקתמרי עד חצות כדי להרחיק אדם הן העבירה כדתניא חכמים אמרו אינו לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא הן הבדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל ואוטיפתו שינה ומשלא ישן כל הלילה. אבל אדם בא הן הבדה בערב ככבר לבית שכנסת אם ינוח לקרות קורא ואם ינוח לשנות שנה. וקורא ק"ש ומתפלל וכו' וכל הטובר על דברי חכמים חייב מתי שנא בכל דוכתי דלא קתני חייב ומ"ש הכא דקתני חייב. אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר"י דאמר ר"י אינה בן עוה"ב הסומך גאולה לתפלה על ערבית וכבי יהושע בן לוי אומר תפלות בתחלת תקנום. יש לדקדק לענין מתי מסדר נפל הש"ס שלא בסדר בתחלה מקשה מ"ש בכל דוכתי דלא קתני חייב ואח"כ מפרש אמר מר קורא ובגרייתא אבל אדם בא הן הבדה אם ינוח לקרות קורא כו' אבל אם לא נהו לעיומר לדבריהם אלא אם יהא אדם בא הן הבדה אם ינוח לקרות קורא כו' אבל אם לא נהו לעיומר לדבריהם אלא אם יהא אדם בא הן הבדה ונמשוך ונמשוך ו"ל דהא הן להקשות הוכי מסייע ליה לר"י מהתי בגרייתא דלריך לסמוך גאולה לתפלה דמהתי בגרייתא לא מוכח אלא דלא כר' יהושע בן לוי דאמר בתחלת תקנום ק"ש ותפלה בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה לא מוכח כלל מבגרייתא אבל יש לומר דהא שוד יש להקשות לתא כו' אמרינא לתא בתחלה על מלות כמו בק"ש אבל יש לומר על זה ג' מיתרוצים מי אמרת דתפלת ערבית רשות לא לריך מייב ואי אמרת תפלות בתחלת תקנום ג"כ לא לריך מייב דקודם ק"ש הוא תפלה וקבי בסייב על ק"ש. ואי אמרת לריך לסמוך גאולה לתפלה ג"כ לא לריך מייב לתפלה דק"ש ותפלה אחד הוא

וקבי בסייב על ק"ש ולפ"ז מסייע ליה לר"י מבגרייתא שפיר. דתפלות בתחלת תקנום לא יכול לומר דהא בגרייתא אמר בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה. ותפלת ערבית רשות לא יכול לומר דהא אמר בגרייתא אינו ופריך הש"ס מאי שנא כו' לאתפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות פ"כ ל"ל כר"י דלריך לסמוך גאולה לתפלת ערבית דאל"כ לתא לא שנו מכמים מייב בתפלה כמו בק"ש. ולפ"ז מתוכן מה שמסדר לקושיא בתחלה מאי שנא בכל דוכתי דלא קתני מייב כו' ואח"כ אמר מר כו' מסייע ליה לר"י דלא מוכח מייב רק מי אמרת תפלת ערבית תוכה אבל עדיין יש להקשות אחיר מייתא מייתא לר"י דלמא כר"י בן לוי תפלות בתחלת תקנום והא דקתני בגרייתא קורא ק"ש ומתפלל דמשמע ק"ש קודם לתפלה יכול לומר כמו שבתנו תוס' ב' פ"ל ד"ה מאימתי קרין וכו' אומר ר"ש סבור רבנין לקרות ק"ש קודם תפלתן כמו שאנו רגילין לומר אבני מחלה ואוהב ק"ש אינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומה שאמר בגרייתא ואח"כ ק"ש ותפלה זהו כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. אבל ק"ש לאוריתא הוא לאחר התפלה לכך אמר בגרייתא אבל אדם בא הן הבדה אם ינוח לקרות קורא ואם רגיל לשנות שנה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ואח"כ אמר וקורא ק"ש ומתפלל בודאי הוא ק"ש דאוריתא ובזה אתי לאוריי דק"ש קודם לתפלה (זה שמעתי מפיו הקדוש וגם שמעתי מפיו הקדוש שזה המידוש אמר בילדותו כמדומה שאמר בשנה בן שבעה שנים): **רשב"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר.** הוא האיר פני המזרח ולא אילת השחר. ואמרו ביושלמי מן אילת השחר עד האיר המזרח הוא ד' מילין ופסק הרמב"ם דלכתחלה זמן ק"ש עד חצות ובדיעבד עד שיעלה השחר והרא"ש לא פסק כן פ"ש וסברת הרמב"ם נראה כמו שמפורש ביושלמי שם הא מעשה שבאו כו' ור"ג פליג ובבר שובלה טמיה והא ר"מ פליג על רבנן ולא מבר שובלה כותיה. ור"מ פליג ולא מביר שובלה פי' אף שר"ג פליג אאיר מביר שובלה טמיה הא אף שסיה ר"מ פליג על חכמים ז"ל ולא סוה מביר שובלה נגד חכמים וכן ר"ש והאיר פסק ר"ג טוחיה נגד חכמים ומשני ממן מילין לקיים דברי חכמים בכם הכא לא מליט לקיים דברי חכמים. אמר לון מבדין שובדין כותי משמע דלכתחלה מודה ר"ג שאין לקרות אלא עד חצות ולכן פסק לכתחלה עד חצות. ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר. ומה שאמרו הלכה כרשב"ג שאחר משום ר"ש גלינגא בחרא הוא בשעת הדחק אי בחוקם ולגלינגא קמא הוסיף ק"ש של שחר שיכול לקרות משיעלה עמוד השחר. וכן פסק הרי"ף. והקשה הרא"ש הא תא הקורא עם אתי משחר לא יצא. ומ"ש משיעלה עמוד השחר היו קורין. דהא הוא אחר שמיעת התמיד. ונראה דס"ל לרי"ף דרשב"ש פליג על הר בגרייתא דהקורא ק"ש עם אתי משחר. וכיון דאמר ריש"ל הלכה כרשב"ש. לכן פסק כוותיה. וכן הוא בהדיא ביושלמי. דרשב"ש פליג על הא מתניתא דקאמר שם על הא דר"ג אתיא ר"ג כר"ש דתני בשם ר"ש שמעון בר' אחא לפני עמוד השחר כו' הא ר"ג בערבית אף בשחרית כן אי יהא נה. כי מה דאמר לי אמרא מי אחוה דר"ח ודלבב אבא בר מנה הקורא עם אתי משחר בר' הרי בהדיא דפליגי ופסק ריש"ל כר"ש לכן פסק הרי"ף כוותיה. ומיעוט עמוד השחר פסק הרמב"ם שהוא שעה ומומנ שעה. וסייע מהא דאתרינן בפסחים דף ל"ד ע"א שמהלך אדם ביעוני שעה פרסאות ובוים הוא י"ב שעות ומעלות השחר שהוא מהלך ד' מילין שהוא פרסה כמ"ש עם הוא שעה ומומנ. ותוספות שם י"א ב' בד"ה אחד אומר כו' כתבו ומעלות השחר בכן הרמב"ם הוא ה' מילין כדאמר נמי בסיה שמא וזה שולה לשעה ומחלה. וקשה הא בהדיא אמרינן נמי בסיה שמא דמעלות השחר עד כן המחה ד' מילין ודמו נמי שאמרו ה' מילין ומסיק בתיובתא שם. ונראה שם"ם הוא כתוס' ונ"ל ד' מילין והביהו ה' מילין מתחת שמבשנים שבדברי הרמב"ם וא"כ מילין מיו"ד פרסאות הוא שמונים. וכתוס' קמי שעה ומחלה לכך הביהו ה' מילין. וה' מילין מיו"ד פרסאות הוא שמונים. והוא הוא י"ב שעות. כרי שעה ומחלה. ולכן הביהו. וכן נמצא מסכת ברכות בד"ה ביאת הוהו כו'. אבל אין הדבר כן שנמלא בבוכה בכל הוא בד' מילין הוא. וכן כתבו תוס' בתסכת שבת דף ל"ט ע"ב בד"ה תלתא דבמי מיל וכן בפסחים בד"ה ר"ל אומר. וי"ל דה"ק פי' עד הלילה הוי ד' מילין. ונראה דזה כלל גדול מה שאמרו הוא י"ב שעות הוא מסכן החמה עד שקיעת החמה. ולכן הוא שבחוכף הוא נראה גדול מהלילה שבקין. שבאמת שיכון שוין. והייט תפני שבד הכן החמה הוא התחיל להאיר ומדיין הוא לילה עד הכן החמה. וכן משקיעת החמה עד לאת הכוכבים וזה ידוע הוא. ואין לריך להביא ראיה על זה. וא"כ מה שאמרו בגמרא הוא י"ב שעות הוא. הוא מהכן החמה עד שקיעת החמה. וא"כ המחוכה מיל שעד כן החמה ואחר השקיעה אינו בחשבון ונשאלה ל"ב מילין שהן שמונה פרסאות ני"ב שעות. וא"כ ד' מילין שהוא פרסה הוא שעה ומחלה. ובכביו קשה מאד על דברי הרמב"ם שמפרש שהי"ב שעות הן מעלות השחר עד לאת הכוכבים. מה שא"א לביות כן. ונראה שהרמב"ם ג"כ סובר כך אך שהוא מפרש דברי הגמ' בדרך אחר דקשה שם בגמ' מאי דמשני ל"ש אחר לך אחת ביומא הוא דאמרי וכבנן הוא דקשבי דקתנבי מקדמי ומחוכה דלמה ליה למימר אלא כו' הוא ליה למימר אלא לא קאמינא אלא מהלך אדם ביום ו' פרסאות (ביום) ושם פרשו ומבו. ועוד מאי דקאמר דשבו דחשבו מקדמי ומחוכה הא המעות מה דחשבו ה' מילין וגם הבריתא מלמה דר' יהודה אינו מוכן כלל דהא על דברי רבי יוחנן אמרו בגמרא נמלא הפוביו על רקיע אחד משעה ביום. והייטו דמעלות השחר עד לאת הכוכבים הוא שעבה פרסאות שהן מהכבים מילין. ומעלות השחר עד כן החמה הוא ה' מילין. וכן משקיעת החמה עד לאת הכוכבים. נשאלו מכן החמה עד שקיעה שלשים מיל. וא"כ מה שמהלך מעלות השחר עד כן החמה הוא אחד משעה ביום. אבל בבריתא קאמר אבל אדם בא הן הבדה ונמשוך ונמשוך אם ינוח לקרות קורא כו' אבל אם לא נהו לעיומר לדבריהם אלא אם יהא אדם בא הן הבדה ונמשוך ו"ל דהא להקשות הוכי מסייע ליה לר"י מהתי בגרייתא דלריך לסמוך גאולה לתפלה על ערבית וכבי יהושע בן לוי אומר תפלות בתחלת תקנום. יש לדקדק לענין מאי מסדר נפל הש"ס אלא בסדר בתחלה מקשה מ"ש בכל דוכתי דלא קתני חייב ואח"כ מפרש אמר מר קורא ובגרייתא כתוב להישון קורא ק"ש כו' ואח"כ כל הטובר כו'. עוד קשה לענין מאי מסדר הבריתא אבל אדם בא הן הבדה אם ינוח לקרות קורא כו' אבל אם לא נהו לעיומר לדבריהם אלא אם יהא אדם בא הן הבדה ונמשוך ונמשוך ו"ל דהא להקשות הוכי מסייע ליה לר"י מהתי בגרייתא דלריך לסמוך גאולה לתפלה דמהתי בגרייתא לא מוכח אלא דלא כר' יהושע בן לוי דאמר בתחלת תקנום ק"ש ותפלה בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה לא מוכח כלל מבגרייתא אבל יש לומר דהא שוד יש להקשות לתא כו' אמרינא לתא בתחלה על מלות כמו בק"ש אבל יש לומר על זה ג' מיתרוצים מי אמרת דתפלת ערבית רשות לא לריך מייב ואי אמרת תפלות בתחלת תקנום ג"כ לא לריך מייב דקודם ק"ש הוא תפלה וקבי בסייב על ק"ש. ואי אמרת לריך לסמוך גאולה לתפלה ג"כ לא לריך מייב לתפלה דק"ש ותפלה אחד הוא

כו׳. ופירוש דר״י אמר שמהלך אדם ביום מעבר פרסאות הוא פס מה שהלך קודם הגן האמה ואמר השקיעה. ור׳ יהודה נא מצב כן. ומשני אלא ביממא הוא דאמרי הוא מש שלאמרמי באדם הולך ביום מעבר פרסאות היינו ביממא שהוא מהגן האמה עד שקיעת האמה. וכגון דעבו דאמבו מקדמי פי׳ שהן הוצבין היו״ל פרסאות מעלות האמר ומאמבי הוא אחר השקיעה אבל אני לא אמרתי אלא מהגן האמה עד השקיעה והיינו כר״. וכ״ה מפורש בירושלמי דאמרו דעובי של רקיע הוא ל׳ שנה כמה שאדם מהלך ו׳ פרסאות האמה מהלכת מ״ק שנה כמלא מעלות השמר עד הגן האמה מהלך אדם ל׳ מילין ואם האמה בעוביו של רקיע. ול׳ מילין הוא עשירים של י׳ פרסאות הרי ג״כ מהלך אחד מעשירים ביום הרי בהדיא שמה שמהלך אדם ו׳ פרסה הוא מהגן האמה עד השקיעה. ומ״כ כשמהלך ג״ב שעות ו׳ פרסאות. הרי בשעה ותומש הוא פרסה שהוא ד׳ מילין. לכך פסק הרמב״ם שמעלות השמר עד הגן האמה הוא שעה ותומש: ולא זו בלבד כו׳. ואמרו בגמרא ול״ג מי אמר עד תנות דקמני ולא זו בלבד אמרו ומשני הכי קאמר לכו ר״ג לבני׳ כו׳. הגמרא אינו מובן. וכלאה דסבר המקשה דהאי ולא זו בלבד כו׳ הכי קאמרי ולא מדברי ר״ג הוא ומ״ז קשה ליה הא ר״ב לא קאמר עד תנות. דאי הוי ר״ב אמר שמעותה עד תנות הוי שפיר קאמר הכי ולא זו בלבד אמרו מכמי ישמעאל כו׳ אלא כל מה כו׳ וכן ר״ג. אבל השתא דלא קאמר כלל עד תנות היכן אמר ולא זו בלבד וכו׳. ולא יכול לומר דלבי קאי על הגן דהא בדברי הגן אינו נזכר שבריהם בשיג הוא. ומשני הכי קאמר ר״ג לבני׳. פירוש דלאו דברי הכי הוא. אלא דברי ר״ג הוא ונגד דברי חכמים אמר אלא והכי קאמר כו׳: הקטר חלבים כו׳. הם נמי מצוה לבתחלה עד תנות. וכן כתוב בתרב״ם וכן משמע בזבחים פ״ע אינרים שפקעו מעל גבי מזבח קודם תנות יחזיר ומופלין בהן כו׳. ומה שהביא הגמרא הש״כ שמעלין אף לאחר תנות היינו ע״פ דין תורה אבל מצוה עד תנות:

ב מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי. ונומרה עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר עד ג׳ שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג׳ שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה:

ב מאימתי קורין כו׳ משיכיר בין תכלת ללבן. וגמרא אמרו אמרים אומרים משיכיר את חבירו ברחוק ד״א ויכירנו ובירושלמי אמרי מאן דאמר משיכיר בין תכלת ללבן. כמאן דאמר מעיכלה את חבירו כו׳: ונומרה כו׳. פי׳ סוף זמנה הוא עד הגן האמה. ומשיעור גן האמה הוא שיעור שעה. ומה שכתוב בש״ע סי׳ ס״מ ס״א בהג״ה שיעור שעה אחת. כתבו האחרונים שע״ם ול״ל שיעור מישור שעה. (ובלאה שנה זה שעות ול״ל שלש שיעור שעה). ואמר לשון ונומרה פירוש שיגמור את הק״ש עם הגן האמה ממש דהיינו סוף הק״ש יהיה בשעת גן האמה: עד ג׳ שעות. ופסקו הלכה כר״י ומפרש בירושלמי דוקא בשוכח ופליגי שם אם מדאורייתא בשוכח או דבנן אמרו בשוכח: שכן דרך כו׳. כמ״ש בשיל:

כאדם הקורא בתורה. אבל אם קורא בזמנה הוא גדול מהשוסק בתורה:

ג ב״ש אומרים בערב כל אדם ישו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר ובשכבך ובקומך. וב״ה אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך א״כ למה נאמר ובשכבך ובקומך (אלא) בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. אמר ר׳ טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים א״ל כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב״ה:

ג ב״ה אומרים כל אדם כו׳. פירוש ואין תוספת כלל כתה שמעין ונגמרא אמרו השתא כדברי בית שמאי עושה כו׳ ר״י אומר הטעה כדברי ב״ש לא עשה ולא כלום והכה הגמרא אינו מובן כלל כי למה יפסיד הק״ש בעד זה. ועיין בתוספו׳ שנדחקו בזה. ובלאה בעולמי הק״ש אינו מפסיד אך האחרונים פליגי אם עשה מעשה מן המובחר בזה שהשה אם לאו דבמה מקומות אמרינן כל הפעות מן הדבר ושעשה נקרא הדיוט ובכמה מקומות מצינו אמר״פ שפעות מן הדבר אם עשה הוא מעשה מן המובחר. ובלאה כל שהוא מעשה בעצם אלא אלא אלא

המזכירין יציאת מצרים כו' מתן אמרין (נרכות נגלי י"ד ב') נא ירגיל ויאמר ואם המחיל נומר. וכנגן דסכא אמרין מחמיל ואינו נומר מתניתא פליגי מזכירין יציאת מצרים בלילות פי' וא"כ ע"כ ג"ל ויאמר ומשני רבי בא בשם רב אמר מודים אנחנו לך כו' אמרי' פליגא על רבנן דסכא פי' דאמרי שצריך להתחיל ויאמר אינו אלא ביום פירוש ובמשנה סתם שויאמר אינו טוב אלא ביום. ומשמע כל הפרשה ויאמר אינו טוב אלא ביום. ומה שאנו אומרים ויאמר כמ"ש בגמרא כמה מפליאתא הא שמעתתא כו' פירוש משום דבני מערבא סברי שצריך להתחיל ואין צריך לגמור וא"כ לא היו יכולין לומר אמת ואמונה. ואמרינן כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו לכך היו אומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת כו' ולכך משבח אותן שהתחילו ולא גמרו ואפשר"ב אמרו אמת ואמונה ואמרו שם הלכך אין אתחלי מתחלינן כדאתחלי במערבא פי' דבני מערבא סברי שצריך להתחיל כמ"ש בירושלמי דרבנן דסכא אמרין מתחיל ואינו גומר. ואמר שם מתניתין פליגא על רבנן דסכא אלמא סברי דצריך להתחיל וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן ואנו שטין כשתי הארמתות. ואמרו בגמ' כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת כו' שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות פי' לא יצא ידי הברכות של אמת ויציב ואמת ואמונה אבל ידי ק"ש ודאי יצא. דאין שייך כלל לק"ש. שנאמר להגיד בבוקר חסדך כו' פי' כי ויציב הוא על הבוקר. ואמונה הוא על הלילה כמ"ש ויציב אלמא ומהימן פיסריה. והחס פי' המלוס שאלס לך בכר הוא ויציב והפתרון שיהיה יתקייים עוד. וזה הוא שכתוב להגיד בבוקר חסדך על החסדים שעשה (לך) [לנו] הקב"ה בכר ואמונתך בלילות הוא על המיד לבוא שעתיד הקב"ה לעשות לנו:

ג הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה רבי יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא הקורא למפרע לא יצא קרא וטעה יחזור למקום שטעה:

ג הקורא כו' יצא ר"י אומר כו'. פי' דלא פליגי אלא בדיעבד אבל לכתחלה צריך להוציא בשפתיו ולהשמיע ולא כר"מ. ואמרו בירושלמי אמר רב הלכה כדברי שניהן לחקל ופריך דלכן פי' דאי לא כן (ר"ל דלחפילו אי לא אמר רב הלכה נמי אי ידעינן דכן הלכה) מה אנן אמרינן קתמא ול"י הלכה כסתמא ל"י ור' יהודה הלכה כר' יוסי. ומה לריכא רב למיתר כו' ומשמע מהכא דהא"ג חביב קתמא ופיין בחוס' מסכת י"ש ב' בד"ה גבי שבת כו' ואמרינן בגמרא דירושלמי אמר רב מתנא סבר דר"י פליג אף בדרבנן וסבר דלא יצא. ור"ת סבר דוקא בדאוריתא אבל בדרבנן לא. ולא ניחני (במגילה פ"ב) חדש ורב יוסף סבר דדוקא בק"ש. אבל בשאר מצות לא ובירושלמי (פי' בפ"ק דתרומות פ"ב בדברי הגאון) הביא את הג' שיטות ונקט ל"י שם את דברי רב מתנא משום דבתרומה משמע טוחיה דאנין ממש קדמייתא ולא חשב שמהן ואנין אחש אחרייתא ולא תניא שמהן פי' דחביב שם חרם שאין תרומתו תרומה ולא חביב בין הגן דמשב שם. וסייעו דבחרם פליגי ר"י ור"י ואפי' בדרבנן: קרא ולא דקדק כו'. נמי בדיעבד פליגי אבל לכתחלה צריך לדקדק כמ"ש כל המדקדק באותיותיה מצאנן לו גיסכם:

ד האומנין קורין בראש האילן או בראש הגדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה:

ד האומנין קורין כו'. בירושלמי הני ג"כ פופלין והיינו פופלים פ"ג אילן ואומנין פ"ג גדבך: מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה. היינו בראש האילן כו' אבל בראש הזית והתאנה מותר לפופלין להתפלל שם לפי שמרחתו מרובה ובפה"ב לעולם צריך ליכד בכ"מ אף לק"ש: קורין בראש האילן. אמרו בירושלמי מני הכתף אב"ש שמעתא על כתפותי הני זה קורא את שמע אבל לא יתפיל בשעה שהוא פוטן ופוזק כו' מני לא יהא מכוון בפיסים וקורא:

ה חתן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני (עול) מלכות שמים אפילו שעה אחת:

ה חתן פטור כו' עד מוצאי שבת. אמרינן בזה בני דברים. מ' שגר ביום פטור מק"ש וגם בשבת שבעילת מצוה מותר בשבת ואמרינן בגמרא בשבת ביום פרע להעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרע לחתן. והיינו אינו פטור מק"ש אפילו עוסק מצוה. אלא אם עוסק בה אי מרוח בה כדאמרינן בגמ' אם ואמרו אם בשבתך ביתך פי' בשבת דיתך. אבל אם אין אתה יושב כך אלא אתה עוסק במצוה פטור. ובלכתך בדרך. אפי' אם אתה מרוח בדרך אם הוא לבת דיתך שהוא אינו עדדא דמצוה חייב. אבל אם הוא מרוח במצוה אפילו אינו עוסק נמי פטור:

ו רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר כל אדם איסטנים אני:

ו רחץ כו' אמר להם כו'. ופסק רב אלפס שמניות היום הוא מן התורה אבל בלילה הוא מדרבנן לכך לא גזרו במקום אסטנים וחוס' מפרשי שגם ביום הוא מדרבנן לענין לחילה רק לענין מעבר אך כיון שהוא דאוריתא לענין מעבר לא בלו להקל בתחילה אפילו באסטנים. אבל בלילה שהוא דרבנן אף מעבר לא גזרו באסטנים לרחילה:

ז וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה:

ז אין טבי עבדי כו' כשר היה. פי' שהקשו התלמידים לו שני קושיות א' הא הוא אינו קרובו ואפילו היה בן חורין לא היה לריך לקבל תנחומין פליג וכב' הא אין מקבלין תנחומין על העבדים. וע"ז השיב להם אין טבי כשאר כל העבדים. פי' על מה שאמרו אין מקבלין תנחומין כו' ועל מה שהקשו שאינו קרוב ממו אמר להם כשר היה. וכל אחד מיישב עליו לקבל תנחומין:

ח חתן אם רוצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

ח חתן פטור כו'. פירשתי לעיל בפרק א' משנה ג':

פרק ג

א מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין נושאי המטה והלופיהן והלופי הלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורים מן התפלה:

א מי שמתו מוטל לפניו. פי' כל שמוטל פליו לקבור כמוטל לפניו דמיא. ופריך בירושלמי מאי פעמא אית דאמרי משום כבודו של מת. ואית דאמרי מפני שאין לו מי שיעסק מעשה מתי ביניהון שיש לו מי שיעסק מעשה ומתי פטור מכמילת לולב כו': פטור מן קריאת שמע ומן התפילין. ופריך בירושלמי תפילין הא כל היום הוא פטור. ומשני אייתי דקתני ק"ש קתני נמי תפילין: ושאין למטה וכו'. הייט אותן שכבר נשאר חייבין:

ב קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחצונים חייבים:

ב קברו את המת כו'. בירושלמי פריך פליה הא תני אין מוליאין את המת אמור לק"ש אא"כ הקדימו שעה אחת מו אחרו שעה אחת ומשני תפתר דאבדי דאית ליה שעה ולית ביה עונה:

ג נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון:

ג נשים ועבדים וקטנים. לכ"מ אלא הגיטו לאיתון ומנינא דאיתי דקמני קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסקו לאמון אל ק"ש. עיין במוספות ברכות כ' ע"א בד"ה וקטנים אבל רש"י מפרש שהגיע לאיתון. ומה שמנינא ר"מ דאיתי מעם נראה דאיתו דאיתם מעוס תורה הוא לריך ללמדו ואמרו שילמדו אותן הבני פסוקים אבל לא מעוס ק"ש. וכן הוא בהדיא בירושלמי שאכתוב לקמן והחיוב הוא על אביו. ולא בזמן ק"ש אלא כל היום אבל הוא פטור. ובירושלמי אמרו נשים מנין דכתיב ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם. ופי' דסברי דשל ק"ש קאי. עבדים מנין שנאמר שמע ישראל כו' ה' אחד. מי שאין לו אלא אדון אחד. וטייטו אלי עבד ואלי בן חורין. ולמשנה ראשונה (ועי' בתוספות פרק ג' משנה ג' בתוי"ט) דאל"כ לא לריך קלא הא נמרינן לה לה מאשה. ובמ"ש בתוספות תוספות: קטנים. דכתיב למען תהיה תורה ה' בפיך בשעה שהוא חייב בה משמע אף עשהוא הגיע לחינוך פטור מפני שאינו בגיל אלא: ובתפילין. פי' דאתקש תפילין לקריאת שמע דכתיב וקשרתם ולמדתם. וגבי נשים ילפינן תפילין מדאתקש לקריאת שמע וגבי קטנים ילפינן קריאת שמע מתפילין ואמרינן שם אני כל מצות אדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון ופריך הא אמרינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא כו' הא חייב מוציא אפי' בבר יצא. ומשני שאני בהמ"ז דכתיב ואכלת כו' אי אתכל הוא יברך. ל"ו ורבי יהודה בן פזי הוא מתיבין לא מקשבר בק"ש שיהא כל אחד מקבל בפיו לא מקשבר בתפלה שיהא כל אחד מתקשר כל עצמו לתמיד. מבאן משמע בהדיא מפרש גבי פורים כל שמע שאפילו בשביל אחד יכול לפרוס. ואפילו אי שבבר שמע בעצמו יכול לפרוס. דבאן לא אמר אלא מקשבר אלא בתפלה וקריאת שמע. אך בראה אלא דמיא ק"ש לתפלה. דק"ש אינו יכול להוציא אפילו לא קרא דק"ש לריך כל אחד ואחד לקרות. כמו שבארתי בסוף תענית כל אחד ואחד קוראין בקולא את שמע. ובן בתמ' סוטה פרק ה' משנה ו' ובתפלה משמע שאם לא יצא שדיין יכול להוציא וכן משמע לשון קוראים כמ"ש לעיל ע"ש: וחייבין כו'. בגמ"ר מסקנא ליה אי מדאוריתא אי מדרבנן ונפקא מינה אם יכול להוציא ולו לשמעא מסא דאבי אבל אמרו אשה מברכת לבעלה כו' ומשני אלא אבוי שיטתו דאוריתא ובירושלמי משני תפתר שעושה אחריהן. פי' שיאמר כמתן מלה במלה. וכאן משמע ביטלין לברך לקמן אשה"ש אינו לריך שם אחכת השם:

ד בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם:

ד בעל קרי מהרהר בלבו ואינו כו'. פי' מהרהר את הברכה ואינו מברך אופן בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו בפה ל"י אומר מברך כו' בפה אבל בק"ש ודאי קורא בפה דבהדיא אחריו בגמרא לקמן בשל קרי שאין לו מים קורא ק"ש ואינו מברך כו' אבל מהרהר כו' והם דברי ר"מ שהוא סתם מתני' דהכא ולהכי לא פריך הגמ' אלא מל"ש אל"י ולא מר"מ אל"מ. והא דאמרינן שם בגמרא ור"מ אמר כו' לאמר מהרהר כו' ונגרוס כו' הוא הכל בברכות ופ"ב זה מתורץ מה שהקשו התוס' שם בד"ה והרי תפלה אמתי בינה בגא דק"ש וכו' וק"ש ודאי יכול לקרות אפי' בפה ומה שאמר בדבר שהיכבר שקורין שייט ברכות ומה שפריך שם והרי בהמ"ז דאית ביה מ"ש ואתן שם טומאות שוטות והטומאה אחמיתית נראה הוא כך והרי בהמ"ז דאית ביה מ"ש ואתן על המזון כו' ומשני ק"ש ובהמ"ז דאוריתא ותפלה דרבנן ולא נרסינן אלא והרי פירושו מלכות שמים הוא אלא אמרו כמ"ש הש"י ע"ש בד"ה דאית ביה כו' ופריך והרי ברכת המזון בין לפניה בין לאחריה דאית ביה מלכות שמים שבשביל שם אלא אלא דאוריתא ואמר"כ הכן שלאחריו מברך ולפניו אינו מברך ומשני ק"ש כו' פירוש דלא מר מתיחוגא קמא שיש חילוק בין דאית בו מלך העולם לשמיו בו מלך העולם. ולשון תלוקים בדבר. דבר שהוא אין התורה יכול לברך בפה כמו קריאת שמע ובהמ"ז ודבר שהוא מדרבנן אך שיש בו מלך העולם מהרהר ודבר שהוא מדרבנן ואין בו מלכות שמים כמו תפלה אינו רשאי לברך אפי' (בתפלה) בהרהור. וכן הוא בהדיא בירושלמי מדאמרינן מאי מהרהר הברכה מתניתין נמקום שאין בו מים וכרבי מאיר דתנא כו' אבל אם יש לו מים לריך לבטל דאינו רשאי להרהר ול"י דבבר מברך אם אין לו מים דווקא וכן הוא בירושלמי על מתניתין דהיה שומר כו' ברש ל"י אפילו בינו לבין עצמו אינו מפסיק בשאין לו מים אבל אם יש לו מים אף ל"י מודה שהוא מפסיק והא דאמרינן בגמרא בשאין ל"י הרהורות דרך

אדם ואם אינו יכול לכוון לבו בתפלה אינו מתפלל אלא כל מי שיש לו מים ואמרו שם אמ"פ שמיקל אני בי' היינו לא כהלכות דרך ארץ מתמת דהלכות דרך ארץ אע"פ שיש לו מים ג"ל אבל כאן דווקא שאין לו מים ואפי' ק"ש אינו יכול לקרות אם יש לו מים כדי שיעבול וכן הוא מפרש בירושלמי פיר שמעיינה כתוק: הרי זה קורא קריאת שמע ויורד ומוכל ומולה ומתפלל הרי דווקא שמעיינה כתוק:

ה היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תגיע החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא אבל לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות:

ה היה עומד בתפלה ונזכר. דווקא נזכר אבל להתחיל לא. ואמרי' בירושלמי מתניתין ברבים אבל ביחיד לכון עצמו מפסיק וכו"מ ברש כל"ל אפי' ביחיד לכון עצמו כמ"ש לעיל: אבל לא יתכסה במים כו'. מתני' נמכוין אבל בגלוגין לא ואם הוא יכול לעכבן ברגליו יעכוב: לא במים הרעים כו'. בירושלמי נבילה שנסרחה מרחיקין ממנה ד' אמות אמר רבי אבינא מתניתין אמרה כן וכמה יהרחק מהן כו' פי' משמע שלריך מכל מה שיש בה ריח להתרחק שקאי גם על מי מערה ומשני מאין ראיה ממתני' דמתני' איירי במשרה של כובסין שיש בה צואה בגדים של קטנים ופריך הא תנן מים הרעים כו' משמע מים כחוחין וע"מ שלריך להרחיק מכל מה שיש ריח רע. (ולריך לפיין בחיבור רבינו על ש"ע):

ן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר:

ן זב שראה. דווקא שראה קרי אבל זב וזבה ונדה ויולדת טולן לומדין תורה. והמשמשת שראתה נדה לרבותא דל"ל קתני אבל בעל קרי גרידא הא מחייב אבל לרבנן אפי' נדה שפלטה ס"ז וכן זב שראה קרי לריכין טבילה כמ"ש בגמרא כ"ל ב' ע"ש:

פרק ד א תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ד' שעות. תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום רבי יהודה אומר עד ז' שעות:

א עד חצות. כנגד המידין מקטיר ומתיר של שחר היה קרב והולך עד חצות: עד ארבע שעות. דר' יהודה סבר דהתיר של שחר היה קרב בד' שעות ועד בכלל: עד הערב. הייט עד שקיעת החמה אבל אחר שקיעת החמה הוי לא היה קרב ואז התחלת זמן לזכרים ופדרים וכמ"ש בתמורה ריש פרק ב' מנין לנסכים כו' ומה שקרבו לאותה תפלה מנחה נראה מהכא שזמנה בשעת זמן מנחת תמיד של בין הערבים ולפי זה מתוכן מה שאמרו שזמנה בשעת שחיטת תמיד של מנחה קטנה (ב"ש) בפ' ומתלה דאה לא זמן הקרבת התמיד כי הקרבת התמיד היה מת' ומתלה עד מ' ומתלה וגם הא אמרו שזמן מנחה גדולה מו' ומתלה שאז הוא זמן שחיטת התמיד ומנחה קטנה שאמרו לזמן של סוף הקרבתו והייטו עלה אמרו תפלת המנחה בזמן הקרבת התמיד אלא הקרבת המנחה והקרבת המנחה היה אחר הקרבת התמיד דהייטו מ' ומתלה ומה שקבעו זמן תפלת העשר משהאיר היום כמ"ש הרא"ש שאז הוא זמן שחיטת התמיד ותפלת המנחה קבעו בשעת הקרבת המנחה ולא בשחיטת התמיד הייטו מפני שכתוב ויהלוך בין שתי וקאי על ב' תפלות אלו כמ"ש בגמרא ותפלות כנגד תמידין תקנו והתמיד הייטו עם כל מה שייך לו לכך בבוקר שהיו לריכים להקדים כל מה שיכול כדי שיהיה עם השמש קבועה בזמן שחיטת התמיד שאז הוא התחלת התמיד אבל בלילה שהיו לריכין לאחר כל מה שיכול כדי שיהיה עם שמש קבועה בזמן הקרבת המנחה שהוא סוף התמיד אבל בשעת הדחק יכולין להתפלל בזמן מנחה גדולה שהוא זמן שחיטה שאז הוא זמן התחלת התמיד ולכך תפלת המנחה לריכין ליזהר בה יותר משאר תפלות כי היא נקבעה בזמן המנחה והמנחה היא לריכה יותר מכל התפלות ומכל הקרבנות כמ"ש מנחת זכרון מזכרת התמיד לפני הקב"ה וכן בגליונו כתוב ויהי בעלות המנחה פי' בזמן הקרבה המנחה שאז הוא עת לעון ולכך אמרו שלשולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה כל"ל: עד פלג המנחה. פי' דר"ש סבר דהרי על כרחך לא היה קרב המנחה אלא עד פלג המנחה שהרי היו לריכין להקריב אחר כך התמידין וגם הנסכים ואמרו הלויים שירה ואח"כ הדלקת הנרות לכך תפלת המנחה נמי אינו אלא עד פלג המנחה: אין לה קבע. פירוש אין לה זמן בפני עצמו אלא זמנה בזמן שאין יכולין להתפלל אחר תפלות דהייטו בין מנחה לשחרית ובר"ש מתפלל מנחה עד פלג המנחה ומתחיל זמן מעריב משלש המנחה ואילך ולרבנן בזמן המנחה עד הערב מתחלת זמנה מעריב של ערבית ולפ"ז אתי שפיר מה שאמרו רב לוי בל שבת בערב שבת ש"מ דהלכה כר"ש דלכאורה מאי תלוי זמן מנחה במעריב ובמעריב לא מלינו שפליגי ר"ש ורבנן אבל לפי מ"ש הוא שפיר: ושל מוספין כל היום. מפני שקרבן מוסף היו יכולין להקריב כל היום משהאיר היום עד הערב ומ"ש להקריב שחלה התמיד של שחר וגם אח"כ התמיד של בין הערבים היינו לחלוה ולא לעכב ומה שאמרו בתוספתא שקולין הייטו מדרבנן וכן פירשו התוס' שבתים ס"ב ע' תמיד בשחר ובזבחים ס"ש:

ב רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי:

ב מה מקום. מה זמן יש לך פי' בחיה זמן מתפלל אותה. אמר להם כו'. פי' אין לה זמן כלל אלא בכניסתו כו': הודיה על חלקי. ירושלמי אמר רבי אבין הודיה לאל שחלק לי דעה ותפלה טוב:

ג רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח רבי עקיבה אומר אם שנורה תפלתו בפיו יתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח:

ג ר"ג אומר ס' שמונה עשרה. בגמ' אמרו הני י"ח הם נגד י"ח מזליות שבשמים וכנגד י"ח אחכות שבקריאת שמע וכנגד י"ח פסוקים שבשירה עד כי בא קוסם ט' וכנגד י"ח אחכות שבן ויזסם עד כי בא כו'. ואמרי בלשם הגדולה לא ביאתר כל אחד שם י"ח שמות מיומדים לכן אקבו אח"כ לומר ג' פסוקים אחרים כי לא ס' ט'. ופנו כו'. ביום הבא כו'. וגם הם פסוקי מלכות להבנים לפי שבייחס בה' יאמלך וגם המחיל מזיעמת דעם זה הוא י"ח שמות. וכנגד י"ח אחכות שבאחמור לדוד הבו. וגנד י"ח יאלה שבחוב במשלי. ובירושלמי אמרו נגד י"ח מזמורים עד יעבד ה' ביום לרה. ואמרו שם אמר ר' לוי בנגד י"ח אחכות שבחבו לה' כו'. אמר ר"ה אם יאמר לך אדם אשב עשרה הן אמור לו אל תיכון בינכם בבר תיקנו המיב רמב"ן קומי כו' והא כתיב אל הכבוד אמר ליה והא מי טולל אל מיים ואל פוסמים בחבריע זרים. ואל זקנים ואל גרים בחבשה לצדיקים. ואל דוד בטוחה ירושלים • אית לך מספקא לכל חדא וחדא מהון. והנה ירושלמי איזו מוחן כלל. ובלאה שבל"ל. והא שבע שמרה הן. מ"ע אל מיים כו' אמיב כו'. מ"ע מי ואל דוד בטוחה ירושלים. מ"ל והתני טולל אל מיים ואל פוסמים בחבריע זרים. ואל גרים בחבשה לצדיקים. אית לך לכל חדא וחדא מהון. ופי' דפיך והא י"ר דבטחה ירושלמי הוא אמת דוד בכלל טוחה ירושלים כמ"ש לקמן. ולכן בפיום אל פורים עשה הפיים אל ברכת אם אמת בכלל טוחה ירושלים. ובשאת הוא בחידושים מה שכלל בשומע תפלה. ומשני ברכת המיים ביבנה חקנוה. ושם ברכת המיים הוא י"ח ולא כהגמ' אלא אמיב רמב"ן כו' והא אמיב אל הכבוד כו' פי' מ"ש הרי הוא י"ב אחכות והברכות אינו אלא י"ח. ומשני מי טולל אל דוד בטוחה ירושלים. והרי אתה אחכות נגד אל דוד שהוא בכלל טוחה ירושלים. והקשה והא מי טולל אל זרים כו'. פי' ואם אתה מושב בם מה שכללם מ"ב אתה צריך להביא אחכות גם נגד זרים ופושעים וגרים. ובי אית לך לכל חדא וחדא ואחר מזה ואמרו אחכות דר' מאיר בשם ר' פנחס בנגד י"ח פעמים אמות שכתובים בתורה אברהם ויצחק ויעקב. אם יאמר לך אדם י"ש הן. אמור לו והבה ה' נצב עליו הוא מכון. ואם יאמר לך אדם י"ר הן. אמור לו ויקרא בשם אמי ושם אבותי מכון. ובקשה דאם אתה רוצה לחבוב כתו ויקרא בשם אמי כו'. הלא אמנם שרבה וגם הרבה יש אבל כתיב אברהם ויצחק. ובלאה שבירושלמי איזו מושב אלא מה שכתוב אברהם ויצחק ויעקב בסדר והן י"ר פעמים בתורה. מ' בפ' ויחי. וה' בפ' שמות. וב' בפ' וארא. ומ' בפ' כי תשא. ומ' בפ' תצוה. ומ' בפ' דברים. ומ' בפ' ואתחנן. וב' בפרשת פקוד. וב' בפ' נצבים. ומ' בפ' וזאת הברכה. שרי י"ר. ויש עוד שני פעמים הא' אחות ביחד. והן ג' פעמים ואולם שור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. ומ' בפ' בחקותי. וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם. ופ"ר פריך בירושלמי. ואם יאמר לך אדם י"ש. אמור. וזכרתי את בריתי כו' לית מנהון כל"ל. והייטו תפני שאינו בסדר ופריך אם אינו תביב אלא מ"ש אברהם יצחק ויעקב בסדר. מ"ב אינו אלא י"ר. ומשני. שור לאברהם ליצחק ולישראל מנהון כל"ל. פי' אע"פ שכתוב ישראל מ"מ כיון דכתיב בסדר הוא אין המנין ישראל הייטו יעקב. ועוד אמרו שם שהם כנגד שויס שבפ' שניה שבמשכן. פי' בפ' פקודי כתיב י"מ פעמים. והה"ק אינו אלא שם כ'. אמר ר"ש בן ווא ובלבד מן ואתו אהליאב. פי' שבפ' פקודי כתיב י"מ פעמים. והה"ק אינו מושב מה שכתוב בפ' ויביאו את המשכן שני פעמים. מ' בכל אשר צוה ה' את משה כ'. ב' ויעל משה כ'. והנה עשו כאשר צוה ה'. ואיזה מושב הה לאיזוי של ויעל משה כי זה הוא כלל ברלה שהם עשו הכל כאשר צוה ה' ואינו אין המנין. וכ"ש סבר שהראשון הוא הכלל כמולל ואינו מושב אלא אין ואהליאב ולמעה. ועוד אמרו שם כנגד י"ח פעמים משה ואהרן שנאמר אליהם הדיבר שבתוב בתורה. דסייגו ב' בפ' ואלה. ויצום אל בני ישראל כו'. כי ידבר אליכם כו' קח לכם מלא חפניכם כו'. ב' בפ' בא. שחודש הזה לכם כו'. זאת חוקת הפסח כו'. מ' בפ' שמיני זאת החיה כו' מ' בפ' מזריע. אחר כי יהיה כו'. ב' בפ' מצורע. כי מבואר כו'. אין אין כי יהיה זב כו'. ג' בפ' בהעלותך. אם על דגלו כו'. בשם את לאה בני קחת כו'. אל תכריתו כו'. מ' בפ' בהעלותך. אמר שלאחרכה כו'. מ' בפ' שלח לך עד מתי לעדה כו'. מ' בפ' קרח. הבלו מתוך כו'. ג' בפ' חוקת. זאת חקת התורה כו'. יען לא האמנתם בי כו'. יחסף אהרן כו'. הרי י"ח פעמים כתיב הדיבור לעניים. ובאוסר אמרו שהם כנגד י"ח ימים עוביים לישראל. וכן פסח ובטעות וקוטות ל"ה וי"ב. הרי י"ח ימים. וז' אל שבת. אמרו בגמ' שהן כנגד ז' קולות שבתבו לה' כו'. וירושלמי אמרו. שהן כנגד ז' אחכות שבאחמור ביום ליום הבשת: ר"ר אומר מעין שמונה עשרה. ואמרו בגמ' רב אמר מעין כל ברכה וברכה. ושמואל אמר הביאו. וירושלמי אמרו. רב אומר לסוף ברכה דהייטו אחתימה לבד והוא שמונה עשרה מעין שמונה עשרה. ושמואל אמר תחלת כל ברכה שהוא שבעה מעין שבע והכל מ' (פי' האמצעות אינו רק מ' שהיא ברכה אחת מעין י"ב אחלעות ושלש רחמנות ומלא אחמוטת והוי י"ה מעין שבעה ועיין ירושלמי):

ד ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה אומר הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה:

ד אין תפלתו תחנונים. פי' כי רחוס וחנון הם שני דברים רחוס מחמת שיש לו לרחם עליו. וחנון הוא מחמת רוב בקשתו ובקשתו נתן לו חנינה. וכמ"ש ויהי כי יעמד אלי ואמרתי כי חנון אני. וז"ש כאן שהעושה תפלתו קבע אין תפלתו מתנועים שבודאי לא יתחנן עליו. כי חנון מחמת בקשתו ובקשתו וכיון כו' אמה שהתפלל דומה עליו כמשאלו ואיך יתן לו חנינה: בכל פרשת העיבור. פי' שמתחלת עליהן עברה כאשה טובה ונפרעין הן לפניך לעבילה. אמפ"ש יהיו לרציהם ובגמ' אמר ואחרים אומרים לרבי אמר כו' ושקו הלבה כאחרים:

ה היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ן היה יושב בספינה או בקרון או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: ן רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר. רבי יהודה

אומר

אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין:

ז ראב"ע כו'. ירושלמי ר' ביבי בשם ר"ח אמר בלבה בר"י שאמר משום ראב"ע מילתא דשמואל אמרה כן דשמואל אמר אינה מיומא לא לגי לגומא דמוספין אלא מד זמן דמיית בריה דרים בגומא ולא לגי לגומא ולגית. מלתא דרבנן פגיגא דמר ריב"א בשם ר"ש מסילא ברומין ובקיילין. פירוש ברומין ובקיילין מושיא דוקא הש"ן אבל לשאר בני אדם לא ושמואל פליג עליו דהא אמר מימי לא לגית כו'. ובגמ' שלנו לא הביא אלא דברי יעקב בר אידי אלא דשמואל אך בגמ' שלנו אמרו אמר שמואל מימי לא לגיגא לגומא דמוספין בימיד בר מד יומא כו' והוא יחיד שלא בתכר:

פרק ה א אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש הסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכונו את לבם למקום · אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק:

א כובד ראש. היינו הכנעה וירא ובגמרא אמרו מ"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלבה פסוקה כו' דבנן עבדי כמתני' רב עבד בברייתא. מנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות כו'. אלא מתוך שמחה של מצוה וקשה שמחה מאמרו בבבנן עבדי כמתני' כו' ובהיא שאין מתפללין אלא מתוך שמחה לא עביד חד ומפני מה דמה לומה ונראה שמשמע קיפר ור"ל הא דרבנן עבדי כו' אמר הא בריתא שאין מתפללין אלא מתוך שמחה ובקי מל הא בריתא. ומה שאמרו שאין מתפללין אלא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה שמשמעין שמא יחשוב לומה בתפלה אלא מתוך הלכה פסוקה דשאי להתפלל שנודאי לא יחשוב ומתניתין לא פליגי מהאי בריתא דשמחה אלא מתניתין איירי בתפלה מעומדת שלריך הכנעה. אבל הבריתא בתפלה מיושב שהוא ק"ש שלריך שמחה: כדי שיכונו את לבם לאביהם שבשמים. פי' שאסור לכוין בתפלה לצורך עצמו אך להתפלל שיהיו כל ישראל בתכלית העליות ויהיה כשלם בנפש ישראל ולשמה. אבל לא לצורך עצמו אלא יתפלל בתלהי נשר על עצמו שתפלת אלהי נצר הוא פ"ע. וז"ש כאן כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים לא שיכונו בדבור:

ב מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלין הגשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת. רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר בהודאה:

ב מזכירין גבורות גשמים כו'. לפי שהוא שנת לפיכך קבעוה בשלש רגלים שהן שנשים ואמרו בגמ' לפי שהן יורדין בגבורה לכך נקבעו גבורה ולריך לכוין מפני מה נקבעו כאן גבורה יומר מבאר לשונות שבהן בגבורה הבולם כמ"ש בשמרה דברים בגבורה הבולם (ופיין בתפנית ב' תוס' ד"ה וכתיב מכין כו' יש להקשות אמאי נקט גבורות כו'). ונראה שמלוק בין גדולה ובין גבורה הוא שגדולה הוא בדבר התמידי בני הפסק כמו חילוק הטעם שאין בזה גבורה שאין ניכר בזה גבורות ה' אך הוא גדולת ה'. וגבורה הוא מה שלפרקים כמו בגשמים שהן יורדין לפרקים שבזה ניכרין גבורות ה' שאם לדיק יתפלל ירדו גשמים ולפעמים אין יורדין ולכך נקראו גבורת גשמים וקבעוהו בתחיית המתים שזה ג"כ לפרקים והיינו רופא מולים וסומך נופלים. וירושלמי מפרש דכתיב ימיתו מיומים ביום השלישי יקימנו ומחיה ויבוא כגשם כו' ולכך גם זה שם: ושואלין בברכת השנים. שמלה הוא בקשה ודבר בקשה שייך בי"ב החמלעות וקבעוה בברכת השנים לפי שהוא פרנסה קבעוה בברכת הפרנסה: והבדלה בחונן הדעת. ואמרו בגמרא לפי שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה. ובבבן אמרי אמרו שהוא מול קבעוה בברכת מול. אמר ר"א גדולה דעה שנתנה בחתלת ברכה של מול. ומה שאמר כאן דעה ומחלה לא אמר אלא חכמה. הייו שבאותה ברכה יש חכמה וגינה ודעת אבל מחלה בני הבדלה לא אמר אלא לפי שהיא חכמה מפני שגם הבדלה חכמה היא:

ג האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו העובר לפני התבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מנין הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה:

ג מודים מודים כו'. בגמרא אמר ר"ז כל האומר אמת אמת כאומר מודים מודים דמי. מיתיבי הקורא את אמת וכופלה הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי הא שמוקי לא משתקינן ליה. ר"ק הא דאמר מילתא מילתא ומני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ומני ליה ג"ל רב פפא לאביי ודלמא מפיקרא לא כיון דאמתיה ובכסוף כיון דאמרו תוס' ד"ה אמר פסוקא פסוקא וכפליה פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כשוגה אחי כשוגה ובפר"מ מפרש אפילו פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגאון לא משמע כפי' אבל ר"ל. וכתב המהרש"א ד"ה אמר פסוקא כו' אך לשון התלמוד לא משמע כפירושו כו' אבל ר"ל לא ידענא משמעו וק"ל אבל ר"ל המהרש"א. וי"ל דהא רב פפא מקשה לאביי ודלמא מפיקרא לא כיון דאמתיה כו' אל אינה מהן מקשה. אם אל בשוקי מקשה אמאי משתקינן או אל מגונה מקשה ע"כ ל"ל דמקשה אל שוקי דאי אל מגונה לא היה מקשה מידי דלמא מפיקרא לא כיון דאמתיה כו' דאפ"ה הוי מגונה ס"כ ל"ל דמקשה אמאי משתקינן דלמא כו' והשתא ס"כ ל"ל כפי' הקונטרס דאפסוקא פסוקא משתקינן אותו ולכך פריך שפיר דלמא לא כיון דאמתיה דאי כפי' בה"ג וה"ת דמילתא מלתא משתקינן לא היה מקשה כלל ודלמא מפיקרא לא כיון דאמתיה דסיקר יכול לומר דאמר משום דלא כיון דהא אמר שמע שמע ישראל ישראל כל מיבה ומיבה טיפלא פאיך יכול לומר משום דלא כיון דהא בתיבה ראשונה אסיק אדעתיה לכיון ולכך מוקמה שוד הפעם אין לא אסיק אדעתיה בתיבה אחרונה ובעלינות לכיון ע"כ מחזי כשני רשויות ומאי פריך הגמרא ע"כ ל"ל דפיקוח הקונטרס: ולא יהא סרבן באותה שעה. פי' באותה שעה לא יהא סרבן אבל בשאר פעמים לריך שיהא סרבן ולא אמר לא יהא מקרב שלשון סרבן משמע מיחזק לכרכו והייו לומר שבשאר פעם לריך שיהא מיחזק לסרבן והייו שלריך לקרב ג' פעמים: מתחלת הברכה. פי' מתחלת אותה ברכה ונומרה אח"כ כל הברכה ממנה ואינך כמ"ש התוס' שם ל"ד ע' ד"ה אמצעית כו' וכן נהגו וכן בתנילה:

ד העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי:

ד ואם אין שם כו'. פירוש משום סיפא קתני ואם דסייע אם יש שם כהנים אחרים אפילו הבטחתו שנשא כו' אפ"כ אינו רשאי:

ה המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים היה אומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

ה שהוא מטורף. אמולה ולא אמפלה שלא אתפלה קאי כוי ליה למימר מעוקפת:

פרק ו א כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים:

א שעל היין אומר בפה"ג. אמרו בגמ' לפי שהוא יין ומשמח קבעוה יין ומשמח בפפי עצמה: ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה. מה דשינה הלשון ואמר בפפ"ח ולא אמר בורא פרי האדמה. מפני שהארץ הוא ג' דברים. אמר מדינה נקרא ארץ. וכ' ארץ ישראל נקרא ארץ כמ"ש ארץ אשר לא תחסר לא תחסר כו' וכן בכמה מקומות נקראת ארץ שהם והאדמה נקרא ג"כ ארץ אבל שם האדמה מיוחד לאדמה בלבד ואיתו טולל בו שאר בעות לכך אמר על פירות הארץ שנכלל בה ג' ענייני ארץ מברכין בורא פרי האדמה דעל הפרי איתו שייך לא מדינה ולא ארץ ישראל חוץ אומן פירות שבאמתא בהן מ"י לכך אומרים בורא פפ"ח שזה השם מיוחד לאדמה משא"כ ארץ שנכלל בו גם שאר בעות ושוד שבעה מלות הן ובכולן איתו מיני דגן חוץ מאותו שאמרו דגים בה ומפני שהיא ניעוית מתמלית מ"י שמתמה לאמה לכך מיחסין כל ברכות של דגן כל שם הארץ אבל שאר דברים יבין ג"כ בשאר מלות לכך מברכין בפפ"ח שגם שם שגדלין: על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה. גמ' אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יבלע אדם אלא אם כן יודע לברך אמר רב אמי אמר רב אסי אמר רב אמר רב אמר רב

והם נמלו בקלקולן ופסק הרי"ף שנלקח מברכין בורא פרי האדמה. והפוסקים חולקין עליו הא ר"מ אמר ולמי אומר כו' שמחלתו כו'. וקברא הרי"ף הוא דמתי דמיגלי ר"ח הוא מגיבא דשולא דקנא שבשמא ברכי בגימין בר יפת ולמאי דאמר ר"ח בר אבא אמר ר"י שקלקוא מברכין עליהן בורא פרי האדמה הייטו אפי' מה שנקלקלו אחר בישולן ופסק הרבי מיימ בר אבא בפשטא דגמ' שפסק הרומיה: בישולמי שמעון אומר שהכל נהיה כו'. אמר ר"י ומהגיתין לא אמר כן חוץ מעל הפת. שעל הפת אומר המוציא לחם מן הארץ ופת לא שמק כו'. משמע שפת קטניות מברכין עליהן בפה"א. והרי"ף פסק שעל פת של קטניות מברכין שהכל דהייטו שהגמרא שלנו חולק על הירושלמי דאמרינן ל"ח ר' דאיתו במעשה קדירה מברך בורא מיני מזונות כו'. ואיתו הכא בחמלה מברך שהכל כו'. הרי נפדיה שמברכין שהכל על פת דמיני קטניות:

ב ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל נהיה יצא:

ב בירך על פירות האילן כו'. מאן תנא דשיקר חילן אחמא הוא ר"י הוא כו'. והייטו כמ"ש בירושלמי דאמרי דר"י עביד לה כקבוש:

ג על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל. על החומץ ועל הגובלות ועל הגובאי אומר שהכל על החלב ועל הגבינה ועל הביצים אומר שהכל. רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו:

ג על הגובאי כו'. מאידי דתני מומץ וגובלות תני נמי גובאי דהא גובאי אין לה בכבה לחמה ומסיכי היתי לבכן בכבה אמרינא. אבל מומץ וגובלות הוי אמינא שיבכן על המומץ בורא פרי הגפן. וגובלות יבכן בורא פרי הגפן. לכן תני שיבכן שהכל:

ד היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין ז' מברך עליו וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה:

ד היו לפניו כו'. הרי"ף פסק כמולא כשברכותיהן שוות ממלוקת אבל כשאינן ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ובשבעת המינין פסק שכל המוקדם נפסוק מוקדם לברכה. והייטו אמר רב יוסף כמו שכתבו המוספות בד"ה אמר רבי ירמיה:

ה ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה:

ה בירך על היין שלפני המזון כו'. ואמרו דוקא בשבתות וימים טובים ובשעת הקזה ובשעה ביולא מיהא המברכן. אבל בשאר ימות השנה מברך על כוס וכוס: ב"ש אומרים אף לא מעשה קדירה. בגמ' איבעי' מי ס"ם מרישא פליגא או אסיפא פליגא. אבל בירושלמי מפשיט ליה ואמרו ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה הקדירה אליבא דבית הלל. אבל לב"ש לא פטר את מעשה קדירה וכל שכן דלא פטר פרפרת. אבל אם ברך על פרפרת תחלה טולי עלמא מודו דלא פטר את הפת ולא מעשה קדירה והייטו דמפרשי שבית שמאי קאי על הרישא דבירך על הפת פטר את הפרפרת וב"ש מעשה קדירה דמעשה קדירה הוא קבוע יותר לפת מפרפרת. ואמר ב"ש המעשה קדירה לא פטר וב"ש שאינו פוטר לפרפרת אבל אם בירך על הפרפרת דברי הכל אינו פוטר לא את הפת ולא מעשה קדירה

כך מפרש הירושלמי אבל בתמיתין משמע דקאי אסיפא:

ו היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכלם. בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר המעודה: **ז** הביאו לפנו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה:

ז מליח בתחילה. דוקא שאם אוכל המליח תחלה אבל אם אוכל הפת תחלה ואח"כ אוכל המליח לא אמרינא דבטל מליח לגבי פת:

ח אכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהן ג' ברכות דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות. השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות:

ח אכל תאנים וענבים כו' בגמרא אמרו מעשה בר"ג והזקנים כו' והביאו לפניהם כותבות כו' קפץ רבי עקיבא וברך ברכה אחת מעין שלש אמר ליה ר"ג עקיבא עד מתי אתה מכניס לאשך בין המחלוקת כו' יחיד וחכים הלכה כחכים. וקשה דאמרי ר"ל עד מתי כו'. והא מי הוא עביד כר"ג אמי הוי כמחלוקת ור"ל מאי קשיא ליה עד מתי כו' דאמרי הוא ליה לאיתבל כו'. ונראה משום דהלכה היא אם לפנינו פרי שפסק לו בברכה אם בורא פרי הגפן. או בורא פרי האדמה. ומברך בורא פרי האדמה דמה"ג יצא. ואף שבתחלה אינו רשאי לברך כי אם בברכה הראויה לה מכל מקום אם הוא בספק הוה כדיבבל ואמרינן שם י"ב ר' לא אריכא כגון דאכל אמרי וסבר דגמרא ופתא בדבהמא וסיים בדאמרי יצא דאי אמי סיים בדבהמא אמי יצא דאמרי אמי מיזן זייני והשתא אמי שפיר דר"ג אתן רשות לרבי עקיבא לברך. אפשי שבבר דר"ע סבר אפילו אכל שלק והוא מעשו מברך אחריו שלש ברכות ואם כן ר"ש כאן איבבר כן וא"ש לא עשה כן אלא ביבר ברכה אחת מעין שלש ואמר לו עד מתי כו'. דאי הוה עביד כר"ג לא הוה מכניס לאשך בין המחלוקת דאמינא הואיל שפסק לו כאיש יבבר ובבר שלש ברכות דבזה נטרי מלתא יצא. ואמתא בספק לו ביבר כן כדי שיבא יוצא אליבא דר"ע. אבל השתא שיבבר ברכה אחת מעין שלש אליבא דר"ג לא יצא כלל והוא שפיר בין המחלוקת והשיב רבינו אף שאתה

אומר כן כו' יחיד וחכים הלכה כחכים: השותה יין לצמאו כו'. פי' דוקא לצמאו אבל שלא לצמאו אין לברך כלל ומה דאמרו דמנקטיה לומלא לאו דוקא אלא כל שלא לצמאו: בורא נפשות רבות וחסרונם. פירוש שבורא נפשות רבות והייטו בהמות וטופות ובאר דברים ומקרוגים פי' ומה שלריך לבהמות והטופות. ועל כל מה שברא כו' כל"ל ולא יאמר על כל מה שבראת דכל ברכה לשון נקבה הוא ולא מוכח וכן בגמרא אם ומה שאמרו בשירוגין י"ד ב' על כל מה שבראת שעות קופר הוא. דהא הגמ' אם מביא דקאי על לשון המשנה שבכאן והוא אינו במשנה דבמשנה אמר רק בורא נפשות רבות ומו לא וכן הוא בגיסר בהדיא שלא יאמר על כל מה שבראת אלא שברא ופירוש להחיות בהם נפש כל מי הייטו לאדם. וכן הוא הפירוש בהדיא בירושלמי כשמוכל בשר או בילא היה אומר אשר ברא נפשות רבות כו' אמר רבי אבי בורא מיני נפשות המיב כ"י כו' והדין נוגאי לאו אין נפש הוא כו':

פרק ז א שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן. אבל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם אבל אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית ועובד כוכבים אין מזמנין עליהם:

א שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. ירושלמי אמרו אם אמר אין רשאין לאכל ובכא אם לאמר חייבין לזמן. שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף. פירוש שמקשה בכא אבן חייבין לזמן משמע שאם אינן מחלקין חייבין לזמן אבל אם אינן לאכל רשאין. ואמרו אמר אין רשאין לאכל ומפני כאן בתחלה פירוש קודם שרוצין לברך אלא בתוך האכילה אמר שאין רשאין לאכל ולגמור שסודתו ולברך ברכת המזון לבדו. כאן בסוף אמר המזון שרוצין לברך חייבין לזמן ולא פליגי כלל הני מתניות: אבל דמאי. אפ"ג דלא חזי ליה דאי בני מפקר ליה בכסיה והוה פני והוה חזי ליה ועיין בפרק ג' דדמאי מה שבתבתי שם: שנטלה תרומתו. ולא נעלה עדיין תרומה גדולה והייטו שהקדיש ונעל בן לוי בשיעולים: והכותי. ואמר בגמרא אמאי לא יהא אלא עם האדון כו'. בבא אמר אפילו מיומא בכותי עם האדון והבא אב"ה דבנן כו'. דתניא איזהו עם האדון כל שאינו אוכל חולין בטהרה. והחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי היכי דמי כמ"ש במסכת פאה. המקבל עליו להיות חבר כו' המקבל עליו להיות נאמן כו'. וכן ב' עם האדון אחד שאינו אוכל חולין בטהרה ואי שאינו מעשר פירותיו כראוי והאי דאין מזמנין עליו הייטו שאינו מעשר פירותיו כראוי וכל שכן שאינו אוכל חולין בטהרה אבל אם מעשר פירותיו כראוי אע"פ שאינו אוכל חולין בטהרה מזמנין: ומעשר שני והקדש שלא נפדו. דהייטו מעשר שני והקדש שנפדו ולא נפדו בהלכתן מעשר שני על גבי אסימון שאין בהן אוכה והקדש על גבי קרקעות. ומה שאמר אבל הקדש קרקעות. וגבי מעשר שני אסימון. הייטו שפני שמעשר שני אינו נפדה אלא בכסף בו טרה. ולכן אמרו אלא בכסף בהלכתו דהייטו אסימון. והקדש נפדה בכל דבר מן מעשר וקרקעות ועבדים. לכן אמר קרקעות:

ב נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה:

ב עד כמה מזמנין עד כזית. פי' שאינו מלטרף עמהם אלא כשאכל כזית אבל אם לא אכל כזית אינו מלטרף עמהן כלל. וירושלמי מיבעיא לותו שאכל יקר מהו שיבבר מחלפיה שיעמיה דרבי ירמיה דהני אלם מאות מזרים כו' ומביא שם המעשה לענין דינא ופובדא דא מביא בגמרא אלא ואמרו שם בירושלמי אמר ר' יוחנן חולקין על ר' שמעון בן שטח. ר' אבא אמר על הראשונה. ור' ירמיה אמר על האמצעה. מחלפיה שיעמיה אתם מיבעיא ואכא פשיטא ליה. פירוש דהתם מיבעיא ליה מהו שיבבר. ואכא אמר שחולקין על האמצעה. ואמר שאינו מועיל אבא ואין לברך. ומאי הן דפשיטא ליה כרבנן והן דלריכא ליה כרשב"ג. מאי עלה והקשה ממהן אע"פ אלא אבל כו' כל"ל שם בירושלמי משמע דפליגי רשב"ג ורבנן אי אלטרפין דחכמים שבני שאין מלטרפין אלא א"כ אוכל כזית: (ופיין בהשמעות יש מעשה לשבח מה שמלאך הגיבאה בירושלמי הלז). [א"ה בכל הדפוסים אסקר בהשמעה זה אחאתו מלאה בדפוס ראשון והאגנוה על מקומה וז"ל דאי כבי' הירושלמי ר' ירמיה על הראשונה א"כ אבר ר' ירמיה דרבנן לא פליגי על רשב"ג ולפי זה לא אייך מה דלריכא לחכמים ומה דפשיט לר"ג הא לא פליגי יחד לכך גרס ר' ירמיה על אמצע וא"כ פליגי יחד ופסק כרבנן לפי זה ניחא מאי דלריכא לר"ג ומאי דפשיטא לרבנן דפליגי יחד ופסק כרבנן ועיין בירושלמי ותמצא מלגיאה בגירסא א]:

ג כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו. בעשרה אומר נברך לאלהינו בעשרה והוא אומר ברכו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. במאה אומר נברך לה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו. ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. ברבוא והוא אומר ברכו. כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'

רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך:

ג שלשה אומרים נברך כו'. בגמ' אמרו אל יוצא אדם את עצמו מן הכלל. ירושלמי התיגון הכי בכבא התורה הכי אומר ברכו אמר רבי אבון מכיון שאמר המבורך אינו מוציא את עצמו מן הכלל: אומר ברכו. פירוש אף ברכו. ואחד עשרה רבוא. הייטו תפני שהוא מסיים בספיקא ברבוא אומר. אמר כאן בעשרה רבוא: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. פירוש אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אמרינן בשם. אך המילוק הוא שאמר אומר כו'

נחלף אומר כו' בברכה אומר כו': ברכו את ה' המבורך. פירוש שלא לגוליא אם פלמו מן הפלג. וכמו שכתוב בירושלמי שהכתתי לעיל:

ד שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה. ששה נחלקים עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים:

ד ששה נחלקין. פירוש כיון שאין מצוה לומר ברכו לכך נחלקין אבל אם היה מצוה לומר ברכו לא היו רשאין לחלק אף שיש לו מזומן בפני עצמו כדי לזכות אותו המברך לומר ברכו אבל עכשיו שאין מצוה לומר נחלקין:

ה שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזמון ואם לאו אלו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים מברכין:

ה שתי חבורות כו'. בירושלמי רבי יוסה וריש לקיש אמרו בשם ר"ש בני בתים נלרכה. אמר ר"ו וכן שנכנסו משעה לתשובה על מנת כן חילין בית בשיה אם אם מעבדית לון כבית אחד לו בני בתים נאמר אם לרבים לעבוד לחילין ולחילין מזמנים כו'. ואמרה בירושלמי חילו מוכן כלל הא אמר דמה שאמר בשעה שהי הבורות. הייט מבני בתים. ומה חילוק בין בית אחד לבני בתים ומאי קמיבעיא ליה בבית אחד לו בבני בתים. ונראה שעשות קופר הוא בירושלמי וכן ר"ל אמר ר' יוחנן וכן שנכנסו פי' מה דקתני בשעה שהי חבורות כו' מזמנין. הייטו כשנכנסו משעה לתשובה על מנת כן ר"י ור' אבא בר זמנא כו' בבני בתים נלרכה פי' הא דקתמר ר' יוחנן שלרוך שיכנסו משעה לתשובה על מנת כן דוקא בבני בתים. אבל בבית אחד אפילו לא נכנסו משעה לתשובה על מנת כן נמי מזמנין. ואבל זה מיבעיא להו חילין בית בשיה כו': אין מברכין על היין כו'. בגמרא תנו רבנן יין עד שלא נתן לו חילין מברכין עליו בפה"ג אבל בפה"ש וטעלין כו' משנתן כו' מברכין כו' ואין טעלין כו' דברי ר"א ומר"א בין כך ובין כך מברכין בפה"ג ואין טעלין כו' כמאן אבא הא דתמר שמואל עושה אדם כל לרכיו בפת כמאן כר"א ואין להבין כלל הא לרבנן נמי אבא הא דתמר שמואל כו' דהא דאין טעלין לידים משום דרבנן סברי בין כך ובין כך מברכין בפה"ג. א"כ הוי לרבנן יין אף קודם שנתן לתוכו מים ולכך אמרי רבנן דאין טעלין לידים ואי לרבנן כמו לר"א. דלר"א לא אקרא יין אבא אם נתן לתוכו מים ואין טעלין לידים וקודם שנתן כו' לא אקרא יין אבא פירות ומברכין בפה"ש ולכך טעלין לידים ומדאמרי רבנן בין כך כו' ומברכין כו' ואין טעלין כו' משמע דאין טעלין אבל ר"ש אם מברכין כמו לר"א מדאמרי אהדדי אין טעלין כו' אבל מברכין. ועוד הא אמרינן בזבחים כ"ב ע' דמי פירות אינן מצטרפין אפי' לרביעית לטעילת לידים. אבל כאן אבא בגירסא שניה שמביא רש"י בל' אחר ואחי שפיר על הנכון אבל וכן הוא בהדיא בתוספתא ס"ש. ובש"ש הוא עכבוב לשון ע"ש. (תמיה לי. שבתוספתא שלא פרק ד' כתוב בהדיא בפירש"י וז"ל בתוספתא אין מי (כלאה שבל"ל יין מי) מברך עליו בפה"ש וטעלין ממנו לידים. נתן לתוכו מים מברכין בפה"ג ואין טעלין הימנו לידים דברי ר"א. ותכמים אומרים אחד זה ואחד זה מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין טעלין ממנו לידים. פ"כ. ולפשר שהגאון מצא גירסא אחרת בתוספתא דפוס ישן). [מהרב ר' העשיל כ"ץ זצ"ל] [א"ה מי' בהגהות הגר"א תוספתא ברכות פ"ד שהגיה שם כפי' סב' דלש"י]:

פרק ח א אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום

א מברך על היום ואח"כ כו'. שהיום טרם היין שיבוא: וב"ה אומרים מברך על היין כו'. שהיין טרם לקדושה שנאמר. ד"א ברכת היין מדינה וברכת היום מינו תדינה. ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם:

ב בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים:

**ב נוטלין לידים כו' ובה"א כו'. דב"ש סברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו ממאין. וב"ה סברי דמותר להשתמש בכוס שאחוריו ממאין. ד"א מיכף לב"י סעודה. וכן אמרו לעיל שלא תכיפות הן כו' וקאי גם על מים ראשונים. ולא כאותן שכתבו שלא קאי אלא על האחרונים דבירושלמי אמרו כל המוכף ל"י לסעודה אין שמעון מקפיד בשעת הסעודה הרי בהדיא שקאי על הראשונים ובירושלמי אמרו ר"ב בשם ר"י ר"ש בשם ר"י ובב"ה כר"מ. דמיגו תמן ר"מ אומר לידים ממאים ומטהרים אמר ר"י לא אמרו אלא לידים מטהרים בלבד פסקו הרשב"א והגאונים שלרוך ל"י לתשקה בשאינו קונב ידו אחת וכשקונב שתי ידיו ולכך הני הכא לשון מזגין ולא שופין דהייטו משום לשמיה ודאי לרוך נטילה אלא שב"ש וב"ה פליגי אי קודם שיתעוג ישטל ידיו או לאחר שיתעוג. ועוד הביא ראיה מדאמרינן בגמרא מ"ג ע"א כילד קדר הסיבה כו' בא לכם מים כו' בא לכם יין כו' עלו והסיבו כו' בא לכם מים כו' בא לכם יין כו' וכתב הגמרא הזאת אינו מובן. לכך פירשו דמתחלה בשלא קבלו עדיין טעל ידו אחת לשתיית יין כמ"ש בא לכם יין כו' ואח"כ עלו והסיבו בא לכם מים טעל שתי ידיו שכבר קבלו לכך טעל שתי ידיו. לפי לפי' רש"י הא לא הוצרך סעודה. אבל קשה הא אמרו בפסחים נטל ידיו בטיבול ראשון יטול ידיו בטיבול שני הא לריך ליטול ידיו לקידוש ולכוס שני וכן לכל הד' כוסות. ועוד דאמרו הטעל ידיו לא יקדש כו'. ונראה שאין לריך ליטול ידיו לשמייה. והא דאמרינן כילד קדר הסיבה כו' הייטו לא בטיבול הייו אלא בטיבול הפרפרת שבא אח"כ ולא רצו להפסיק לכך נטלו תחלה קודם השתיה. וכן הוא בהדיא בירושלמי תני קדר הסיבה אומרים ככסאין ויושבין על הספסלין כו' הביאו להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו. הביאו להן לידים כל אחד ואחד טעל לידו אחת. הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו. עלו והסיבו הביאו להן יין אע"פ שנתיך על הראשון לריך לברך על השני ואחד מברך ע"י כולן הביאו להן לידים אע"פ שנטל ידו אחת לריך ליטול שתי ידיו הביאו להן פרפרת מ' מברך ע"י כולן. הרי בהדיא שבמילת ידים היה בטיבול הפרפרת אך בירושלמי נכתב שבתים בתים אחר השתיה. וכן מה שאמר כאן מוזגין הייטו מפני שרצה לאחל אח"כ ולא רצה להפסיק בין השתיה ובין אכילה. ושטלין קודם השתיה. פליגי ב"ש וב"ה אימתי יטול

ידיו ומה שאין טעלין לאפקה לפי שאין דרך ליגע בתפקה אלא בכוס וכן משמע בירושלמי:

ג בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן ובית הלל אומרים על הכסת:

ג ב"ש אומרים מקנח כו'. פירוש דב"ש סברי אסור להשתמש בשולחן שני. וב"ה סברי מותר להשתמש בשולחן שני. דש"ל אין לנטילת ידיים עיקר מן התורה:

ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

ד ב"ש אומרים מכבדים כו'. שאם אתה אומר טעלין כו' נמצא אתה מפסיד את האוכלין. אבל ר"ו לב"ש לא סבירא לה מ"ש משום פירוריים. פי' לכך קאמי הכא בגמ' אבל ר"ו לב"ש לא סבירא לה משום דבכל הני מצוות לעיל מה שאמר ב"ש הוא דוקא משום חשש האיסור. וכן סברת ב"ה הוא לב"ה דוקא ב"כ משום חשש איסור אבל כאן לב"ה אם מכבדין תחלה אין איסור כלל אבל לב"ש לבד הוא דאין דאמי ליתן לידיו תחלה. לכך אמרו אבל ר"ו לב"ש לא סבירא לה מ"ש משום פירוריים. אבל לב"ה אין קפידא כלל:

ה בית שמאי אומרים נר ומזון ובשמים והבדלה ובה"א נר ובשמים ומזון והבדלה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש:

ה בש"א נר ומזון כו' ובה"א נר ובשמים. זו דברי ר"מ אבל ר"י סבר שב"ש אומרים מזון ומאור ובשמים והבדלה. וב"ה אומרים מזון ובשמים ומאור והבדלה: בש"א שברא מאור האש ובה"א בורא מאורי האש. ואמרינן בגמרא בברא ובורא ר"ש ר"י. כי פליגי במאור ומאורי כו'. וקשה הא ב"ש אמרו ברא ובה"א בורא. והאיך אמרו שלא פליגי. ועוד איתא אפשר שיהיו פליגי אי עובא בהורא איכא בעורא אי חדא בהורא איכא בעורא לאות שעובא בהורא איכא בעורא. ונראה דבהא הוא לשון עבר ובורא לשון עבר ובוא. אך שאמרינן ר"ש לא פליגי בברא ובורא. משום דבאש שייך הני תרי לישני משום שהקב"ה ברא יסוד האש וגם אנו מוליאין בכל יום אש מחדש והכל בא מיסוד האש. אך המילוק שביניהן דביסוד האש נוון אחד ובאש אנו ים הרבה גווים. וזה שאמרו כי פליגי במאור ומאורי. דהייטו בית שמאי ובית הלל פליגי אם מברכין אם מברכין אחד דהייטו על יסוד האש או על מאורי האש אנו שים בה הרבה גווים. ובית שמאי סברי חדא בהורא איכא בעורא. פי' דביסוד האש הוא נוון אחד ועל כרחך ל"ל ברא מאור שביסוד האש שייך לשון עבר שבבר ברא. וב"ה סברי אתו מברכין נמי על אנו שאנו מוליאין תמיד והרבה גווים יש בו וגם על יסוד האש שהוא נוון א' מ"ש לריך לומר בורא דבריהו לשון הוה נמי אתו מוליאין תמיד מחדש:

ו אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים שלפני ע"ז. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו:

ו לא על הנר ולא על הבשמים. כל משום אלא אבל ומקל נכרים אסור. ובשמים אינו אסור אלא ממסיבה אל אונדי כוכבים שבתתם מסיבתן לע"ז: ולא על כו' של מתים. כל משום דלכבוד עבידא. ובשמים משום דלשבורי ריחא הוא ופי' אבל דבר אחר טעלין עכשיו להרים בה אלא להשביר הרית רע אין לברך. אבל אם טעל להרים בו אפי' אחינו עומד להרית נמי לריך לברך על הרית. לפי שאסור ליהנות מהם: שיאותו לאורו. פליגי בגמרא רבא ושולא. רבא אמר יאותו ממש. ושולא אמר כדי שיכיר בין מלוחמת עבודה למלוחמת של ניפודי:

ז מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו:

ז מי שאכל כו' בש"א יחזור כו' ובה"א יברך כו'. והייטו בשוגג כמ"ש ושכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך: עד כדי שיתעכל כו'. והייטו לכ"י כל זמן שאינו רעב וצריך לקיים לפי' רש"י לאכילה מרובה ד' מילין ולאכילה מועטת עד שיצמא. ולפירוש התוספות לאכילה מרובה עד שיצמא ולאכילה מועטת ד' מילין:

ח בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר הכותי המברך עד שישמע כל הברכה:

ח בא להם כו' ואין שם אלא אותו כוס. דאם היה כוס אחר היה מברך ולא היה לריך לברך עוד על אותו הכוס וגם אם היה בא להם יין קודם המזון היה פוטר אותו היין לאותו הכוס. אבל כשבא בא היין אלא לאחר המזון וגם אינו אלא אותו הכוס בע"א מברך על היין ואח"כ כו' בירושלמי מפרש כו' פירוש דגם בית שמאי ברכת המזון מעושה כוס. אך ב"ש סברי כשמברכין על הכוס לריך לברך תחלה על היין ואח"כ בסמ"ש. וב"ה סברי שמברכין על המזון ואח"כ מברכין על היין. וכן הוא בהדיא בירושלמי. ופריך שם מ"ש מקידוש אמר רבי בא כ"י שהיא ברכה קבועה שמא יבבה ויעבה. אבל הכא מכיון שהוא משבלה על הכוס אינו משבח בגמ' מפרש ב"ש סברי שמברך על היין ומוסמו מעבר בירכים ומבא ליה מברכת המזון. ובסמ"ש מעושה כוס. וכ"ת אמר דב"ש סברי דמברך ומוסמו מברכת המזון אינה מעושה כוס: ירושלמי ואין טוען אמן אחר כותי אבל אמר ככרי מברך עוין:

פרק ט א הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו ע"ז אומר ברוך שעקר ע"ז מארצנו:

א הרואה כו' שנעשו בו נסים לישראל. פי' מה שנעשה לכל ישראל כ"ע מייבין לברוכי. אבל מה שנעשה לימיד הוא ויולאי מלוי מייבין לברך. אבל לא לכ"ע: מקום שנעקרה ממנו

ממנו ע"ז כו' . פירוש אפילו ממקום אחר . ומה שמביא הטוש' י"ם בשם הירושלמי בשעשקים פ"ז מכל מקום יש לומר דעשת קופר הוא שכתוב בירושלמי ממקום אחר . וגי"ל ממקום אחר לא :

ב על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואה אותו לפרקים. על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת:

ב על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות. פירש בהטעם נחלק לד' יסודות אמר"ע ותחתיות הוא הטמים. לכן אמר כאן אלו הטמטה. הזיקין הוא טוכנא דשביב שהוא מן הטמים. ועל הזועות הוא שעת הארץ שהוא מן הארץ. ברקים הוא אש. ורעמים הם מבני דשפכי מיא מהדדי והוא מים. ועל הרוחות הוא רוח: על ההרים כו' . פי' כי הארץ טוללת הכל ולכן מוצב גם בארץ המשה דברים: עושה מעשה בראשית. פי' דוקא מושה מעשה בראשית אבל בחמשה דלעיל מבחר מה שילמה לו שכתב לו פושה כו' : את הים הגדול . הוא יש מוקיימים: על הנשמים ועל בשורות טובות. בירושלמי מפרש למה נקט בשורות אבל בגשמים [על הם]מים קרים על נפש עיפה שמעטה טובה מארץ מרחק: על שמועות רעות . מה שאמר אבל טובות בשורות ואבל רעות שמועות. מפני שמעטה טובה מלוה לבשרו לכך אמר בשורות ולא יאמר לו הוא כי מוליא דיבה הוא כסיל אבל אין מי שיבשר לו לכך אמר שמועות:

ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו. מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת. ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי הרי זו תפלת שוא:

ג בנה בית חדש כו' אומר שהחיינו כו' . בירושלמי קנה אומר שהחייה ניתן לו אומר הטוב והמטיב . והקשו מוספות והרא"ש דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאית ליה אחרינא בהדיה ודחק עצמו לתרץ ע"ש . ונראה דמה שמברכין על הגשמים כו' הטוב והמטיב ועל בנה בית חדש כו' שהחייהו הייט הסבר הירושלמי שאין שייך הטוב והמטיב אלא בדבר בנתחדש ולא שבח תמנו כלום כמו גשמים ובשורה וגם לריך להיות שיהיה אחרינא בהדיה ובגשמים נמי אמר בחיים לאחרינא שמחה וכן בבשורה טובה. אבל בנה בית חדש כו' אינו יכול לברך הטוב והמטיב אפילו בדאית ליה אחרינא . כי מה טוב לו שמתמלא היה לו משות ועכשיו הוליא ע"ז ואינו שייך אלא שהחייהו . וע"ז אמרו בירושלמי קנה אומר שהחייה ניתן לו מעולא משות ע"ז ואינו שייך הטוב והמטיב אבל ניתן לו מתנה אלא הוליא ע"ז כלום מברך הטוב והמטיב . והייט אם יש אחרינא בהדיה כמו בכל ברכות הטוב . והמטיב ואשמעינן בירושלמי דאף בדאית ליה יש חילוק בין ניתן לו לקנה : הרי זה תפלת שוא . פי' אף על הדבר שיטול ליהות אלא אלא ע"פ עצם רק על דרך גם הרי זה תפלת שוא : מברך על הטובה מעין הרעה . פי' אף על הטובה שילא ממנו רעה ורעה שילא מזה טובה מברך והברכות הן הברכות הראויות להן שבטוב לעיל על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה דיין אמת אבל א"א לפרש מברך על הטובה ברכת הטוב והמטיב מעין הרעה אף שילא מזה לפ"ז שיפרא הוי לו למתני ומברך על הטובה מעין הטובה כו' . (הלשון מגומגם כאן ואפשר הכותב שמע ופשה ולא מלינו לא ליטה לעצמו ממה שמצאה בכתבים ומיין בהמתמות) :

ד הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא:

ד הנכנס לכרך מברך שתים. פי' תפלות דהייט קודש שיבנה וקודש שילא :

ה חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך . דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד . לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים . לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר . כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם . והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' :

ה חייב אדם לברך כו' כשם כו' . פי' בשמחה : בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע . פי' הקב"ה בא פיצר הרע אמר לא היה הילר הרע לא היה אדם אוכל כלל ולא יהיו ישלין לעתיד ר' . וז"ב לדיקוס יל"ש פיפסן . פי' כאשר הם אוכלין גם זה הוא אלו אם יל"ש אחינו אוכלין אלא שיהיו ישלין לעתיד ר' . והרבמים הם לשיפר אף בהם לותדים הוא אם סילה"ר . וזה יגה"ר ביפסן . וז"ב כאן מעשה ר' בילה"ר . דהייט

הדברים שהן מלד הילה"ר תהיה גם כוונתך לה' : בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך . בגמ' דאמרים ויומא וקהדרין אמרו לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד. עבודת כוכבים מל"ל דמניא ר"ת אומר אם אמר בכל נפשך אמר בכל מאודך . ואם אמר בכל מאודך אמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שמתנו חביב עליו מנופו לכך אמר בכל מאודך . ושמעתי מאמרו בשמו דגרס ר"ת אומר כו' לכך אמר בכל נפשך וכו' דלאשם הרשעה קשה וכי יש אדם בעולם שבשביל ממון ימסור את עצמו למיתה כיון שמת מה מועלת לו בממונו ע"כ ל"ע דה"פ אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מנופו . פי' יקרים ביקבול יקרים על נופו בשביל ממונו . ויש אדם שנופו חביב עליו כו' ויתן ממונו בעד גופו פי' בשביל יקרים אלא יפצו לו יקרים על נופו . אבל ק' לפ"ז איזו מוכח כלל אלריך לאמר נפשו למיתה וי"ל דאי' אמר' ברכות פניא ר"ת אומר אם אמר בכל נפשך אמר בכל מאודך כו' . אלא אם יש לך אדם שנופו חביב עליו ממונו כו' . ר"ש אומר בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך ובדסיון ביומא ובפסחים ובסנהדרין וכו' ואקו' על ר"ע דר"ע סבר בכל נפשך אלריך לאמור נפשו למיתה בשביל עבודת כוכבים . (וכמדומה לי שגם זה שמעתי בלפ"ז מתוכן דלפוש הרשעה קשה מאי פליג ר"ש על ר"מ . ולפ"ז מתוכן דר"מ מייירי מה שאמר אם יש לך אדם שמתנו חביב כו' מיסורין . וד"ש בסבר אלריך לאמור נפשו) : לא יקל ולא יכנס כו' . מובא כאן חמשה דברים כמ"ש בגמ' איזהו כבוד ומובא שם חמשה דברים . לכן אמר ובקיקה מק"ו לומר שזה אינו מן המנין : והתקינו שיהא אדם שואל כו' עת לעשות לה' הפרו תורתך כו' . כ"מ שתים לאחרנו בקבלת ומביא כל הטמים בגמ"ד עת נולדת ועת לנטוע . לא חמשה שתים לא כתוב בהן לא"ד עת קפוד ועת רקוד עת כנוס אבנים עת מלחמה ועת שלום . אבל נראה שעתה נולדת עד תשלום הטמים עת שלום הוא ז' פסוקים ובכל פסוק ד' בתים הייט שתים שהן ד' הייט שיש ז' טוכני לכת (וכמדומה לי שאמר ויש ז' ימי הכוס) וכנגד זה הוא ז' פסוקים והשבעה טוכני כו' משמשים כל ימי הכוס. ובכל יום יש יום ולילה . והיום נחלק לשני חלקים הייט חלות היום והלילה ג"כ נחלק לשני חלקים הייט חלות לילה . וכנגד זה בכל פסוק הוא ד' בתים . ויש ד' דברים הייט דומה לותה מי מדבר . עת נולדת ועת לנטות הוא כנגד המדבר עת לנטוע כו' הוא כנגד שמה עת להרוג ועת לרפוא הוא כנגד מדבר . עת לפרוץ ועת לבנות הוא כנגד דומה. עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד . שלשה לשני חלקים הייט חלות היום ג"כ הייט לבין עלמו שבעיר הוא שמחה . וספד נקרא שבוכה הייט לבין עלמו . ושחוק הוא ג"כ הייט לבנים . ורקוד הוא בבנים . והעניין הוא עת לבכות הוא כנגד דומה שאבד ממנו ממון או שהפסיד במו"מ ומלעבר ע"ז ובוכה בפני עלמו וגם אם תשחוק ממון הלבה ג"כ משמח הייט לבין עלמו . וזהו עת לשחוק ג"כ כנגד הדומה . עת ספוד הוא מי שמת לו מת לא נקרא הספד שמודים לעבוד לבנים ורקוד נקרא בעת שבולין ומרקדין לפני הכלה כמאמר הילד מרקדין כו' לכך לא כתיב אלא ספוד ורקוד שלות אמר לא"ד הוא לימוד . ואיתא בתחני' מי שמתו תושב לפניו פטור מק"ש ותן התפילין ומכל מלות שבתורה ואסור ג"כ בת"ת ותחן ג"כ פטור מק"ש (ואיתא במסכת סוכה ת"ל תחן כו' פטור מן התפלה ומן התפילין כו') לכך לא כתוב לא"ד בספוד ורקוד . עת להשליך כו' הוא דומה עת לחבוק הוא כנגד מדבר עת לבקש כו' הוא ג"כ כנגד מדבר . והעניין שמובא בפסוק אחד שני דברים ותיכופו והן מעין אחד לך שהוא בדומה וזהו במדבר לו במדבר ולומה . אבל מעין אחד להם והפסיק עת לקרוע ועת לתפור . עת לחשות ועת לדבר הוא מעין אחד דומה מעין הפירה אבל דבור . אבל נראה שהדבור מחבר אנשים יחד עמם לא היה הדיבור בעולם לא היה שתחבורות כלל . והדבור הוא כמו תפירה שמחבר הבגד מבחה דברים ושוחה אחד אבל אם לא מדברים יחד הוא כמו קריעת בגדים שבל אחד בפני עלמו הוא . עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים כנגד דומה עת לחבוק כו' הוא כנגד מדבר . ואיתא שבתורה לא נמצא לא בחבנים ולא בשחרנים ולא בני שטפים מעבר ליש אחר אבנים עוטות לכך לא כתיב לא"ד אבל כנוס אבנים . עת מלחמה לא לאמר בהן לא"ד שבשבת מלחמה הוא לריך ללמוד . דאיתא בתגילה אמר בעלתם כו' רש"י שם בד"ה אמר בעלתם כו' ובשביו שהוא לילה היה לבם לפסוק בתורה שהרי אינכם מלחמין בלילה אלא בשעת מלחמה הוא לריך ללמוד עם עלום לא נאמר בהן לא"ד שאמר מעין שיהא שואל בשם כו' עת לעשות לה' הפרו תורתך משום שלום הוא לא נאמר להפר את התורה הייט שיהא שואל בשם לכך לא כתיב לא"ד : עת לעשות כו' ר"נ אומר כו' . פי' מפני שיטול לפרש עת לעשות לה' לגנוס מבשר מה שהפסיד התורה לכך אמר שר"נ הוא מפרש כן אלא הפיכות כו' וא"כ עשיר אינו שואלין בשם :

בגמ' ושונין אמן יהא שמו הגדול מברך . וכ' מוס' ד"ה ושונין יהא שמיה כו' מכאן יש לשאול מה שפיכם בתחור ויהי יהא שמיה רבא שם תפלה שאנו מתפללים שילא שמו כדכתיב כי יד על כס יה אלא יהא שמיה שלם וכסא שלם מד שמתה זכרו של שלק . ופירושו כך יהא שמיה שם יה רבא כלומר שאנו מתפללים שיהא שמו גדול ושלם . ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומר ומבורך לעוה"ב . וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיה הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא הו' . וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמי . לפי שתפלה נאה ומבת נחל היא ש"ב נתקן בלשון תרגום אלא שיבינו המלאכים כו' . וזה הוא נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי . אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה אין העולם מתקיים אלא אחדלה דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אבדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה כו' ופס היו עתי הלמדות ולא היו מבינין כלום לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם שב"ל התוס' . ולפוש הרשעה הוא מוצן הסתיכות של ונם מה שהשלם אומרים להתחזור ויהי שהבית תוס' לפיל . ויש לומר דלפוש הרשעה הוא תתיקה לחזור ויהי שהקדים הוא בלשון תרגום . ואי אמרת בתחור ויהי יש הא תלת שם הוא לשון הקודש . פ"ל ל"ל דמיבה אחת היא שמיה . ושמיה הוא לשון תרגום . אבל באמת הוא שתיקה בלל . דהא שם הוא שבח שמתקנאו המלאכים בזה ש"ב לא אכפת לן אם התיבה הזאת הוא בלשון הקודש אבל אי אחרת שהקדים שתקן בלשון תרגום כדי שיבינו ש"ה ש"ב שתיקה לחזור ויהי . דאי בתחור ויהי שם יה הוי שם לשון קודש ולא יבינו ש"ה ולריך לתקן להם כל הקדים בלשון תרגום כדי שיבינו כל הקדים .

והשמא

והמתא ס"ם בלשון סום' ונם מה מחומרים המעולם לכך מומרים כו' כדי שלא יביטו ולא היה שתיכה למחזור ויעבי חה מיט כו'. אלא נלאה כדאמרינן בקומה כדי שיביט ע"ם ח"כ יש עוד שתיכה למחזור ויעבי:

גמרא אמר ר"א אמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא. מ"ש אילימא משום דאתיא בא"ב נימא אשרי המימי דרך דאתיא בתמניא אפי אלא משום דאית ביה פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי. ופירש"י ז"ל דאית ביה תרתי דאתיא בא"ב ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי. ולפוס רבינא לכל מי מיומר אבל נלאה דהא יש עוד מ"ב בפסוקים הללויה עודה ה' בכל לבב דאית ביה בם כן תרמי מ"ב ומעוטת הייט בפסוק ערף נתן כו' ועדף הוא מעוטת לכך כתב רש"י לכל מי אבל בפרקא הללויה נאמר ערף כו' ליראיו דוקא ובאשרי נאמר פותח כו' לכל חי. ונם בהלל הגדול נאמר ג"כ לחם לכל בשר (זה המידוש שמעמי מפיו):

גמרא ואמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה'. ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב כו'. והקשו המפרשים ממ"ש אם נהנה מיגיעו הוא ג"כ ירא שמים פשיטא דפליג מילא שמים לחוד. ואם לנהנה מיגיעו לא הוי ירא שמים אמאי עדיף מילא שמים. ותירץ הרב הגאון מ"ו ז"ל ואגב אמר אי' על פסוקי קהלת אין בו כל חדש תחת השמש. ונאמר כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה. ואיתא בפרשים שלשתיהם בפ"ם הוא טוב ערב מוטיל. הייט שיש ג' חלקי מאכל. יש מאכל שהוא ערב. הייט בתחלה הוא ערב. אבל אח"כ רע הוא לו. ויש מאכל שהוא מוטיל הייט בתחלה הוא רע ואח"כ טוב הוא לו כמו רפואת ממרר' מרים. ויש מאכל שנקלה טוב הייט בתחלה וקוף טוב הוא לו הייט שהוא מתוק בתחלה ואח"כ ג"כ אינו מזיק לו. ואמר הרב הגאון מ"ו ז"ל שיש עוד ג' חלקי טוב כאשר הייט מתוק בתחלה ואח"כ אינו מזיק לו אלא לטילה מעל השמש: **סליק מסכת ברכות**

מסכת פאה

פרק א אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה · אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם:

א אלו דברים שאין להם שיעור כו'. פי' שאפי' בכל שהוא יצא מן התורה ומותר לעשות פאה כל השדה. וכל שמרבה ליתן יש בדבר מצוה יותר: והראיון. לחיות פנים בדבר יוצא בראיה רגע אחת. וכל שמרבה בראיה יש בו מצוה יותר. וכן לענין קרבן מן התורה יוצא בכל שהוא רק מדרבנן יש שיעור שני כסף וכו': וגמילות חסדים. כגון אב ואם. דכתיב לעבוד אב ואם. דכתיב לעבוד יהוה מיכן ולמעלן ייטב לך. מד בעוה"ז ומד בעוה"ב: וגמילות חסדים. דכתיב רודף צדקה ומסד ימצא חיים צדקה וכבוד חיים בעוה"ב. צדקה וכבוד בעוה"ז. שיש שני מיני עוה"ז אחת בעוד העוה"ז ואחת לאחיריו כמו שאמרו חז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב ויפה שעה אחת בתשובה כו'. ואמרו מי שהוא רודף לצדקה אינה לצדקה אלא ממציאין לו ליתן לצדקה. וזהו לצדקה לאחיריו וכבוד לעוה"ז: והבאת שלום כו'. שנאמר בקש שלום ורדפהו. וילף לדיפה מנמ"ל: ות"ת וכו'. שנאמר כי הוא חייך ואורך ימיך בעוה"ז וכעוה"ב: כנגד כולם. שנאמר כל חפצך לא ישוו בה. וכתיב כל חפצים לא יישוו בה הפצך אלו תכנים עובות ומבנלות חפצים אלו כל המלות שבתורה:

פירוש האורוך

פרק א אלו דברים שאין להם שיעור וכו'. פי' שאין לבם שיעור מדאורייתא לא למעלה ולא למטה: הפאה. פירושלמי פריך למה לא תניון אפר פרה עפר סוטה. ותמה לא תניון דוק ומה ולמה לא תניון דם נטר של מצרע כי' מטוש שנם כאלו אין שיעור לא למעלה ולא למטה ומשני לא תניון מתני' אלא דברים שהוא מוסיף עליהם. ויש בתוספות מצוה. ואלו אף עפ"י שהוא מוסיף אין בתוספתן מצוה לארן אינו בכורים כדאיתא בפ"ג ממסכת בכורים: והראיון. פי' לא דכתיב ג' פעמים בשנה יראה כו' אין שיעור לראיה אלא כל זמן שרואה ליעלך לראות ולא אפילו בראיה אי' יוצא וכל המרבה הרי זה משובח. וכן קרבן ראיה אין לה שיעור מדאורייתא לא למעלה ולא למטה אלא ביצא דר' אלעזר דאמר הא דתנן התגיגה שני כסף והראיה עשר כסף הוא מדרבנן אבל מדאורייתא אין לה שיעור כלל. אבל לענין הכאת קרבן איכא פלוגתא לחד מ"ד גם זה אין לו שיעור. אבל אם שהוא יולך לראות יכול לבניא קרבן ולחד מ"ד אין רשאי לבניא קרבן אלא בראיה ראשונה אבל בשאר הראיות כו' כמבניא מלין בעזרה: וגמילות חסדים. ירושלמי כדאי דתימא בגופו אבל לא בממונו דיש לה שיעור דתנן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. והוא מן סתורה והא דאיתא בגמרא דילן בלוקח הקיטון והמבזבז וכו' פי' בלוקח הקיטון דבש מבלה למשה מסיני דאל יבזבז יותר וכו' ואח"כ שכחו וחזרו ויסדו בבלבה ראשונה וזה פי' בלוקח הקיטון דבש חזרו לבלבה למשה מסיני הקדומה וכן איתא בירושלמי בפרק הלז: ותלמוד תורה. נמי אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה. דכתיב והגית בו יומם ולילה. ואי"כ אין לה שיעור למעלה. ולמטה נמי דשמעתי כתיבה אחת פוטר והא דאיתא בגמרא קרא קריאת שמע ערבית ושחרית בלילו קיים והגית בו יומם ולילה. לא בא לגלוקי שלשו יוצא בתיבה א' אלא ק"ש הוא חיוב על כל אחד לקרות שחרית וערבית ופ"ז אמרו דאם קרא כו' אפילו תיבה א' א"ל לגמוד ויוצא בק"ש ואם דכתיב והגית כו' כיון שיוצא בתיבה אחת סייע דאילו לא כו' כתיב והגית הא"א שאינו צריך אלא תיבה א' ולא יותר אף ש"ם לו שאלי לגמוד לכך נאמר בגמ' לומר שחייב אדם לגמוד תורה יום ולילה אך אם צריך לעשות במלוה לו בדרך ארץ שאוא ג"כ מצוה אי הוא פוטר את עצמו בתיבה אחת ונקט התנא הא דאין לבדיק לעשות שצריך לאדם אחד אחד לתבב את התורה דבכל תיבה ותיבה אומר בה הוא מצוה בפ"ע והראיה שיוצא בתיבה אחת מצוה לגמוד תורה שהוא שקולה נגד כל המצות והכלל בזה אין מבטלין מ"ת אפילו למצות אם יכולה להעשות על ידי אחרים והשכל מחייב בזה מפני שכל תיבה ותיבה בפ"ע הוא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כולם. א"כ כשלומד המשכל דף א' מקיים כמה מלות מצות. וא"כ נודאי יותר טוב לקיים מאה מצות ממצוה אחת רק בשאי אפשר לקיים ע"י אחר אי אי רשאי לבעול ולזה שוב הבנא הא דת"ת אין לה שיעור למטה לאורות בל"ל אי כשצריך לאכול שהוא ג"כ מצוה ולולא זאת לא היה לנו פנאי לעשות איזה מצוה אי לאכול דכתיב והגית בו יומם ולילה. לכך משמעינו דלשמוה אף בתיבה אחת יוצא: אלו דברים וכו'. בבור אב וכו'. פי' דכבוד אב כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. הד בעוה"ז ואד בעוה"ב. וגמילות חסדים כתיב ורדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד חיים בעוה"ב צדקה וכבוד בעוה"ז ודא דכתיב בעוה"ב חיים לבד ובעוה"ז צדקה וכבוד. כיון דבעוה"ז יש ב' עניים. א' דבעוה"ז יותר טוב מעוה"ב וא' דגרוע. כמאמר הנתא יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. וזהו למשל שיראה אי מלוכה אלין שוכה בה לצדקה אי מעשים טובים אי בעוה"ז טוב גרוע. ומעשיות שעוה"ב בה לצדקה ומע"ב. בעוה"ז יותר טוב מעוה"ב שבכל עת ורגע הוא קיים כמה עולמות. ולזה אמר לצדקה וכבוד לצדקה הוא עוה"ז המעולה וכבוד הוא עוה"ז

ב אין פוחתין לפאה מששים ואף על פי שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענוה:

ב אין פוחתין. (נמי) מדרבנן וכו' אין לפאה שיעור. מדלוייתא: הכל לפי גודל השדה. פירוש אם השדה מרובה ששים אמה. מניח אמה אחרונה לפאה. אפילו אם כל השדה מעמה מעט הבוצה ואמה אחרונה עשה הרבה ממחיצין עליו שיהא אמה אחרונה ל' מעשים וסייגו לפי גודל השדה: ולפי רוב העניים. כשמחלק נפלאו אם יש עניים הרבה ואין מספיק לסם ל' מעשים צריך לסוסף עד שיגיע לכל ל' מצון שמי סמודות כשיטור המפורש נפ' מ' מעשה ס': ולפי רוב הענוה. פירוש אם כל השדה עשה הרבה ואמה אחרונה עשה מעט ואין באמה ל' מעשים. מניח יותר מאמה להעלים אחד מעשים:

ג נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר:

ג נותנים פאה בין כו'. ובלבד שיתן בסוף כשיעור. פי' כשיעור מחבוטה הנעלמת ומניחים פאה ופטורים ממעשרות: אם שייר קלח אחד סומך לו. הפאה הראשונה. מדלוייתא' יוצא אפילו בקלח אחד. והמורה הקפידה לכתיב פאת שדך והחכמים לא קפדו על פאה שלהם שהוא אחד מעשים שיהיה בפאת שדה אבל אם לא שייר לא יצא מן התורה משום פאה ומדרבנן נמי לא יצא אלא סומן משום הפקר ואף לעניים ולריך ליתן פאה אחרת בתלוש כשיעור כל השדה:

ד כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה. והתבואה והקטניות בכלל הזה: **ה** ובאילן האוג והחרובין ואגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה:

ד כלל אמרו כו' והתבואה והקטניות כו'. ומה הן מלקי הכלל תבואה קטניות ושמוטה

פירוש

הגרוע ולפ"ז מסוכן הגמרא בפסכת ב"ב דף ט' ע"ב דאמרינן מאי דכתיב רודף צדקה וכו' הקב"ה ממציא לו ל"א מהוגנים ולכאורה מנ"ל הא אבל לפי מ"ש ניחא דק' לגמ' על הפסוק דכתיב ימצא חיים לדקה וכבוד חיים הייט עוה"ב ולדקה וכבוד הייט עוה"ז. וקבה קושיא הנ"ל מ"ש בעוה"ב חיים לאוד. ובעוה"ז לדקה וכבוד לכך דרשו הקב"ה ממציא לו ל"א מהוגנים וזה לדקה הייט עוה"ז היותר עוד מתמת דנשאה"ז יש"ג כמה וכמה שלמות בעוה"ב והייט שהקב"ה ממציא לו ל"א מהוגנים ויש"ג עבור מה שיתן להם לדקה עוה"ב: **והבאת** שלום. דכתיב בקש שלום ורדפהו ומרגיל דדיפה דדיפה מנ"ת. וה"ת דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך חייך בעוה"ז ואורך ימיך בעוה"ב ודריך בגמרא לפה אלא חביב שלום הכן דכתיב בים ממי לממן ייעב לך והתרכת ימיך ומשני דכתיב אמרו לצדיק כי טוב כי: וכי יש לדיק שאינו טוב אלא לשמים ולבריות זהו לדיק טוב. טוב לשמים ולא לבריות זהו לדיק שאינו טוב. והנה לא תביב אלא לשמים ולבריות ובירושלמי הביא כל הד' פסוקים הנ"ל וגם חיפא (ת"ל) [ר'] מנא שמע טולהון מן הדין קרא כי לא דבר רק הוא מכם זה תלמוד תורה כי היא חייכם זה כיבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכון ימים זה גמילות חסדים על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו ובגרון ד' דברים מפרשין מן הארם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבים גילוי עריות שפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם היוצא לו דהגמ' דיון מביא הד' פסוקים על ד' דברים שחביב במתניתין כדלעיל. וגם פסוק אמרו לצדיק כי טוב כו' ובירושלמי מביא ג"כ ד' פסוקים דלעיל וגם פסוק כי לא דבר רק הוא מכם וכו' וכולהו לריכא דנמסי שהם מביא הגמ' בריישא דחביב שם ו' דברים ומקשה הגמ' שם ותנא דמתני' אמאי לא תביב בהמ"ד וכו' ומשני דהכך שייכן בסבר ולריך ליתן טעם כיון דכולהו שייכין הכך בחנך למה חביב מתני' דוקא אלו לכך מייתי הגמ' הד' פסוקים הנ"ל ומר סבר' דברים שהוא בעוה"ז ומשנה הם מוכרחים מן הפסוקים הנ"ל לכך לא תביב רק כני ד' והבאר שייכים בהאהו ד' הנ"ל אך עדיין קשה לחביב בתתני' שלום הקן לכך מייתי גם פסוק אמרו לצדיק כי טוב כו' ומה שהביא הירושלמי הפסוק כי לא דבר רק וכו' מביא ראיה על הא דשוה בתתני' דת"ש כנגד כולם ומיאך מוכרח זאת מן המקרא לכך מביא פסוק כי לא דבר רק וכו' ופסוק זה כתיב בשירת האזינו דכתיב מקודם לשמור וכו' דמיירי בד"ש ואח"כ כתיב הפסוק כי לא דבר רק וגו' שמורה על ד' דברים הנ"ל דהייט כי לא דבר רק הוא ת"ש דאייירי מהתלה בפסוק הקודם כי הוא חייך זה כיבוד אב ואם דכתיב בכבוד אב ואם לשמן יאריכון וגו' ובדבר הזה וגו' זה גמילות חסדים משום שאמרו רז"ל והמפייסו בי"ש בדרכות וזה גרמו בחלה ובדבר דשמע אפי' בדיבור. על האדמה זה שלום דכתיב ונתתי שלום בארץ כי אין הארץ מתקיימת בלי שלום ואח"ה כתיב לשמור ולעשות. זה לימוד התורה. ומצא מוכח מזה דת"ש כנגד כולם ואכו כוונת הירושלמי ר"מ שמע טולהון וכו' ר"ל גם הא דתנן במתני' ותלמוד תורה כנגד כולם מוכח מהדין קרא.

ב אין פוחתין לפאה מששים. פי' מדרבנן: הכל לפי גודל השדה. פי' אם היתה השדה גדולה מתן ס': ולפי רוב העניים. אם עניים מרובין נותן יותר מס': ולפי רוב הענוה. פי' אם קנה השדה עשה הבוצה הרבה וקנה עשה מעט ובשדה למשל ס' אמה וכשמתן מהקנה שהבוצה שם עוכה אז נותן לפי גודל השדה ואם רוצה ליתן מהקנה האחר נותן לפי רוב הענוה ובירושלמי אמרינן ר"ש לומד טולהון להקל אבל מתניתא לא אמר כן דתנן לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ופי' ר"ש לומד לחיוב אם עניים מועטים נותן פחות מס' וכן אם השדה גדולה נותן פחות מס' ואם השדה קטנה אף שהעניים מרובין אעפ"כ אינו נותן אלא ס' ומתניתין לא אמר כן פי' מדתנן הכל לפי גודל כו' ולפי רוב כו' דאי לר"ש הנ"ל לפי הגדל ולפי העניים כו': **ג** נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה. בתוספתא אמרינן ובהיולו ר"ש הגיה בתוספתא נותן כו' ואם נתן וכו' יצא. פי' דלא תימא שמתנין פאה מתחלת השדה אבל לריך לשייר בסוף. על זה אמר ואם נתן כו' יצא דלא לריך עוד לשייר כך דעת מ"ק. ור"ש ס"ל דמותן בתחלה ויש לו דין פאה אבל אינו יוצא בזה ולריך לשייר בסוף. בירושלמי ובהיולו הר"ש לתשובה מהו נמשיטו מן הדא כו'. פירוש קמבעיא ליה לר"ש שלריך לשייר בסוף כשיעור אם בתשובה פאה או לא. ופשיט ליה מהתוספתא דלעיל דתני בה הרי זה פאה. עוד בעי בם כשיעור וכו' ג"כ לר"ש קאי. ר"ת בשם ר"י הביאו הר"ש ג"כ זה בעי מלוכא דר"ש כמ"ש אי"ה לקמן: רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד וכו'. פי' אם לא נתן מתחלה כמלוכה אחד משמים אלא נתן פאה מקלח אחד סומך לו משום פאה מלשון דמתחלה עדיין לא יצא משום פאה. ואם נתן בתחלה בשלימות אינו יכול להוסיף וליתן בתורת פאה. וגם לר"י בעינן שישייר קלח אחד בתחלה. ובאם נתן אפילו לא נתן בשלימות אינו אינו מתלוש ולהוסיף. כן הוא מסקנת הירושלמי. וז"ל הירושלמי ר"ת בשם ר"י בתחלה. פירוש דפליגי אליבא דר"י דמ"ש שמה שמוסיף הוא בתחלה ומ"ש ואם שייר קלח על שניהם על השדה ועל השיעור. וס"ש ואם שייר מן השיעור וגם שייר בשדה בתחלה לא יכול להוסיף. ומ"ש

מיני מילגות. תבואה הן ה' מיני תבואה. קטניות הן חלבונים שאוכלים הזרעים. וגידולן הן המין שנזרע בעצמן. ד' מילגות בפסוק. נפן. רמון. זית. תמרים. מין מתמנה אחין לקיפסן בחתם והדברים המרכיבים וגידולן מאכלן ולא הזרעים נקראים יקות:

ן לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרה ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרה ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח ונומל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרה דברי ר"ע. כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהם עד שימרחו. המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר:

ן ומאכיל לבהמה כו'. אפילו קבע. והא דלא תביב בחדש מאכיל בעלי משום הכנה תביב דבריה שאחר מיכות אינן מאכלין אבל אדם מותר לאכלו בעלי אם דעתו היה שיאכלה פני הבית אפילו אחר מיכות עד שיאכלה פני הבית. עצרה דברים בתבואה. בכורים. פאה. לקט. שכחה. תרומה גדולה. מעשר ראשון. תרומת מעשר. מעשר שני. מעשר עני. ואח"כ אם עשה פיסה חייב בחלה. הרי עשרה: **דברי ר"ע**. וחכמים פליגי עליו ואומרים: כהן ולוי כו'. שגם הם מיינין להפרים מחלקם וקבלו אותם חכמים אם קנו לאחר מיכות: המקדיש כו'. המילוק בין הקדש להפקר קודם מיכות המיכות. עיין מתנה מ' פרק ד'. אבל הפקר אם זכה קודם מיכות פטורין מן המעשר:

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע ביומות ההמה וביומות הגשמים והבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מפסיק אא"כ חרש:

א ואלו מפסיקין כו'. אבאר אפ"ש אמין מושן: והשלולית. קמן ממנו והוא מושן דוקא לכן נקט בגיהם: ודרך היחיד ודרך הרבים. לרך הרבים נקט משום סיפא הכל מפסיק

הארוך

אפי' בהלום יכול להוסיף. ואם שייר קלח על השיעור לבד. אבל בשדה אפי' לא בשאר יכול להוסיף מן בתלוש ובלבד שיהיה הקלח מבלים השיעור ס' ממחובר ובזה ל"ש. עוד שם במתכיון וכו' פי' דאליבא דר"י בעי מה שנתן מתחלה אחד מבשים חבר קלח ל' היה בדעתו שלא ליתן עוד ואפי' הכי יכול להוסיף לו דוקא שהיה בדעתו מתחלה להוסיף אבל אם היה בדעתו לפטור לא שהיו אינו יכול להוסיף עוד אע"פ שבשייר קלח. כמאיעמו מן הדא דאמר ר"י בשם ר' יוחנן לשלם מוסיף פי' דפליג על ר"י ואמר אע"פ שלא שייר קלח אחד יכול להוסיף מה אנן קיימין אם במתכיון לפטור ובשייר קלח אחד ואפי' ר"י למיתר לעולם הוא מוסיף פי' אע"פ שלא שייר כיון שלא היה בדעתו לפטור בשאר במתן אלא בדעתו ליתן עוד יכול להוסיף כמה שירצה אפילו מתלוש אבל במתכיון לפטור בוודאי גם ר"י בשם רבי יוחנן לא היה סובר דבתן משום פאה כיון דבפטרה וגם לא שייר: תוספתא אר"י בר"ח בזמן שנתן את הפאה ומתקן לוסיף אבל לא נתן מן הקמה כו' עיין בר"ש ופי' דהא דלריך לשייר קלח אחד מיירי דוקא בכה"ג אבל אם לא נתן כלל לר"ע נותן מן הקלום כמו שחביב לא נתן מן הקמה כו' ולא"ר אחי שפיר מ"ש במשנה ו' לשולם הוא נתן כו': **ד כלל** אמרו בפאה כו' והתבואה בקטניות בכלל הזה. וגם ובאילן האוג בכלל הזה וכל הכולל בכלל הזה ר"ל דמתחלה שוה הכלל ואח"כ שוה הפרט בתבואה וקטניות ובאילן וכו' שם בפרטים דבהן שייכי הני כללים דלעיל ומה שאוה תבואה וקטניות דבכלל משוה ומכניסו לקיום ממעטו ירקות וא"כ לא בשאר אלא תבואה וקטניות דזה כלל שבארץ יש ג' מינים דהייט ירקות וזרעים ואילנות וירקות נקרא דשא. והכל גרמו בתורה. תדשא הארץ דשא. הוא ירקות. עשב מזרע ארע. הוא זרעים. עץ פרי. הוא אילנות. והכלל ירקות נקרא מה שזורעין ואינו אוכל הארע בעצמו רק הדבר שיוצא ממנו כמו לפת ובצלות ודומיהן. ותבואה הוא ממשה מינים. והשאר הוא נקרא קטניות. אבל תבואה אינו אוכל רק הזרע שמרע הבייטו התבואה בעצמה. והשאר מה שמתגדל דהייטו התבן אינו אוכל. אבל בירקות הוא לשיפר הארע אינו אוכל רק מה שמתגדל מהזרע. ובאילנות לא תביב רק ד' אילנות משבעת המינים וד' משאר אילנות. הטעם כיון דשוה לקיומן לאחד ממעט תאנה ולא בשאר מז' מינים אלא ד': **ן לעולם** הוא נותן משום פאה וכו' ומאכיל וכו'. והא דלא קתני אדם דאדם מותר נמי לאכול עראי עד שימרח הטעם משום דבאדם [לא] הוי מילתא דפסיקא דבעמיס אף אחר מיכות כשדעתו להכניסו לביתו ראי לאכול עראי בדאיתא במס' מעשרות פ"א מ"ט בד"ח במולין לשון. אבל אם דעתו להכניסו לבית עד שיראה פני הבית. אבל בהמה אינה צריכה ראיה פני הבית אף אם דעתו להכניסו בבית. אלא הכל תלוי במיכות. והא דאמרינן מעבים אדם ומכנים ממון שלו ומאכיל לבהמתו משמע אף בהמתו ראי לאכול קודם ראיה פני הבית דאל"כ מאי הערמה שייך הכא דמהיכא תיתי לאסור. דמש"ל קודם שנתמרח ראי ליתן לבהמתו. ולאחר שנתמרח אף שלא ראה פני הבית אסור. פ"ש מעבים אדם לומר אתין כוונתו לפטור מן המעשר אלא שבונו לאכיל לבהמתו. ולבהמה א"ל ראיה פני הבית ובאמת מעבים שלנו שיאכל בעצמו. ולעצמו אף שאחר"ב יתמרח יהיה ראי לאכול מתחת שעדיין לא ראה פני הבית שהיה ממון והוא העבים לומר שבונתו הוא להאכיל בהמתו: (שיטת רבינו זה דלא כשיטת רש"י ותוס' במסכת שבתים ד' ע'. ובמתניתא דף פ"ג ב'. וכן אמת בעיקר פירושיה מצאתו כי גם רבינו אפרים מפרש כן בדברי ר"א דר"ל המעבים ואומר שהוא לבהמתו כו'. יעויין במלחמות. אך לענין דינא כל הפוסקים פליגו על רבינו. ולריך עצמא מדוע אחם וכתב נגד כל הפוסקים לכאורה. ועוד כיון דילפינן מקרא דאינו מתחייב עד שיראה פני הבית. מדכתיב בערתי הקדש מן הבית יעויין שם בריש סרק כ"מ ל"ב מה לי לאכילת אדם ומה לי לאכילת בהמה אך כ"ל דרבינו כיון בזה להא דאיתא בסרק הפועלים דף פ"ח ע"ב דמסקי שם דלא אמרו אלא בזיתים וענבים יעויין שם. ובאמת בד"ש לא משמעקמו. ודיבור הסמוך שם ד"ה כי קאמר כו' משם הא דלא נתחייב עד שיראה פני הבית דוקא מידי דאתי להכניסו לבית כ"ל דדרכו דוקא להכניסו לבית וכן מוכיח הר"ש כמסקנא זו במסכת מעשרות משנה ה' מדמוליך לשון לא בעי ראיית פני הבית יעויין שם. וזה כוונת רבינו דלאכילת בהמה לא בעינן ראיית פני הבית כיון דלא בעי דוקא להכניסו לבית מתחייב בלא ראיית פני הבית כמו במולין לשון. וכזה מיושב שם קושית רש"י בסרק הפועלים יעו"ש ודו"ק היטב). (מהרב ר' **יצחק** פרענקל מלעמבערג): המקדיש ופודה חייב במעשרות כו'. והא דלא תני הכא כמו דתנא בני הפקר משום דבני הקדש הפודה חייב עד שימרח בגזבר ובהפקר אף אם זכה קודם מיכות המיכות לעשר"ב פטור:

פרק ב א ואלו מפסיקין לפאה כו'. ירושלמי תני אחילו בדיעבד לא קדשה שנאמר שדך שלא יוצא משדה לחברתה. פירוש מדכתיב בחתלה מרלכם שלמון ארן כולל כמה מדות שכל המדינה נקרא ארן ואמ"כ כתיב שדך משמע שדה לחודיה. אבל לא משדה לחברתה אפילו שהיכם

נאמרים ואינו מפסיק לאחין. ואי לא מי סכא דרך הרבים. הוא אמינא שמפסיק לאחין. ודרך הרבים מ"כ אינו יכול לפרש שם כמקום אחר. עיין בפירוש האחרון שדרך הרבים הוא שאולכים בה רבים: ושביל הרבים ושביל היחיד. שביל קטן מדרך ונקט שביל הרבים לאחמעטין שאפילו רבים צריך להיות קטנים. ונקט דרך יחיד שאין צריך להיות קטנים: והבור. שדה הבור. והגיל שדה מרושה: והקוצר לשדות. נפי שקצר לצורך בהמות ולא לצורך אדם לכן מפסיק: וחכ"א כו' אא"כ הרש לחוי גיל והעמיד דמיב פאת שדך ולא כתיב פאת אחיך. מ"מ אחייב אכל שדה ושדה. וההיכר הוי הפסק:

ב אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת רבי יהודה אומר מפסקת וכל החרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל:

ב אמת המים שאינה ט'. דלכה להיות רחבה. והשמד אפילו נחמצא אין יכול לקצר כאחת לכל לד והוה קולא יתילא לכי יהודה אחם עומד מצד אחד ואינו יכול לקצר לא מפסיק: וכל החרים אשר ט'. אמטמעין שני רצומות מ' שאחמ"פ שהוא הר מעודד איט מפסיק ב' שבאמי ליתן פאה מבחוה שמל הבר לפעור כל הבלה:

ג הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל:

ג הכל מפסיק לזרעים וכו'. קאי על כל הנ"ל: אלא גדר. אין מגדר שמפסיק אף לאילן: ואם היה שער כותש. ר"ל אפילו מוגים על הגדר מדנקט שער כותש ולא נקט גדר כותש ש"מ ג"כ אפילו שאין מוגים בגדר רק תלוים מלמעלה לגדר. וגם צריך שיהיה פחות מי' טפחים בין הענפים שמלד זה לגדר זה. גם לחמה צריך שלא יהיו ד' אמות מעיקרי האילנות לגדר:

ד ולחרובין כל הרואין זה את זה אמר רבן גמליאל נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין פאה אחת ליתים שהיו להם בכל רוח ולחרובין כל הרואין זה את זה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר משמו אף לחרובין שהיו להם בכל העיר:

ד ולחרובין כו'. אפילו גדל לא מפסיק. והמעמד שיש להם ענפים רבים וגבוהים:

ה הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת זרעה שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות הזורע את שדהו שני מיני חטין עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות:

ה שתי גרנות. ר"ל שקוצר אחד מעמ לת. ואחד כיבש: ב' מיני חטים. אחד שמרת ואחד לבנה:

ן מעשה שזרע ר"ש איש המצפה ובא לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו ב מיני חטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות:

ן מזוגות. מן חזוגות דפרקי אבות:

ז שדה שקצרוה עובדי כוכבים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה פטורה קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה שחובת הפאה בקמה: ח קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה נותן פאה ממה שקצר קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל. קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל:

ז קצרוה לסטים. מ"ש לומר עובדי כוכבים כגר אמורים אלא ס"ל בלסטים ישראלים וא"ת ל"ל עובדי כוכבים הלא ק"ו הוא מלסטים ישראלים. והייתי יכול לומר דאמטיען אפילו לגוזל בעל הבלה. אבל אי אפשר לומר כן דהא תניא בברייתא אין מוכרין פומלים ככרים בפי שאין בקיאין בלקט כו'. מ"ת אחייב אלא ע"כ ככרים דוקא לעצמן א"כ קשה ט'. וי"ל לסטים לא קלו לעצמן אלא לאחדן. וכרים אפי' לעצמן. אבל לפי המקבלא דיושלי' לסטים אפי' אלא לאחדן. א"כ י"ל דכרים מיירי שנתן להם רשות לקוט לעצמן. ולסטים דוקא אלא נתן להם רשות. ו"ש בספרי ובקולרכם ב"פ ובקולרכם פרש לשקרוה לסטים קרסמוה נמלים וכו' ובקולרכם פרש לקיר טובל כוכבים. מכאן אמרו טובל כוכבים שקצר שדה פטור. כי תיבת ובקולרכם תלה מורכבת. דהו"ל לכתוב ובקולרכם או אל"ל כי הקצרו אלא ש"מ מרמי בפי הקיר של ישראל ושיקצר ישראל לעצמו דוקא. ולסטים לא הוי קיר של ישראל. ושובל טובים לא הוי החטאה של ישראל:

פרק ג

א מלבנות התבואה שבין הזיתים בית שמאי אומרים פאה מכל אחד ואחד בית הלל אומרים מאחד על הכל. ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן פאה מאחד על הכל:

א מלבנות התבואה שבין הזיתים. רבותא אמטמעין אלא שהזיתים מייבין בפאה לא הוי הפסק. אל סבר דפלוגתייהו בזה מב"ש סברי שאין דרשו לגרוע בין הזיתים. וב"ה סברי שיש לגרוע ב' גרעות ומלך ועשאן גורן א' מפרים מן הגורה שבסוף על בית פאה. אבל אפילו אחמטין לעשותן גורן א'. ביותר מעשרה על בית פאה מודה ב"ה וכו' ובפחות מודה ב"ש וכו': ומודים שאם היה וכו'. יהושלמי אפילו רק בשני שורות ובשני לדלין. דהייט בחחלה ובמחבר לא בלפון ובדרום:

פירוש

שלו שמה שכתוב ארץ לחורות שבאילנות וחרובין אינו מפסיק. ומ"ש אלילכם לשון רבים. לחייב השותפים שיעסה פאה אחת. ושדך לשון יחיד למעט אחין שחלקו שהתנים שני פאות. ומ"ש בני אדם לשון יחיד. ובני ארץ לשון רבים ולא לחיפוך כי כן דרך הכתוב לכתוב כלל אצל כלל ופרט אצל פרט: הנחל. הוא נהר: והשלולית. הוא מה שמוציאין בתוך הבור להשקות ממנה הבהמות ומכסה ב"ק אינה שלוגתא. עיין שם. ונקט שלולית ונחל משום דנחל מפסיק אע"פ שאינו מוסך אלא קוו וקיימו. ושלולית אינו מפסקת אלא א"כ מכון וכדאיתא בירושלמי שלולית כל שהוא מוסכת. נחל אע"פ שאינו מוסכת וכו' מכאן לאיה דנחל הוא נה. ולא כיש מפרסיים דנחל הוא בלי מים: דרך היחיד ודרך הרבים. פי' דרך היחיד מה שאינו מהלך בו אלא יחיד ודרך הרבים הוא מה שהולכין בה רבים ואין לפרש בדרך היחיד ד' אמות ודרך הרבים ט"ו אמות דהא בסדיא אמרינן במסכת בבא בתרא דדרך היחיד הוא ג' אמות ומחלה ועוד דהא אמרינן במסכת בלאים פרק ד' משנה ז' דדרך הרבים אינו מפסיק לבלאים ואי כ"ל דהיא ט"ו אמות קשה הא בבלאים דינו אחי' מ' אמות יבית זרע לשם. כדאיתא במסכת הנ"ל פרק ה' עיין שם. אלא ודאי כמו שפירשנו. בירושלמי בעי כיון דתנא דרך היחיד. דרך הרבים מבעי. אלא מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן אלא גדר: שביל היחיד. שביל הוא מה שמהלך שביל קטן באמצעית השדה. ובירושלמי מקשה כיון דתני שביל היחיד. שביל הרבים מה צריכא. ומשני לחוליא שאינו קבוע בימות הגשמים. והא דקתני דרך היחיד לאחמעטין אפילו דרך היחיד אינו קבוע: והבור. ודבור ודבר אחר. בירושלמי אמרינן רב אמר בור ובור בית רובע וזרע אחר אחר אפי' צריך קבוע: והבור. ודבור ודבר אחר. בירושלמי אמרינן רב אמר בור ובור בית רובע וזרע אחר אחר אפי' כל שהוא. ר"י אומר בור ובור וזרע אחר בשלשה תלמים של פחות. מה פליג מה דאמר רב בחיבור פאה לתלמים הייט בפחות פאה. פי' הא דקתני כ"ש הייט אם הרע אחר בחיבור פאה והא דאמר בשלשה תלמים הייט בפחות פאה והייט בשני אמות. ופריך שם בור ובור חייבים פי' בחמיה. מאן דמר בשדה ביומית ומאן דמר בחמשים על חמים. פי' מאן דמר בית רובע והוא עשר אמות על עשר אמות יש בו מאה של אמה על אמה. ומאן דמר בשלשה תלמים לחייבי בשדה בית ג' על ג' אמות ובהא שהוא שיעור ג' תלמים והוא ג"כ מאה של אמה על אמה ולא פליגי רק בזרע אחר: וקוצר לשדות. רבי מאיר סבר שאם אינו בתחלת קצירה. ומחכמים ס"ל זה הוי בתחלת קצירה ואינו מפסיק אלא"כ תכש דאם הוי כבר: ב אמת המים וכו'. אמרינן בירושלמי הוין בעין לאימר ולא פליגי אחכמים אמת המים הקבוע מפסקת ר"י אומר אם יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת פי' דבעי לאימר דר"י לא פליג על הקבוע מפסקת ר"ש אומר אם יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת פי' דבעי לאימר דר"ש לא פליג על ת"ק אלא ריש"ל נמי ר"י אמר לה אלא דאשכחן הא דתני בספרי אמת המים הקבוע פי' לת"ק הקבוע תניא מילתא אף כשיכולה להקצר כאחת מפסקת. עוד אמרינן שם הוין בעין לאימר מה דאמר ר"י בעומד אצל אחד ואינו יכול לקצר מצד השני לא לומר אף אם היה עומד באמצע יכול לקצר מכאן ומכאן מפסיק אשכחן תנא היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד ג' אינו מפסיק כל"ל ע"ש. פי' דבעי לאימר הא דאמר ר"י אם אינה יכולה להקצר כאחת מפסיק דמיירי שעומד מצד אחד אינו יכול לקצר מצד השני. אף אם היה עומד באמצע ואינו יכול לקצר מכאן ומכאן מפסיק. אשכח דאמר אמצע היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן לא מפסיק. אבל מצד אחד אינו מפסיק פי' אם היה עומד מצד אחד לא היה יכול לקצר מצד השני אך אם עומד באמצע לא יכול לקצר מכאן ומכאן אינו מפסיק: וכל החרים אשר במעדר יעדרון וכו'. פי' שאינו יכול לחרוש רק לחפור במעדר אעפ"כ לא הוי הפסק. ולא עוד אלא אפילו שאין הבקר וכו' פי' שאינו יכול אפי' לעלות על הבר הבקר עם כליו לעבור לצד השני לחרוש שם אלא שצריך להקיף את הבר מאחוריו ובאמצע אעפ"כ לא הוי הפסק: הוא נותן פאה לכל. פירוש דוקא מאחוז מקום על ב' השדות אבל לא משדה לחבריה. כי הבר הוי כמו גדר שמפסיק בין שדה לשדה. אבל משדה על הבר יכול ליתן דלית הפסק ביניהם בלא אבל משדה לחבריה. הוי הבר הפסק כמו גדר: ג אם היה שער כותש. פי' שהענפים מתערבים באותן הענפים שמצד השני אין הגדר: ד כל הרואים זה את זה. פירוש אם עומדין בחרוב א' ורואין החרוב השני נותנין פאה א' ואם רואין הא' שבאמוך לו והשני אין רואין כשעומד בראשון וכשעומד אצל ראשון שמוך לו רואים גם השני עיין גר"ש שבתי סירוקלמי: לזיתים שהיו להם בכל הרוח.

הארוך

ירושלמי מינני הלוך מכונין הרוחות ומפרש לרוח של עיר ואם הפיר עומד במשולש אף הרוחות כן: ה הזורע את שדהו מין אחד אע"פ וכו' הזורע ב' מיני חטים. פי' כגון שחמטים ולבנה: עשאן גורן א'. ירושלמי קצר חצי אגורה וחצי שחמטים בשתיהן לעשותן גורן א' ומלך ועשאן ב' גרעות פי' שחזר וקצר את החצי אגורה וחצי שחמטים שבתחילה אינו מפרים מן האגורה על שחמטים לא בתחלה ולא בסוף לא מיבעי בסוף שאינו מפרים שהוא עושה ב' גרעות. אלא אפילו בתחלה שבתחילה לעשותן גורן א'. אפ"ה אינו מפרים שאנו אוכלין אחר סוף מעשה והוא עשה שתי גרעות. קצר חצי אגורה וחצי שחמטים לעשותן ב' גרעות ומלך ועשאן גורן א' מפרים מן אגורה שבסוף על שחמטים שבסוף ומן אגורה שבתחלה על שחמטים שבתחלה לא מיבעי בסוף יכול להפרים שעשאן גורן אחת. אלא אפילו בתחלה שבתחלה לעשות שני גרעות אפ"ה מפרים שחצי הולך אחר סוף המעשה. והוא עשאן לבסוף גורן אחת: ן הלכה למשה מסיני בזורע שדהו כו'. בירושלמי אמרינן אמר ר"ז בשם ר"י אם בתחה הלכה לידך ואין אתה יודע מה טיבה אל תפליגנה. פי' אל תדחה אותה. שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני. וכולן משוקשות במשנה. איר אבין יאות הוא שהרי שני מיני חיטין אילוני בא מתום ופרשה יודעין הייטו. פי' ויאות הוא. אלא ידחה אדם הלכה שנאמרו במשנה הלכה למשה מסיני הוא. שהרי שני מיני חטים שע"י מעשה בא אילוני בא מתום ופרשה יודעין הייטו בחטים והא לא הייטו יודעים. ואעפ"כ הלכה למשה מסיני הוא. לכן יאות שכל מה שנאמר במשנה הלכה למשה מסיני הוא: ן שדה שקצרוה עובדי כוכבים. הייטו בנותן לו במתנה וקצרו מחחלה לעצמו ואח"כ נתנו לו במתנה דאי מיירי בלסטים הא אמר אפי' לסטים ישראל פטור. ואי אשר לפרש בפועלים עובדי כוכבים שאין יודעים דין לקט שכחה ופאה לבעיתם. משמע מכאן דמייב בפאה. אלא אל כרחך במ"ש דמעיקרא הוי בעי לאוקמה הא דקצרוה לסטים הייט דוקא לאבדה. ואי ניחא ליה דקצרוה עובדי כוכבים מיירי שלא לאבדה. ואפ"ה פטורה. ומסיק ר' הושעיא דלסטים פטור בכל גווני. וכדאמרת שסבלה ניתנת במתנה ואין קרקע נגזלת הלכך במתנה לא קנה משום דאין קרקע נגזלת. ומשום הכי לא נחייבו הלסטים ישראל. והכעל הנים הרי לא קנה. ולאחר קצירו הלסטים אף שקנו הפירות הרי אין חיוב פאה בתלוש. וא"כ על כרחך קצרוה עובדי כוכבים מיירי במתנה דקנה במתנה ומשום הכי דוקא עובדי כוכבים הוא דפטור (והא דתניא בתוספתא לא נתן מן הקמה יתן מן השומרים כו' ושיין בתוי"ט פרק ח' משנה ג' דמשמע לכאורה דיש פאה בתלוש ל"ל דהייטו דוקא שנתחייב במתנה מחויב לייתן מתלוש אבל היכא שלא נתחייב כלל במתנה אין פאה בתלוש כמ"ש רבינו. ר"י): פרק ג א מלבנות התבואה שבין הזיתים. פי' שהזיתים הם נטוסים מאד ונזרעים ביניהם תבואה. וכן נקראין מלבנות שהם מרובעין. בית שמאי אומרים פאה מכל אחד וא'. ובית הלל אומרים מאחד על כולן. ירושלמי אין תניגן שבין הזיתים ואני דבית רבי שבין אילנות. מתני' אוכלים דבית רבי ודבית רבי אוכלים למתניתא אילו תניגן מתניתא ולא תני דבית ר'. ר"ל לא אמרינן אלא שבין הזיתים דבר שהוא מחייב בפאה. אבל דבר שהוא פטור אף בית שמאי מודים שהוא נותן פאה א' על הכל הוי אוכלים דבית רבי אי אילו תני דבית רבי ולא תניגן מתניתא ר"ל לא אמרי' אלא בפטור פאה. אבל בדבר שהוא חייב בפאה אף ב"ה מודים שנותן פאה מכל א"ר. מה אין קיימין אי במרווחין אף בית שמאי מודו שנותן פאה מא' על הכל. (והרא"ש שמפרש לסיפא נמשך אחר גירסת הרמב"ם. עיין בפי"ג מה' מ"ע וכ"מ שם הסכים לגי' הרמב"ם. ובקצר פי' ע"פ גירסת הרמב"ם שהוא הרמב"ם. עיין בפי"ג מה' מ"ע וכ"מ שם הסכים לגי' הרמב"ם. ובקצר פי' ע"פ גירסת הרמב"ם שהוא פי' הרע"ב). ואי במרלופין אף בית הלל מודו שנותן מכל א"ר אלא אין קיימין בשלושים עשר לבית פאה. ב"ש עבדי להון כמרלופין. וב"ה עבדי להון כמרווחין. ר"י אמר מ"ע דב"ש אין דרך ר"ל לבכיים זרעים לבין אילנות אחת דב"ש בר"י פי' ר"י דמשנה ד' מלבנות בבלים שבין הירק. ר"ל פאה מכל א"ר. והטעם לפי שאין דרך ר"ל לבכיים בלים בין הירק כמה דר"י אמר שאין דרך ר"ל לבכיים בלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך ב"ל לבכיים זרעים בין אילנות. ומשמכרת דב"ש מודו לר"י. פי' מה ב"ש אמר בכאן שנתן פאה מכל א"ר. מ"ש שאמר אתם שנתן פאה מכל א"ר שבבלים לב"ע אין מכניסין בין הירק ור"י לא יודה לב"ש שהוא סובר דרך בני אדם לבכיים זרעים בין האילנות

ב המנכר את שדהו ושייר קלחים לחים רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד וחכמים אומרים מאחד על הכל ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או הרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה לכאו"א:

ב המנכר את שדהו. שהוא קוצר מת הגימור. דסיינו קוצר מת היבשים ומייר לחים. ר"ע סבר וכו' שהוא שני מינים ומכ"ש וכו' שהוא תחלת הקנילה ומין אחד הם: ומודים וכו'. בזרוע שבת (עניס) ש הרדל בשלש מקומות. וקנלו בג' אמנים שלרכן לזרען בכמה מקומות ולקטר בכמה זמנים דאל"ת הכי לא מייך ומודים:

ג המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן וכן באפונין וכן בכרם. המדל נותן מן המשואר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל:

ג המחליק בצלים וכו'. זהו קלימתן: לחים לשוק וכו'. שדרכן לחיים לגמטר וכו'. ואפי' שניהם יבשים אי שניהם לחים. נותן פאה לכל אחד שהוקבע גורן: המדל. פי' מ' מבנים: נותן מן המשואר וכו'. ודוקא שזרע לכתחלה פ"מ להדיל ומיכוב לשוק. דאי לאכילה הוי התחלת קנילה: והמחליק. פי' משלמה ולהלן נקרא מחליק טתן מן המשואר על הכל שהוא התחלת הקנילה ותוכת הפאה בקתה:

ד האמהות של בצלים חייבות בפאה ורבי יוסי פוטר. סלבנות הבצלים שבין הירק רבי יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וחכ"א מאחת על הכל:

ד האמהות של בצלים וכו'. שדרכן להכניס רק מיעוט לקיום. וזהו פלוגתייהו שדבר מחיו מכנים לקיום פטור מפאה: סלבנות הבצלים שבין הירק וכו'. ע"כ לפי' הרלמ"ן של מתנה לתשובה פלוגתייהו מליכת דב"ה. וסבר ר' יוסי דמודה ב"ה בין הירק שטתן מכל אחד פאה מאין דרכן לזרוע כלל בין הירק. ולא דמי לזיתים שיש כמה מנשים שעושים בין הזיתים דאל"ת הכי סבר רבי יוסי כבית שמאי ולא מליבת דהלכתא:

ה האחין שחלקו נותנין שתי פיאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת. שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו המוכר קלחי אילן בתוך שדהו

נותן פאה מכל אחד ואחד אמר רבי יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל:

ה האחים וכו'. הייט שנשתתפו קודם קנילה: שנים שלקחו את האילן וכו'. שלוש ניכר לוקח פאה אלו: אמר רבי יהודה וכו'. פאלי לומר נולמי מכל מתוקנים:

ו רבי אליעזר אומר קרקע בית רובע חייבת בפאה רבי יהושע אומר העושה מאתים רבי טרפון אומר ו' על ו' טפחים רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו. רבי עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייב בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה:

ו רבי יהושע אומר וכו'. שהמנוחה מניחה כאתים: רבי יהודה בן בתירה אומר וכו'. פירוש אלא יוכל לקטר בקנילה אחת:

ז הכותב נכסיו (ס"א לאחד והוא) שכיב מרע שייר קרקע בל שהוא מתנתו מתנה לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה. הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו אבדה כתובתה ר' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה:

ז הכותב נכסיו והוא שכיב מרע וכו'. אין מתנתו מתנה. אפי' פ"י קנין דאי מתנה בטפות ביון דלא שייר לעצמו: הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא וכו' ודוקא שמתקה: רבי יוסי אומר וכו'. אפי' נכסי מלוג:

ח הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין רבי שמעון אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן:

ח הכותב נכסיו לעבדו וכו'. משום מכשול של עבדו ובכתב זכות לבעליו אימתא שמתא: ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר וכו'. פי' שיהיה לו חלק אחד מרבוא מכל הקרקע. ובעבד יש לו ג"כ חלק והייט חלק עבד וחציו בן חורין. משום דכי לא יצא לחירות:

פירוש הארוך

ולא פליגי אלא בבצלים. לפי שסיקה נמוך מאד. ואין דרך להכניס בצלים בין סיקה. ובזה אפי' ר"ה מודה שאין דרך להכניס בצלים בין סיקה: ירושלמי היה שם אילן כמין דבוא גדר. פי' דגדר הוי הפסק כן האילן הוי הפסק: ומודים שאם היו ראשי וכו'. ירושלמי עד כדון משורכין מכאן ומכאן. פי' הוא דנותן פאה מה' על הכל. הכי משורכין מצד ג'. מי נותן מה' לא מכל לא"ל. ואמה הוו משורכים כג' תלמים של פחות לא אפילו כ"ש הוי משורכב ונותן פאה מה' על הכל: **ב המנכר** את שדהו וכו'. ירושלמי כהדין ממרא מקוש הזנגין עולין אמלה ממרא קרי לה ולקר אם היבש מכאן ומכאן ושייר הלת באמצע. ר"ש אומרים פאה מכל לא"ל. פי' מכל יבש ויבש שקר. ואינו דאמר ליתן פאה מן היבש שקר מצד זה על היבש שקר מצד השני. ור"ח אומרים מה' על הכל. פי' שנותן פאה מ' מן היבש שקר מצד זה על מה שקר מצד אחר. ירושלמי עד כדון בשייש היבש מכאן ומכאן. ואלא באמצע. ועל זה קמבעיא ליה לר"ע דס"ל דקלחין שבאמצע הוי הפסק בין היבשים ומשום הכי צריך ליתן מכל יבש ויבש בשני עצמו. היה לה מכאן ומכאן והיבש באמצע פי' בשיש קוצר לה היבש באמצע ושייר לחיים שמכאן ומכאן ואח"כ שבבא לקצור הלהיה לו נותן פאה מן הלת שמצד זה על הלת אחר לו נותן פאה מכל לא ולא. קמבעיא ליה לו קנילת שיבש בשאמצע הוי הפסק בין לחין שבשני הצדדים לו לאו דני ר"ח בשם ר"י פי' שהוא כמו מ"ש. בשמיעתו מכאן דאמר ר"מ אחיה בשיטת ר"ע דבי' פי' דר"ע דלעיל ריש פרק ב' והקוצר לבתח מפסיק דבני ר"מ וקוצר לבתח הוי כמו יבש באמצע כמה דר"ע אמר לא ויבש ב' מינים כן ר"מ אומר לא ויבש ב' מינים כן. ולכך קוצר לבתח הוי הפסק לגמרא יבש באמצע הוי הפסק אמרו מבריה קמיה ר"י ול"ל כר"ע אפי' בדבנן דהיינו אמן המחליק בצלים לחים לשוק ומקייים יבשים לגורן וכו' הוי ב' מינין דהוי ס"ל דשוק וגורן דנקט לאו דוקא הוא אלא אורחא דמלתא נקט ודיקר המחלוק הוא משום דמחליק לא בפני עצמו ויבש בפני עצמו משום הכי נותן לאלו לעצמן. אר"י שמעון שוק וגורן ב' מינין כן. אבל לא ויבש שני מינין הן בחמיה. פי' דשוק וגורן דוקא נקט. ושוק וגורן ואלי ב' מינין הן. אבל לא ויבש לאחר מי הוי ב' מינין. אבל לא ואלי יבש מי לא מודה ר"ע. פי' הכי אם קצר אלי הבדה ויש בו לא ויבש אף ר"ע מודה שיטול לבפרים מן הלת שיש כאן בו אל היבש שיש כאן. ומן שיבש שיש כאן על הלת שיש כאן. (והא דתניא מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או הרדל בשלשה מקומות וכו' פי' ואם אמרת דשוק וגורן הוי ב' מינים ואפי' רבנן מודו דהוי ב' מינים. מאי דבוהא קמ"ל דחכמים מודים לר"ע בשאר במין ג' דהיינו שוק וגורן אמרי דהוי ב' מינין. שבת והרדל דהוי ב' מינין מבני. כיון מתניתין שבת בשלשה מקומות והרדל בשלשה מקומות דהוי מין אחד. אפילו חכמים מודים לר"ע שנתן פאה לכל לא"ל. ומטעם אמרו בירושלמי שמואל אמר מפני שאין הרלמ"ן שבשם מתניין לאחרון שבשם ר"י בשם רבי יוחנן מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפרש מכל קלת וקלת. על דעתיה דר"י מפרש מכל ערוגה וערוגה). דיוקא לע מה דלא ויבש לא הוי שני מינין אלא הלת או היבש מפסיק בין שלה באמצע או היבש באמצע. ולכך בגמרא ס"ל לר"י דמתן פאה מכל לא"ל. אבל במתליק במ"ב דאינו הפסק בין היבש והלת רק אלי לא ואלי יבש אף ר"ע מודה (דאי לאו שוק וגורן היה נותן פאה אחת לת ולא ויבש. אבל אי הוי לא ויבש ב' מינין הוי אלא ר"ע אף במחליק לגמרא דאף בלא שוק וגורן נותן לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. המעיין יראה מה בין שיטת רבינו לשיטת הרלמ"ד. הר"ח): **ג המחליק** בצלים לחים לשוק וכו'. וכן באפונין. הוא מין זרעים: המדל נותן מן המשואר על מה ששייר. פי' אבל מה שמדל פטור מן הפאה. ירושלמי תני אמר ר"י בד"א במדל לשוק אבל לגרן נותן מן המשואר על הכל. אמר רבי זירא הדא דתימא כשעיבה על מנת שלא להדל לא סוף דבר לגיתו אלא אפי' לשוק נותן מן המשואר על הכל. המחליק הוא שמטל ג' מדל הוא שנוטל ב': מאחת יד נותן מן המשואר על הכל. פי' אי הוה מלה לשוק אי מלה לגורן: **ד האמהות** של בצלים וכו'. ירושלמי בהאמהות רב אמר פרגדנא. פי' מה שמשייר בקרקע. ושמואל אמר לומחתנא. בירושלמי ר' יעקב בשם ר"ח לא אמר ר"י אלא מבשם הפקר פי' לכך ר"י פוטר. רבי נון בר חייא בעי קומי ר' מנא והפקר חייב בפאה. פירוש מ"ש דרבנן דמחייבי בפאה אמר לבן בזכה אחת אחת. פי' בעומת מבשם הפקר דבהא פליגי דרבנן סברי דבין דזוכה בבן חייב ולר"י לא בחייב בשביל הזכיה דאלו לשיטתי' דפליגי בבדרים והא הנא לע"ש שלין מהקיימות לו במלוכה מהקיימות לו בנמוטע פי' אע"פ לפי שיש לו מרוכים לא מקיים לקיום מהקיימות לו במשומם. (מקיימין) פי' אי שיש לו מוטעין מקיים לקיום והא הנא סיוע הוי דלית שמעון אלא משום מכנים לקיום לדרבנן הוי הא מכנים לקיום. ולר"י לא הוי הא מכנים לקיום: **סלבנות הבצלים** שבין הירק וכו'. הטעם דר"י מפרש לעיל שאין דרך להכניס בצלים בין סיקה והכמיס פליגי ס"ל שדרך כי אדם להכניס בצלים בין סיקה כדרך שמכניסין זרעים בין אילנות: **ה האחין** שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנים פאה אחת שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת וכו'. קמ"ל דאפילו בחילן ג' מתחים ב' פאה. וכבא שיה משמיעה דבלן שאני מקלנון דהתם דינם כשחלקו פעם ג' אף שחזרו ונשתתפו אח"כ לא יהיה דינם אלון שאלו לכם דין שותפין אף אחר שנשתתפו. אבל כאן כשנשתתפו אין מתחים אלא פאה ג'. ירושלמי אמר תני שדה בשותפות וחלקו בין מה שקנו בין מה ששיירו ממחוסר אין מפרים משלו על תכיר לא בתחלה ולא בסוף פי' לא מיבעיא בסוף שהרי חלקו אלא אפי' בתחלה שקנו בשותפות אפ"ה אינו מפרים משלו על של תכירו. חזרו ונשתתפו פי' שקנו תני שדה בשותפות ונשתתפו וקנו מפרים משלו על תכירו שבסוף לא משלו שבתחלה על של תכירו שבתחלה אמר ר' נשתתפו בתני שדה וקנו תני תני ולא הפסיק לקנות לא הסגר עד שנשתתפו הולו מפרים מן הראשון על אחמעות ומן האמצעות על הראשון. ראשון ראשון אמר הוא תני תניו הראשון שבבר נקנו והראשון הנני הוא כל תני שדה שנשתתפו בה אמ"כ. והאמצע הוא תני שנשתייר מתני הראשונה דהיינו בזה* והדין מבואר דעל האמצעות מוחר לבפרים מבני הראשון אבל אינו מפרים מן הראשון על הראשון. אמר ר' יהושע בן לוי טיקה לו שדה אחת תניה הבראה בלים ותניה לא בראה ולקר תני תניה שבראה ולא הבסיק לקנות לא השאר עד שבראה כולם בלים מפרים מן הראשון על האמצעות ומן האמצעות על הראשון ואינו מפרים מן הראשון על הראשון: **המבוכר** קלחי אילן בשדהו. ירושלמי עד כדון בשבתחיל לקצר אם נשמעו מן הדא לקח נז אלו של תבירו בין אלא שתחיל בשלא בתחיל פי' בשלא שתחיל לקצר מה נשמעו מן הדא לקח נז אלו של תבירו בין אלא שתחיל לגוז אלו ובין בשבתחיל פי' וכי שאני התם בין בשהתחיל בין אלא שתחיל אף כאן לא שאני בין בתחיל ובין לא בתחיל לקצר מ"מ דר"י מבוא דמוכח בשאה בקמה לו מבוא דמוכר לו חוץ מתוכנו. פי' שנתן לו ביותר שמיוב בשאה יסיה תל עליו. נשמעו מן הדא. לקח גז אלו של תבירו אם שייר ממוכר חייב וכו'. אמר ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא. אית לך למימר תמן שבוכת הקליר בקמה. לא מבוא שבמכר לו חוץ מתוכנו. וכאן נמי במכרו חוץ מתוכנו. מלי נציך מבייהון. עבר בלוקת הפרים. אין תימר שבוכת הבאה בקמה. הפרים הפרים. ואין נייך לבלם לו דמיו. לפי שיטול לומר לו מי נוך. אין תימר מבוא דמוכר לו חוץ מתוכנו. אם הפרים ניטל דמיו. ועוד נפקא מיניה היכא דבסרף הלקח של מוכר. אין תימר מבוא דמוכר בשאה בקמה. נשרף נשרף. אין תימר מבוא דמוכר לו חוץ מתוכנו. נשרף מוטל ממנו דמיו: **ן ר"א** אומר קרקע בית רובע חייבת בפאה ירושלמי מ"ש דר"א נאמר כאן אדם ואומר בבלאים אדם. מה אדם המחוור להלן בית רובע ואומר בבלאים אדם. מה אדם המחוור להלן בית רובע אף כאן בית רובע אף כאן בית חובע: ר"א העושה מאתים. פי' אם הבשור הוא מועט מבשורות דר"ל. דר"ל אזיל בהר ובעיה. ור"י אזיל בתר עבייה בהבואה. מ"ש דר"י אמר כאן אדם ואמר לבן ושבחת אומר בבהה. מה אדם המחוור להלן מאתים אף כאן מאתים. ר"ש אומר אם עשתים. מ"מ דר"ש אינו מעורבה. ר"י בן בתירה אומר כדי לקצר ולשנות והלכה כדבריו. ירושלמי מה קנינה בדרך הקוצרים. לא אפילו על בסוף. פי' בעיה היא זו מן מלי דבתיב בלא אלא כפו קוצר ותנינו מעמר. הדא אמרת קנינה בדרך הקוצרים. פי' מן מלי כו'. זה פעם ליה שהוא בדרך הקוצרים. ומסתר זה מומת בדברי ר"י בן בתירה. מדבתב בלא אלא כפו קוצר. זהו פעם אחת. והלו מעמר פי' בבבר נתן עומר לי בתלם. בדברי ר"ל בן בתירה: קרקע ב"ש חייבת בפאה וכו'. ירושלמי ר"ל בשם ר"י בעי הוא עמר שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב פאה. משקצר אין כאן שיור פאה. פי' ושיכי אמר ר"ע ב"ש חייבת אבא בשם ר' אבהו. הפסר שיהיה בה קלח א' ובה ס' שבלין. בירושלמי חושב עוד ב' דברים שנריך קרקע ב"ש. וידוי וחרלוון: **ן הכותב** נכסיו לאחר והוא שכיב מרע. ירושלמי והא אלא קסן עליו החולי בדרך אדם. הקרובים נכנסים לו מיד והרחוקים עד שלשה ימים. אם קסן עליו החולי אלו ואלו נכנסים לו מיד. לאחר ג' ימים. אלו ואלו נכנסין לו מיד. משמע מהירושלמי דאם קסן עליו כאלו הוי כמו מנוה מחבית מיתה. ואם אין נפקותא בין שיר אלו לא שייר. דלעולם אם מת אין לריך קנין. ואם עמד אפילו היה קנין לא מהני. ובכיב מרע אם שייר הוי מתנת בריא ומתנתו מתנה. ודוקא בקנין. ואף אם עמד מתנתו מתנה. ולא אין אפילו אם מת לא אלא קנה. ואם לא שייר הוי מתנת שכיב מרע. ואם עמד אף בקנין אינו מתנה. ואם מת הוי מתנה אף בלא קנין: **ח הכותב** נכסי לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כ"ש וכו'. הטעם משום דלכל דבר עבד שם לאדם. וכמו בלאדם

ראובן

ב	א	נקבר

שמעון

פרק ד׳ א הפאה ניתנת במחובר לקרקע. בדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לעניים ר׳ שמעון אומר אף בחליקי אגוזים. אפי׳ צ״ט אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה:

א הפאה ניתנת במחובר. פי׳ שלא יקוצו כל הקרקע וליתן בחלום: בדלית ובדקל וכו׳. משום שיש סכנה לעניים. וכיון דמוריד מייט לחלק שמא יבאה מני קרוב מזעטאו ויצלוך לפיו: רבי שמעון אומר וכו׳. סבר שיש סכנה: אפילו תשעה ותשעים אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאומר בהלכה. מייני בתמות שהלכה לבוז ואפי׳ הוא בריה:

ב בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה:

ב בדלית ובדקל. אינו כן אפילו תשעה ותשעים אומרים לבוז ואחד אומר לחלק וכו׳. ואפילו תולה לו זקן:

ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו וכן בלקט וכן בעומר השכחה:

ד פאה אין קוצרים אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו:

ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום. פי׳ לא יפילו לקטת אחרות, אבל מה שזרק עליו הוא שקנה:

ה שלש אבעיות ביום בשחר ובהצות ובמנחה רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו רבי עקיבא אומר לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו של בית גמר היו מלקטין על החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן:

ה שלש אבעיות ביום. פי׳ אלשם זמנים ביום מתויב להתנגל בתוך שדהו בשחר מפני מיניקות. בהצות מפני חיטוקות. במנח מפני זקנים שהולכים על המשמתה: רבן גמליאל אומר לא אמרו אלא כדי שלא שיפחתו. שיוכלו כולם לבא: רבי עקיבא אומר שלא יוסיפו. כדי שיהיו יודעים הזמנים לבא שלא יצטרכו לעמוד עליו כל היום ולעמוד:

ו נברי שקצר את שדהו ואח״כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ר׳ יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור:

ו נברי שקצר את שדהו כו׳. מלקט ותפאה פטור. שבשעת חיובם היה פטור עליה נברי. ומשכחה פטור. שליף שכחה מלקט כל שיטנו בלקט יש בשכחה וכו׳: רבי יהודה מחייב. דלא יליף מלקט:

ז הקדיש קמה ופדה קמה חייב. עומרין ופדה עומרין חייב. קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה:

ז הקדיש קמה ופדה קמה חייב. שבשעת קנילה חייב: עומרין וכו׳. שבבר מחויב משעת קנילה: הקדיש קמה ופדה עומרין וכו׳. שבשעת חיובם היה הקדש ופטורים:

ח כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין:

ח כיוצא בו כו׳. שבלוי בזמן חיובם דהייט המקדים וכו׳: וגמרם הגזבר פטורים. כ״ם פי׳ דגמרן הייטו חיובה וכ״מ פי׳ גמרן הייט שהגיעה שלים. קשה לר״מ דשניגן לעיל פ״א מ״ו לעולם פטור מן המעשר עד שיגמר. ושוד הקשה ירושלמי שהמשנה כיוצא בו שניגו ג״כ בחלה למה לשנות לומה ב׳ פעמים. ושוד אם שנית כיוצא בו. ליתני כל כיוצא בו בחלה ליתני מעבה כיוצא בו בפאה וכבר ליתני בחלה. וי״ל שהמשנה כיוצא בו שבחלה מייני לפנין זמן חיובה שאמר בחלה זמן דומיא דחלה דבשעוטה עיסה הוי גמר חיוב חלה גם כן בחבשר זמן חיובה גמר חיובו. וחקור אפילו בחיכלת ערלי כמו בחלה. ובמשנתינו תנא לזמן הגיעה שלים דומיא דפאה שקודם קנילה לא היו שום חיוב ג״כ קודם הגיעה שלים פטור ממעשר אפילו בקבר ואפי׳ האומרים לגיך שיהיו ביד הבעל הבית. אבל עשיה אחר ביד הגזבר דהייטו אז חיובה אז הגיעה שלים ביד הגזבר פטור:

ט מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני רבי אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון. הלקט והשכחה והפאה של עובר בובבים חייב במעשרות אא״כ הפקיר:

ט מי שליקט את הפאה וכו׳. רבי אליעזר אומר וכו׳. ומייני אפילו בבעה״ב לאחרינן אחי מינו. מינו לאי בעי מפקיר לגבייה ואי עני. ומינו דזכי לגבייה חייב וכו׳. ביהוסל׳ כתב פלוגתא אם יש קנין לעובד בוכבים בא״י ואומה אחד לאוקמי מתניתין לדברי האומר יש קנין ומדאוריתא פטור והחמיר מיינו. אבל בהפקיר לא נזכו. ולדברי האומר אין קנין לעובד בוכבים בא״י מדאוריתא חייב אפילו הפקיר ואחד אומה לאוקמי לדברי האומר אין קנין אפ״ה בהפקיר פטור. אבל לדברי האומר יש קנין אין לריך להפקיר ואפילו לא הפקיר פטור:

י איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה היה קוצר מלא ידו תלש מלא קמצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי הוא של בעל הבית תוך היד ותוך המגל לעניים אחר היד ואחר המגל לבעל הבית ראש היד וראש המגל רבי ישמעאל אומר לעניים רבי עקיבא אומר לבעל הבית:

י היה קוצר קצר מלא ידו וכו׳. גרסינן שפלוגתא ר׳ יוסי וכנגן ר׳ יוסי סבר לוקח כשקצר חייב בלקט. דכתיב כי תקצור אבל כשבוקר פטור. ומכמים מחייבין אף כשבוקר. ומסקנא דגמרא דידן שלף ר׳ יוסי לא פטר בשקילה אלא בדבר שדרכו לקצור. אבל בדבר שדרכו לעקור חייב. דהייטו קלייתן. ומשנתינו שהם לן בכרבן. והכי פירושו היה קוצר דבר שדרכו לקצור אם קצר מלא ידו לא תלש מלא קומצו חייב. ולא כר״י דסבר בדבר שדרכו לקצור אם תלש מלא קומצו פטור: הכהו קוץ ונפל מידו של בעל הבית. הייטו מחמת אונס: תוך היד ותוך המגל. אד גורם דוקא שנפל מתוך שהיסם. הייטו שלא נפל בכיס. אבל אם נפל אחר היד לא אמר המגל שלא שהיס ואד גורם לסיפן נפל תוך היד לא תוך המגל לעניים וכו׳:

פירוש

בלא שנתן לה בשלה גם על פנאי לו שנתלה בשמיתה אים גם. משום דאגידה היא קלא. כך בעבד בלא בשייר קרקע כ״ם הוי נמי קלא אגוד ביה. וכ״ל לשולם הוא בן חורין וכו׳ העשם. דס״ל דלא דמי לאשה כמה. משום דבאשה כתיב כריתות בעינן שיהיה כורת ביה לגיטו. אבל לא בעבד. אלא הטעם מבוא ולמרייס הנשתחרר תני עבדו. הרי זה אים בלום. וכלן נמי כשאמר כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חון מלי מרכות שבכן. כיון שאמר כך הוי יש לו מ׳ מרכות גם בעבד וכוי כמו שנשתחרר תני עבדו ואינו בלום:

פרק ד׳ א בדלית ובדקל בעה״ב מוריד ומחלק. פי׳ מוריד אחי לאבמושינן דבעה״ב בעצמו נכרי. ומעכתה פטור. שליף שכחה מלקט כל שיטנו בלקט יש בשכחה וכו׳: רבי יהודה מחייב. דלא יליף מלקט:

מתויב להוריד על הוצאות שלו. וממלק אחי לאבמושינן דאסור לסבלין. משום שמא יבאה עני מודעטו ויצלוך כמוך לו. וכן אינה בירושלמי. ר״ם אומר אף בחלוקי אגוזים. הטעם. דס״ל לא חייב חלוקי אגוזים. משום דאינה בירושלמי כתיב. לא הבלה פאה שדך בקוצרך מבלן שבפאה נתנה בחמוכר לקרקע. יכול אף בדלית ובדקל כן ת״ל קוצרך. מה קוצר מיוחד שקטן וגדול מוכל בו. יצא דלית ודקל שאין שקטן מוכל בהם. א״כ ״ל זה הטעם ס״ל ת״ק דלא חייב חלוקי אגוזים דבחלוקי אגוזים קטן מוכל בהם כגדול שהם לאים גנוסים. אלא שם כשאר אילנות. עוד טעם אחר איתא בירושלמי ל״ל ואים דבעו משמיעו מן הדא העוזר לאביהם הבוזה בקטן הלקן בעמיר ממכבדות יכול בדלית ובדקל כן. מ״ל אותם. ומאי דאיתא לרבות אלו ולמבא את אלו. אחר שריבה הכתוב ומיעטו. מרבה אני את אלו שאינם של סכנה. ומוציא אני את אלו שהם של סכנה. ויכול לרבות אזה הטעם של ר״ם ויליף מקרא דתעזוב וכו׳. א״כ בחלוקי אגוזים דג״כ יש בהם סכנה ממתם שהם הלקים צריך ג״כ בעה״ב להוריד ולחלק. מוסיף בירושלמי בדלית ובדקל היכא קורא שם פאה. אם למעלה לו למעם. בחלום. ואוצא של מי. וכזה לומר דאם קרא שם פאה למעלה הוצאה מבל בעליים. ואם קרא שם פאה למעה הוצאה מבל בעל הבית. ומסיק שאחי׳ תאמר קורא שם פאה למעלה. הסריטוהו על בעל הבית. שהוצאה תבא מבלו מפני הסכנה. תניא בתוספתא בעזוב בעת לבעיהם ובם יבוא אפילו זה שאמר לבוז הוא בריה א״כ יש לו פיה בדבר אעפ״כ שומעין לו מפני שאמר בהלבם. הבלל מי שעשה דבר או אומר דבר אף שיש לו תיאה סיים בעשה או בדבר הזה רק אם המעשה או הדבר הוא בהלבה שומעין לו וזה מוכח מתו״כ סי׳ל. ירושלמי בעל הבית שקרא שם פאה ובילה קורא אני עליו לא הבלה פאה בקוצרך לא קרא שם פאה ובילה שדך בקוצרך כתבו ביניהון אעפ״כ אין שומעין לו רבי שמואל בן אבודימי בשם בילה שדה בקוצרך אם לא נתן בתוכר צריך ליתנו בהלוס בשהוא נותן בהלוס צריך לחלק לעניים או יבלוך לפניהם ומסיק אעפ״ה בעה״ב מחלק לעניים אבל ירחה עני מודעטו פי׳ קרובו ויצלוך לפניו. בדלית ובדקל אינו בן אחי׳ אבעה ותבעים אומרים לבוז ואי׳ אומר לחלק אפילו אחד הוא הולה ויש לו פחים בדבר אעפ״כ שומעין לו מפני שאמר בבלבה. ובביאור לירושלמי בהב וז״ל הירושלמי אמנו ביניהון אחי׳ בן אין שומעין לו. בעל הבית יחלק בידו אבל ירחה עני מודעטו ויצלוך לפניו רבי שמעון בר אבדימי בשם בילה אם שדהו לא אמר לבוז אבל אם אמר לבוז אבל אם אמר לחלק בידו אבל לא יצלוך לפניו בעל הבית אבל אם אמר לחלק בידו אבל לא יצלוך לפניו ג״כ בעל הבית אבל אם אמר לחלק בידו אבל לא יצלוך לפניו. אבל אם אמר לבוז

יא חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעל הבית שלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעל הבית רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט:

יא חורי הנמלים וכו'. היינו בשדה שלא קצר כל השדה וסמוך כמוך הקמה: הרי הם של בעל הבית. מספמת לקטו מקמה ואינו מגיע לעניים קודם קצירה: שלאחר הקוצרים. שהאר במקום שכבר קצרו והיינו מאריהם: עליונים לעניים וכו'. עליונים לבנים. ותחתונים יהוקים:

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים הרוח שפזרה את העומרים אומדין אותה כמה לקט

חיא ראויה לעשות ונותן לעניים רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה:

א גדיש שלא לוקט תחתיו. פי' שעשה גדיש על מקום שלא לקטום עניים: כל הנוגע בארץ וכו'. פי' שקנסוהו חכמים ואפילו בשוגג ואפילו בדבר שיכול להכיר דהיינו בחמים ש"ג שעורים לו כרי וכו' קנסוהו חכמים: הרוח שפיזר את העומרים וכו'. רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. פי' ירושלמי בכדי נפילה. היינו ד' קנים לכור בגיא ד' קנים לכור לו לבית כור. פ"כ לפי פירושו אינו יכול לפרש בכדי נפילה כמה שנופל בהריפה שאינבי לו לומר ד' קנים לבית כור היינו מזריפה שנעשה כור שלא בכדי נפילה כמה לקט טופל. וקשה במתי אפילו חכמים ורבי שמעון. ומיכון דפלוגתייהו בזה מ"ק סבר אומדין אותה כמה היא וכו' שאומדין אותה שדה לוקח לפי התבואה של אותה שדה. ורשב"ג סבר שאין אומדים אותה שלא בכדי נפילה מרוב השדות דהיינו ד' קנים לכור:

ב שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים. שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו אמר רבי אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו:

ב שבולת שבקציר וכו'. ל"מ מפרש האי מתני' חייבי בלקט וכל הפרק חייבי בלקט ושוב דשכחה ופאה אשמעינן במחובר ולקט לא מצינו בשום דוכתא. פ"כ היינו לקט במחובר. ול"ש מפרש מתניתא חייבי בשכחה והכיא לאיה מקפדי דמצא בספרי לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת שבקציר ראשה מגיע לקמה וכו'. והא ודאי דלא תשוב לקחתו מעשכחה חייבי ופי' הגאון שבולאי מעמתיו חייבי בלקט כדברי הר"ם. ומה שהביא הר"ם ספרי עם

פירוש

המגל. ובתיבורו על הירושלמי כתב וזה לשונו. פוך היד והוך המגל פי' דסברי דרישא דוקא לו לעניים. ור"ל כפ"ז הא דקתני לחורי היד ולחורי המגל היינו לו לו. ואד אמר חוך היד ולאפי' לחורי המגל. פי' היינו הא דקתני ברישא חוך היד וחוך המגל היינו לו לו: **יא חורי הנמלים** שבתוך הקמה וכו' שלאחר הקוצרים. פי' כמה שכבר קצרו: העליונים לעניים ותחתונים לבעה"ב. ירושלמי ר"י בשם שמואל העליונים לעניים לבנים. ותחתונים לבעה"ב בירוקים. פי' דסיה קשה לירושלמי וכי היכי ידעינן מה הן העליונים וכמה שיעורן. לכך אמרו דירוקין ודאי מן התחתונים. והלבנים מן העליונים הן. רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט. בירושלמי איתא אמר ר"י דר"י בן אגרא היא דתניא בר אתגייר והיה לו קמה לקוט עד שלא נתגייר פטור. ומכתגייר חייב ואם ספק פטור ר"י בן אגרא מחייב וכשב"ל אמר דברי הכל הוא ישראל שעיקרו חייב ספיקו נמי חייב ובכרי עיקרו פטור ספיקו נמי פטור. אלא יותנן כך היה מלמד ר"מ את ר"י בן אגרא ספק לקט לקט אמר רשב"ל כך היה משיב ר"מ את החכמים אי אתם מודים לי שספק לקט לקט כ"ל. פי' דר"י סבר הא דאמר ר"מ ספק לקט לקט כך דשתו לאוד דסבר כר"י בן אגרא אבל חכמים אינם מודים לו בהא וס"ל דספק לקט פטור ורשב"ל ס"ל דחכמים מודים בזה שספק לקט לקט אלא דס"ל שכאן בר כיון דנכרי שיקרו פטור ספקו נמי פטור ובמשנה שבכאן ס"ל דלא הוי ספק דבלבנים הם בודאי מן העליונים וירוקים הם בודאי מן התחתונים ולפ"ז מתורץ הגמרא במשנה תוליון דף קל"ד א' דאיתא התם גר שנתגייר וכו' ספק פטור בחמוליא מתבורו עליו הרואיה וכו' גמרא ר' אחא רב דימי אמר רמי ליה לשב"ל לר"י תנן ספק פטור אלמא ספיקא לקולא. וכמיהנו חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי אלו של בעל הבית ובלאחר הקוצרים העליונים לעניים וחתחונים לבעל הבית. רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט אל אל תקנתיה וכו' דתני ר"י בן אגרא אומר משום ר"מ ספק לקט לקט וכו' אמר לו אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל והא טעמא קאמר כו' אמר רבא הכא פרה בחזקת פטור קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא עכ"ל הגמ' ע"ש. והגמרא הלא כולה מוקשה א' מה הקשה מר"מ דאמר ספק לקט לקט הא חכמים פליגי עליה ורב"י ז"ל דחק את עצמו ע"ש סוגיית דסתם מתניתין ר"מ ע"ש גם קשה מאד מאי מקשה רשב"ל לר"י ושם טעמא קאמר ס' הקבי ליה לדידיה הא בלא זה קשה ר"כ אדרבנן דס"ל דאין ספק לקט לקט מאי טעמא הא קרא כתיב עני ורש אל תדיקו וכו' לכך אמר מודינו ורבינו הגאון. דלפי הירושלמי הכ"ל א"ש דכל אחד ואחד חולק לשיטתיה דלפי הירושלמי הכ"ל ס"ל לרשב"ל דגם חכמים מודים בזה דספק לקט לקט. אלא דס"ל דלא הוי ספק אלא לבנים הוי אלו שעליונים וירוקים הוי ודאי מן התחתונים ואי"כ לפי שיטתו מקשה שפיר לר"י ור"י לשיטתו דס"ל דר"מ היה מלמד אמר ר"י בן אגרא הא דספק לקט לקט. אבל חכמים אינם מודים לר"מ ולכך לא קשה כמתניתין דאתי כרבנן. ושפיר לו רשב"ל הא טעמא קאמר דעל מוכרח לפרש כמו שהוא ס"ל דס"ל מודים בזה שספק לקט לקט. אלא דפלוגתייהו כמ"ש לעיל דעת החכמים. (ור"י לשיטתו אזיל כמו דאיתא בירושלמי) אלא אמר רבא ברשב"ל הכא פרה וכו' כ"ל ואזל לשמה כמו דאיתא לעיל בירושלמי רשב"ל אמר דברי הכל הוא ישראל שעיקרו חייב ספקו נמי חייב נכרי שעיקרו פטור ספקו נמי פטור. וא"כ מתורץ קושיתו הכ"ל שהקשה לר"י דהכא פרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיובא וחזק היעב כי מתוק הוא מאד:

פרק ה א גדיש שלא לוקט תחתיו וכו'. פי' שעשה גדיש ע"ג מקום שלא לקטו עניים: כ'

הנוגע בארץ כו'. הטעם מפורש בירושלמי משום קנס ואפילו דבר שיוכל להכיר דהיינו חטים על שעורים ואפי' שונג לאע"כ כל הנוגע בארץ הוי של עניים וז"ל הירושלמי הכא את אמרת אומרין לו אתה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים פי' בשיטת המתניתין גבי הרוח שפזרה והכא את אמרת כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים רבי אבהו בשם ר"י קנס קנסו חכמים על גבי לקטן כל עניים עד כדון מודה אפי' שונג אפי' כריסות אפי' חטים ע"ג שעורים אפי' נדשו אחרים אלא מדעתו אפי' קרם לעניים ולא בטו ר"א בשם ר"ל בשם ר"ל דבש"ם אומרים הפקר לעניים הפקר. ופי' דאי יב"ה אין ראוי לחוכיח ליתן כל הנוגע בארץ לעניים בהורת לקט ולשמור מן המעשרות אל ר"י שמעמו שעשר שעבר ב"ד שבקר פי' אפי' ב"ה מודו שפטור מן המעשרות מתמת הפקר. כהיב

הארוך

וכל אשר לא יבא לשלשם ימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו מעין שהוא פטור מן המעשרות ר"י ברי' דרבי יעקב בר אחי שמע ליה מן הדא מעברין את הסנה לא בשביעית ולא במולאי שביעית ואם עבורה הרי זו מעובדת תורם ר' שהוא מוסיף לא פטור הוא מן המעשרות פי' דשביעית פטור ממעשר ע"ל דירושלמי עם תוספת ביאור: הרוח שפזרה את העומרים אומרין אותה. פי' לוקח שדה לקט שנפל ממנה היא הרבה: רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה. ר"ל בכדי שיעור שרגיל ליפול לקט ברוב שדות ואין מתעדין דוקא בהוצה שדה אלא אזלין בתר רוב שדות וישורה אחרין בגמ' בכא מציעא דף ק"ט ב' ד' קנין לכור: ב שבולת שבקציר וכו'. ר"מ מפרש האי מתניתין חייבי בלקט. פי' דלשמעון בשמעתא הנבוחה בידו לקוט לקוט עפל מידו ונשמע ובאחר מתחובר לאחרן יום ל' דין לקט ובתוספן שיהיה הקציר סובבה ואינה נקלרת עם הקמה והר"ם מפרש שמעתיתו חייבי בשכחה והכיא ראיה מספרי דהני בספרי לא תשוב לקחתו. מכאן אמר רבי ישמעאל שבולת שבקציר ראשה מגיע וכו' ואם לא תשוב לקחתו שבכחה חייבי וחדין עם הר"מ דמתחלת מתנה א' עד מתנה י' דס"ד חייבי בפאה ומתנה י' עד מתנה ז' בזה הפרק חייבי בלקט ואח"כ אתחיל להשמיענו דין שכחה שוכר שבכחו ושדיין לא שמענו מדין שכחה כלל והכיאה שבכיא הר"ם מספרי אינו ראיה אשר כלל כדאיתא מתנה ד' בפ"ב ממס' עדיות ג' דברים אר"י וכו' שבולת שבקציר כו' ושם קאי על שכחה והמשנה הנ"ל לא מצינו שאמר ר"י ועי"ז בהבנין בספרי לעיל: שבולת של לקט שנתערב וכו'. אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי שמנית ג' שבלים ומתנה עכ"ז הילך מתקן האי שבולת של לקט אח"כ שנתן הסנה בתוך גרנו אלא הכלל כבר תקנו חז"ל שיעשר לפי אומד דעתו בכדי שהדעה טוטה והחיבו שלא יהנה לעשר אומדות אשר בכדי שהדעה טוטה לפי רוב כ"א יכול לספרים דאף שמפרים נמדה הילך יכול לגמלם ולמחוד הבשיר כראוי לא לחוסיף שנים או שלשה גרגרים או לפחות אלא שזה תקנו שיכול לעשות כן וגם כאן אומר שהמעשר מבטלים הלא שבתון לעני יהיה נקבע בגדים בבוחה אלו ואח"כ אף שיחות משיעור מעשר בכדי שבבולת הנ"ל לא אכפת לן משום דבר מועט כזה: (ולא זכינו לידע עצמו של רבינו הגדול מדוע אינו מפרש כפי' הירושלמי אולי מצא איזו סוגיא בבלי או בירושלמי דפליג על הך סוגיא דירושלמי דהכא. ר"מ) (ודברי ר"ע הלא רבינו כתב מילתא בעצמה ומסתו יכדי לייסב קו' סר"מ ודו"ק. ולפי דברי רבינו מיושב מה שהקדק התי"ע בשם הר"י שושן של הלשון דאל הרבה לעשר אומדות. ולפ"ז ניחא דבכדי שהדעה טוטה מותר לכן ל"ל דוקא אל תרבה אל תרבה יעשיון שם במסכת אבות פרק א' משנה ט"ו. וניחא נמי הנ"ל דבינו פרק ד' דתרומות משנה ו' ודו"ק). (מהרב רבי יצחק פרענקיל): אמר ר"א וכי היאך עני זה וכו'. בירושלמי מחלפים שיטתיה דר"א תמן הוא זכה לו פי' במשנה ט' פ"ד ובכאן הוא אמר כן. ומשני בשיטתה בשיטתו ואיתא בירושלמי דתמ"ק דר"א ר"י הוא דסבר עבו את שאינו זוכה כזוכה דס"ל במשנה מ' פרק ב' דבכורות: ג אין מגלגלין בטופח. פי' אינו בשאי לקטור טוביים עם רעים ביאר כי מה שראוי ליפול לקט מן העוניים יפול מהבנדוים. ואח"כ אין שאינו יודע איזה יפול ויכול ליפול מזה כמו מזה (פי' שעוניים שדופות כמו שמפורש בירושלמי לקמן פ"ו משנה ז' ח"ל אמר רבי יוסי כו' שדופות רוחין אותן כאילו הן מלאות. ר"ח): ד בעה"ב שהיה עובר וכו'. ובשיחזור לביתו משלם הר"א וכו'. פי' דחכמים פליגי על ר"א בשני דברים אר"א סובר דמחוייב לשלם מן הדין וחכמים ס"ל דמן הדין פטור לשלם דהוי ממון שאין לו תובעין אלא אם בא לגאת ידי שמים שבלהה אחיי והדין עם הר"מ דמתחלת מתנה א' עד מתנה י' דס"ד חייבי בפאה ומתנה י' עד מתנה ז' בזה הפרק חייבי בלקט ואח"כ אתחיל להשמיענו דין שכחה שוכר שבכחו ושדיין לא שמענו מדין שכחה כלל והכיאה שבכיא הר"ם מספרי אינו ראיה אשר כלל כדאיתא מתנה ד' בפ"ב ממס' עדיות ג' דברים אר"י וכו' שבולת שבקציר כו' ושם קאי על שכחה והמשנה הנ"ל לא מצינו שאמר ר"י ועי"ז בהבנין בספרי לעיל: שבולת של לקט שנתערב וכו'. אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי שמנית ג' שבלים ומתנה עכ"ז הילך מתקן האי שבולת של לקט אח"כ שנתן הסנה בתוך גרנו אלא הכלל כבר תקנו חז"ל שיעשר לפי אומד דעתו בכדי שהדעה טוטה לפי רוב כ"א יכול לספרים דאף שמפרים נמדה הילך יכול לגמלם ולמחוד הבשיר כראוי לא לחוסיף שנים או שלשה גרגרים או לפחות אלא שזה תקנו שיכול לעשות כן וגם כאן אומר שהמעשר מבטלים הלא שבתון לעני יהיה נקבע בגדים בבוחה אלו ואח"כ אף שיחות משיעור מעשר בכדי שבבולת הנ"ל לא אכפת לן משום דבר מועט כזה: (ולא זכינו לידע עצמו של רבינו הגדול מדוע אינו מפרש כפי' הירושלמי אולי מצא איזו סוגיא בבלי או בירושלמי דפליג על הך סוגיא דירושלמי דהכא. ר"מ) (ודברי ר"ע הלא רבינו כתב מילתא בעצמה ומסתו יכדי לייסב קו' סר"מ ודו"ק. ולפי דברי רבינו מיושב מה שהקדק התי"ע בשם הר"י שושן של הלשון דאל הרבה לעשר אומדות. ולפ"ז ניחא דבכדי שהדעה טוטה מותר לכן ל"ל דוקא אל תרבה יעשיון שם במסכת אבות פרק א' משנה ט"ו. וניחא נמי הנ"ל דבינו פרק ד' דתרומות משנה ו' ודו"ק). (מהרב רבי יצחק פרענקיל): אמר ר"א וכי היאך עני זה וכו'. בירושלמי מחלפים שיטתיה דר"א תמן הוא זכה לו פי' במשנה ט' פ"ד ובכאן הוא אמר כן. ומשני בשיטתה בשיטתו ואיתא בירושלמי דתמ"ק דר"א ר"י הוא דסבר עבו את שאינו זוכה כזוכה דס"ל במשנה מ' פרק ב' דבכורות: ג אין מגלגלין בטופח. פי' אינו בשאי לקטור טוביים עם רעים ביאר כי מה שראוי ליפול לקט מן העוניים יפול מהבנדוים. ואח"כ אין שאינו יודע איזה יפול ויכול ליפול מזה כמו מזה (פי' שעוניים שדופות כמו שמפורש בירושלמי לקמן פ"ו משנה ז' ח"ל אמר רבי יוסי כו' שדופות רוחין אותן כאילו הן מלאות. ר"ח): ד בעה"ב שהיה עובר וכו'. ובשיחזור לביתו משלם הר"א וכו'. פי' דחכמים פליגי על ר"א בשני דברים אר"א סובר דמחוייב לשלם מן הדין וחכמים ס"ל דמן הדין פטור לשלם דהוי ממון שאין לו תובעין אלא אם בא לגאת ידי שמים שבלהה אחיי והדין עם הר"מ דמתחלת מתנה א' עד מתנה י' דס"ד חייבי בפאה ומתנה עכ"ז הילך מתקן האי שבולת של לקט

ו המוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועלים על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עוליב:

ו המוכר את שדהו וכו'. דוקא שמכר עם הקרקע דאם לא מכר רק הקמה אסור גם המוכר דקיינו שדך: **לא ישכור את הפועלים וכו'.** שפורט מונו בגמ' מניין: אל תשיג גבול עולים. פי' מניין בגמון מ"ש עולים ויורדים. ופ"ח מעולי מלרים. ופ"ח מעולמלים:

ז העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה: ז העומר ששכחו פועלים וכו'. דוקא כשנפל הבית בעדה אבל כשהוא בעיר הוי שכחה: עמדו עניים בפניו וכו'. היינו שכחה דהוי ממתת אומם:

ח המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעמרים אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה המעמר לגדיש יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה:

ח המעמר לכובעות. פי' לעשות מן העומרים מוכעות: **לכומסאות.** פי' לכנים בגוב: **ולעמרים.** לעשות ממנו שוערים גדולים: **אין לו שכחה.** שאינו גמר מלאכה: **המעמר לגדיש יש לו שכחה.** שהוא גמר מלאכה: **ולגורן אין לו שכחה.** שעדיין לא נגמר מלאכה: שכחה ונוב אינו מתוב בשכחה:

פרק ו

א בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעת קבין ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה:

א ב"ש אומרים וכו'. וב"ה וכו'. ירושלמי כתב פנינו בה ביש לקיש ור' יוחנן. מד סבר שפלוגתייהו בזה. דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. ב"ש סבר מכלל שיש עזיבה אחרת כגון לעניים ולא לעשירים. וב"ה סברי אותם מיעוט הוא דע מזיבה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לריך דוקא אף לעשירים. ואם סבר שפלוגתייהו בזה. דכתיב והבזיעות תשמטנה ונעשתה. ב"ש סבר ונעשתה מיעוט דהכא לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר אפילו לא לעשירים. וב"ה דוקא מה שאמר על פסוק עניים מרודים פי' כהבנומו חביה מיעוט. ר"ת) : ירושלמי רבי ירמיה ורבי יוסף חד אמר אלו עולי מלרים פי' שבפאה כתיב ה' אלהיך אשר הוציאך מארץ מלרים. ותורגמא אמר אלו שיכולו מנכסיהון לסמיא לזוחין ס"ג אר"י ועניים מרודים חביה בים. אמר ר' אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו הבאת בכורים לבית המקדש פי' דעל פסוק ועניים מרודים פי' בירושלמי מטולטלים. פי' מטולטלים והולכים מבית לבית ופי' עולים לפי זה לשון עניים כמשמעו. שעניים הם עולים והולכים מבית לבית. על זה הביאו אח"כ דבש של ר' אבין אם אתה נותן לעניים מרודים מעלה אני וכו': **ד העומר ששכחוהו** כו' ירושלמי דכתיב אליך ומשמה שכחו בעל הבית. דכתיב וכו'. **ד המעמר** לכובעות וכו'. ירושלמי רבי אבינא אמר מן נדע כמה דקימה הלוה הוא כמוס עמדי: לחררה. הוא כמו מיגוד: ולעמרים. לעשות מכמה עומרים קטנים עומר אחד גדול אינו שכחה מפני שאינו גמר מלאכה:

פרק ו א בש"א הפקר לעניים הפקר. ובה"א אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה ירושלמי ר' חייא בשם ר' יוחנן שעמייהו דב"ש לעני ולגר תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כגון מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים. אמר רבי"ל עעמיה דב"ש תשמטנה ונעשתה ומה ת"ל ונעשתה יש לך נעשתה אחרת כגון מה זו בין לעניים בין לעשירים אף זה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים. מה מקיימין ב"ה עעמייהו דב"ש. ומשני תעזוב אותם מישעון הוא זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים (נמצא) מה מקיימין ב"ש עעמייהו דב"ה תשמטנה ונעשתה מישעון זה לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים (נמצא לרבי"ל עעמיה דב"ש ג"כ מנעשתה דת"ל דהוי מישעון ולב"ה הוי רבוי) : אמר רבי אבין לשון דמתניתין מסייע לרבי"ל עד שיפקיר לעשירים כשמיטה משמע בעשר כו'. בפקיר לבמה ולא לאדם לעשירים ולא לעניים לב"ש אין בפקרו הפקר. הפקיר לאדם ולא לבמה וכו' לעניי אותו העיר ולא לעניי עיר אחרת פלוגתא דר"י ור"ל ע"ד דר"י הפקרו הפקר ע"ד דר"ל אין הפקרו הפקר עכ"ל בירושל' וכו': כל עומרי וכו'. בירושלמי מפרש עעמיה דב"ש שהוא יכול לאלקו עומרי' של קב קב ועשמה ממנו השדה אינו לית לה רואין. ע' בר"ש (בר"ש מגאר יותר רק בשמעון ליסרמל ולא לעובד כוכבים. ר"מ) : **ב** העומר שהוא סמוך לגפה כו'. לגבר ולכלים אמשמעון רבותא לב"ה אף אתיא שחוכבים ל"ל דהוי שכחה וגפה וגדים רבותא לב"ש דאף שכן מחוברים ל"ל דאינו שכחה וכלל לוא רבותא לב"ש וב"ה בגפה אמשמעון רבותא לב"ש אף שהוא מחובר יותר מגדים אעפ"כ אינו שכחה וגדים רבותא לב"ה אף שאינו קבוע כ"כ בגפה אעפ"כ הוי שכחה ובקר רבותא לב"ש אע"ג דבידי ואינם קבועים כלל אעפ"כ הוי שכחה וכלים רבותא לב"ש. דסם קבועים יותר מעקר: (לריך לפרוש ב"ש במקום ב"ה. וב"ה במקום ב"ש ושכחה במקום אינו שכחה. ואינו שכחה במקום שכחה. ר"ש) : (וב"ל דמתנה בגיס בר"ת. ואמתת כדברי רבינו בפי' הארוך כי ב"ה הגריסה שלפנינו בירושלמי חיל. וקשיא על דב"ש בגפה וגדים דבר שהוא מבוים ואינו אמרין אינו שכחה. ופשיטא על דב"ה בבקר

פירוש

שבמעבר אינו אחר קנינה ואחר קנינה יש לו חלק: **ד המוכר** את שדהו וכו'. ירושלמי מתניתין דמוכר לו שדהו וקמתה אבל אם מכר לו קמתה ושיר לו שדה אבל זה אני קורא שדך ואבל זה אני קורא קנינך אם עשה כן הרי זה גוזל את העניים בפ"ב שעושה כן ה"ז גוזל עניים. פועל שעושה כן ה"ז גוזל לבפ"ב ולעניים עכ"ל. פי שאם עשה כן וכו' קאי אסיפא דמתניתין לא יבשכר אדם פועלים ע"מ שילקט בנו אחריו וב"ש קאמר שאם עשה כן הרי זה גוזל דבעב"ב את עניים שבבכרין לו בזול עבור זה ומגלה פורע הוכו בשל עניים והפועל גוזל הבעל הבית שנמתכוין עושה שיפול לקט הרבה בשביל בנו וגם גוזל עניים שלא מניח לקוט רק לבנו יותר משאלי עניים. מי שאינו מניח וכו'. פי' מתחלה אמר שאינו מניח כלל. ואח"כ משמיענו אף שהוא מניח רק שהוא לאחד. ולא זו אלא אפילו הוא מסייע בעצמו לאחד מהם הרי זה גוזל וכו' על זה נאמר על תסיג גבול עולם (פי' עולים על פי פסוק עניים מרודים כו' בהבנומו חביה מיעול. ר"ת) : ירושלמי רבי ירמיה ורבי יוסף חד אמר אלו עולי מלרים פי' שבפאה כתיב ה' אלהיך אשר הוציאך מארץ מלרים. ותורגמא אמר אלו שיכולו מנכסיהון לסמיא לזוחין ס"ג אר"י ועניים מרודים חביה בים. אמר ר' אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו הבאת בכורים לבית המקדש פי' דעל פסוק ועניים מרודים פי' בירושלמי מטולטלים. פי' מטולטלים והולכים מבית לבית ופי' עולים לפי זה לשון עניים כמשמעו. שעניים הם עולים והולכים מבית לבית. על זה הביאו אח"כ דבש של ר' אבין אם אתה נותן לעניים מרודים מעלה אני וכו': **ד העומר** ששכחוהו כו' ירושלמי דכתיב אליך ומשמה שכחו בעל הבית. דכתיב וכו'. **ד המעמר** לכובעות וכו'. ירושלמי ר' יוסה אמר מן נדע כמה דקימה הלוה הוא כמוס עמדי: לחררה. הוא כמו מיגוד: ולעמרים. לעשות מכמה עומרים קטנים עומר אחד גדול אינו שכחה מפני שאינו גמר מלאכה:

פרק ו א בש"א הפקר לעניים הפקר. ובה"א אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה ירושלמי ר' חייא בשם ר' יוחנן שעמייהו דב"ש לעני ולגר תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כגון מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים. מה מקיימין ב"ה עעמייהו דב"ש. ומשני תעזוב אותם מישעון הוא זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים (נמצא) מה מקיימין ב"ש עעמייהו דב"ה תשמטנה ונעשתה מישעון זה לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים (נמצא לרבי"ל עעמיה דב"ש ג"כ מנעשתה דת"ל דהוי מישעון ולב"ה הוי רבוי) : אמר רבי אבין לשון דמתניתין מסייע לרבי"ל עד שיפקיר לעשירים כשמיטה משמע בעשר כו'. בפקיר לבמה ולא לאדם לעשירים ולא לעניים לב"ש אין בפקרו הפקר. הפקיר לאדם ולא לבמה וכו' לעניי אותו העיר ולא לעניי עיר אחרת פלוגתא דר"י ור"ל ע"ד דר"י הפקרו הפקר ע"ד דר"ל אין הפקרו הפקר עכ"ל בירושל' וכו': כל עומרי וכו'. בירושלמי מפרש עעמיה דב"ש שהוא יכול לאלקו עומרי' של קב קב ועשמה ממנו השדה אינו לית לה רואין. ע' בר"ש (בר"ש מגאר יותר רק בשמעון ליסרמל ולא לעובד כוכבים. ר"מ) : **ב** העומר שהוא סמוך לגפה כו'. לגבר ולכלים אמשמעון רבותא לב"ה אף אתיא שחוכבים ל"ל דהוי שכחה וגפה וגדים רבותא לב"ש דאף שכן מחוברים ל"ל דאינו שכחה וכלל לוא רבותא לב"ש וב"ה בגפה אמשמעון רבותא לב"ש אף שהוא מחובר יותר מגדים אעפ"כ אינו שכחה וגדים רבותא לב"ה אף שאינו קבוע כ"כ בגפה אעפ"כ הוי שכחה ובקר רבותא לב"ש אע"ג דבידי ואינם קבועים כלל אעפ"כ הוי שכחה וכלים רבותא לב"ש. דסם קבועים יותר מעקר: (לריך לפרוש ב"ש במקום ב"ה. וב"ה במקום ב"ש ושכחה במקום אינו שכחה. ואינו שכחה במקום שכחה. ר"ש) : (וב"ל דמתנה בגיס בר"ת. ואמתת כדברי רבינו בפי' הארוך כי ב"ה הגריסה שלפנינו בירושלמי חיל. וקשיא על דב"ש בגפה וגדים דבר שהוא מבוים ואינו אמרין אינו שכחה. ופשיטא על דב"ה בבקר

הארוך

ובכלים דבר שאינו מבוים ואינו אמרין שכחה. הרי להדיא כדברי דיותר ד"ל בדבר המבוים דאינו גפה וגדים דהוא שכחה מבקר וכלים ולא"ע דב"ש מוחק גירסא זו. כבר לאינו כמה מפרשים כולם מקיימים גירסא זו. וסברתם משום דדבר שאינו מבוים. היינו מה שאינו מחובר אל הבית ותמיהו הדיר ולעולם צריך אל הבית ודמי לגת לו פרלה. והיינו בקר וכלים לעולם צריך אבל הבית משום דאינו מחוברים. מבפ"ב בגפה וגדים דאינו אבל לפי שעה ואין תמיהו הדיר שכן מחוברים ודו"ק. וא"כ שפיר קאמר דבהוא דב"ש הוא בגפה וגדים. ורבותא דב"ה הוא בבקר וכלים ודו"ק. כן הוא דעת רבינו בפירוש הארוך. אבל בפירוש הקצר דעתו כדעת הר"ש. ואלו ואלו דברי אלהים חיים ואין בו כח להכריע. [מהרב ר' יצחק פרענקל: מכאן ואילך הבה"ה מהרב ר' העשיל ס"ק זצ"ל להוק הבחת הר"ח דלא כהר"ב ר"ש הנ"ל]: **דע** דהמל"מ בפ"ה מהלכות מ"ע הכריע כדעת הר"ש והכיא ראיה מן הירושלמי שסמוך לירושלמי זה שמשם מוכח שלריך לעיל בירושלמי למחוק ולגרום בגי' הר"ש וכדעת רבינו בפירוש הקצר. קיבל הדבר לשניה כן גם בפי' הארוך והסברת הר"ח. גם מסוף דברי הבאתו בשמה ג' שכתב דלר"א דוקא בהחזיק וגם נתנו בדבר המבוים. בהא ס"ל לריא דפליגי כ"ש וב"ה. אבל בהחזיק לבד ולא נתנו בדבר המבוים גם ב"ש ס"ל דהוי שכחה. מזה מבואר שדעת הגאון בפירוש הארוך דדבר המבוים גורם שלא יהיה שכחה והסברת הר"ח. ובאמת לפ"ז יהיה מוכח הגאון בפי' דברי ר"א דלא הבנת המל"מ דמפרש דר"א ס"ל דפלוגתא ב"ש וב"ה בהחזיק וגם נתן אבל דבר המבוים. אבל החזיק לבד ולא נתן אבל דבר המבוים בזה ס"ל לר"א דב"ש בין ב"ש וב"ה ס"ל דלא הוי שכחה. ע"כ): **ג** ראשי שורות העומר שבנגדו מוכיח העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה. פי' דמלא מודים קאי אתרוייהו על ראשי שורות ועל עומר שהחזיק וכו'. וכך הלעם המבאה ראשי שורות שבעומר שבנגדו מוכיח וגם עומר שהחזיק וכו'. בהני תרוייהו מודים שאינו שכחה ומתניתין אתא לאמשמעינן לאפוקי מהוספתא דמייתי הר"ש בשם ר"ש דבעומר שהוא סמוך לגפה וכו' מודים דהוי שכחה אל מה שהלוו על עומר שהחזיקו להוליכו לעיר וגם נתנו בגד הגפה לו בגד הגדר שבגפ"ל אינו שכחה והר"ל שכחה אבל בהחזיק לבד דב"ע ס"ל דהוי שכחה ומצא אל מתניתין בתרתי דבסמוך לגפה ס"ל לתמתיתין דפליגי ותוספתא ס"ל דב"ש מודים דהוי שכחה ובעומר שהחזיקו ס"ל מתני' דמודים שאינו שכחה והתוספתא ס"ל בזה מודים דהוי שכחה דאינם מולקים רק בהחזיקו וגם נתנו בדבר המבוים: (עיין פי' ירושלמי ומקיים הגריסא דלא הר"ש ובגרסו מתמת שיבא אל הכלים ליקח יזכור על זה. ר"מ): **ד** ואלו הן ראשי השורות. הבאת מפרש מתניתין דלעיל שנים שהתחילו לקצר בתחילת השורה וכו' את שלפניהם ואת שלאחריהם אינה שלהה שכן דרך בשנים מתחילין לקצר עושין שורה א' לסמוך בכדי שידשו מהיכן התחילו לקצר לכך לאחריהם פי' מה שנאמר ביניהם בשפסכו פניהם לקצר היו שכחה דהעומר שבנגדו מוכיח בדעתו לעשות שורה דרך משל בשהתחיל לקצר מלפון נדרום חזי באותו מקום שהתחילו לקצר עושין שורה א' ממזרח למערב לסמוך ולשפיהם שכחה דאין דרכם לעשות להם שורה אחרת. יחיד וכו'. פי' אבל יחיד שהתחיל כו' הוי להיפך דלאחריו שכחה ולפניו דדרכו בשמונע ח"ש ממלאכת הקצירה חזי הולך ומתחיל מתחלת השורה ובסוף השורה הראשונה שאיר שם ודעתו לעשות שם שורה אחרת ממזרח למערב: זה הכלל כל שהוא בבל תשוב. פי' שאין דרכו לעשות כן ובשבה הרי הוא בבל תשוב והוי שכחה ואין עומר שבנגדו מוכיח אף מבמשיר שם עוד ולא מהני עומר שבנגדו מוכיח אלא בדבר שדרכו לעשות כן: **ה** שני עומרים שכחה ושלשה אינו שכחה מתחלה אשמועינן אף עומרין דלפעמים קוברין אלשה עומרים כיחד. אעפ"כ אינו שכחה ולא זו אלא אפי' איבורי זית דבלא עורה יכול לגבור כל הבלבה במקום אחד אעפ"כ ג' אינם שכחה ואח"כ משמיענו הוקי פשמן אף אחינו רק ג' קנים. אעפ"כ ג' אינו שכחה ואח"כ אומר שני גרגרים פרש דהיינו שעולים מן הארלן ועבשים בפרבעות. עיין מ"ש לקמן מ"ג פרק ז': ועל הולן ב"ש אומרים שלשה לעניים וכו' עיין בר"ש שמביא הירושלמי על זה. אמר ר' אבין שעמיה דב"ש לגר ליתום ולאלמנה יהיה פי' לגר מן ליתום

ו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה ב' עומרים ובהם סאתים ר"ג אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים אמר ר"ג וכי מרוב העומרים יופי כח של בעל הבית או הורע כחו אמרו לו יופי כחו אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כנדיש תאמר בשני עומרים שהן כבריכות:

ו העומר שיש בו סאתים וכו'. דכתיב עומר דכתיבן ולא גדים וקמתים הוי גדים: שני עומרים ובהם סאתים וכו' ר"ג וכו'. שמלעליון:

ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפילו היא של טופח רואין אותה כאילו היא ענוה של שעורים:

ז קמה שיש בה וכו'. פי' דיליף שכחת קמה מעומר: אין בה וכו'. שמואין וכו'. פי' קלמות רואין כאילו מלוכים שדופות כאילו וכו'. אבל בלא שבלים לא ממציין רואין כאילו הוא עושה וכו':

ח הקמה מצלת את העומר ואת הקמה העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה אי זו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד:

ח אפילו קלח אחד וכו'. סהיא מגלת את תגביה הנקלרת עמה וחבריה חבריה וכו':

ט סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצטרפים לסאתים אלא של עניים הם רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין ואם לאו הרי אלו מצטרפין:

ט והשום והבצלים. דהייט סאה שום וסאה בצלים שניהם המובדים וכו' אין מצטרפין: ר' יוסי אומר אם באת וכו' דהייט שיהיה לקט וכו' אין מצטרפין ואם לאו מצטרפין:

י תבואה שנתנה לשחת או לאלומה וכן באגודי השום ואגודות השום והבצלים אין להן שכחה וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים רבי יהודה אומר אין להם שכחה וחכמים אומרים יש להם שכחה:

י תבואה שנתנה לשחת וכו'. שאיט מגוב: וכל הטמונים בארץ וכו' ר' יהודה אומר אין להם שכחה וכו'. דכתיב קציר מישע הוא. שדוקא בגלוי: וחכ"א וכו'. דכתיב

קציר מישע וכתיב עדר מישע. שמעמע נמי גלוי ואין מיפוע אחר היפוע אלא לרשע:

יא הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגם הגם אין לו שכחה אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה:

יא ואם היה מתכוין וכו' אינה שכחה. אפילו הקצים שאני אומר שהוא מחמת אונס שמוד ליטול הגם והוא כמו שעמדו עניים בפניו כלפיל וכו': אם אמר הרי אני וכו'. מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה:

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. במה דברים אמורים בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהיה שפכוני או בישני במעשיו שהוא עושה הרבה במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה ושאר כל הזיתים שנים שכחה ושלשה אינן שכחה רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים:

א כל זית וכו'. רק שיש לו שם שמתמת הסם ישבר אח"ז. וכולם מודים אפילו בית הגל דסבר בעומר שכחו אבל דבר מקוייס הוי שכחה. אבל בזית כיון שהוא מתוכר מודה. שבוני. שבופך שמן הכבש: בישוני. שמניח מילנות אחרות שעושה פירות מובים ר' ומאר כל הזיתים: רבי יוסי אומר אין וכו'. פי' דת"ק סבר שיליף אחרון דכתיב בזיתים לא תפאר אחרון. ובעכחה כתיב לא תשוב לקחתו. הוי כמו אחרון. ורבי יוסי לא יליף אחרון. ופי' אחר שר"ל אחר על הלשונים כשמרבה ירושלים היה לסם זיתים תעבר והיה כל שהוא חשוב כזית הנטופה אבל ג"ש יליף;

ב זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה. כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ר"מ אומר משתלך המחבא:

ב זית שנמצא עומד וכו'. דהוי כמו יש לו שם: זית שיש בו סאתים וכו'. דאתריך כמו בתוספתא: בד"א בשלא התחיל וכו'. ירושלמי שלא קלי אתמים דאפילו אמחיל בם רק שנאחר אתמים אינה שכחה כמו בתוספתא: כל זמן שיש לו וכו'. פי' כל זמן שלא ליקט כל הזיתים שהפיל מהאילן: רבי מאיר אומר וכו'. פי' שהיה הולך עם מקל והכה באילן כדי שיפול ממנו זיתים ופפי' ליקט כל הזיתים מתחתיו אינו שכחה כך דלך שמתבא ופפי' אחר יש לו תחתיו יש לו בראשו ר"מ אומר משתלך המחבא ואפילו יש לו מתחתיו הוי שכחה:

פירוש הארוך

ליחוס חד ולאלמנה חד שעמייהו דכ"ם לעני ולגר תעמוד אותם הרי עני חד לגר חד (אפשר דר"ל דכתיב ליחוס כלא ו' ולאלמנה בו'. ר"מ). (וע' בירושלמי שלו על הירושלמי שכתב כדברי. אמר ר' אמי שניהם מקרא א' דרשו פי' דלא"ל קבה קרא דכ"ש ומפרש דגם כ"ה סברי קרא דכ"ש לגר וליחוס ולאלמנה יהיה אלא דכ"ש סברי ליחוס ולאלמנה תני ולכ"ש יחוס ולאלמנה חד): **ן** העומר שיש בו סאתים ושכחו. אם לתה תבוב דכתב לא תשוב לקחתו. אם לתה תבוב לתה יכול ליקח. יצא שומר שיש בו סאתים אפי' אם תבוב לא יכלת לקחתו ממתת כובדו. וחד דרים מבוס דכתיב עומר ולא גדים. עיין בר"ש שהגיה ירושלמי והגיה שבגיהם עיין שם: אמרו לו אם אמרת בעומר אחד שהוא כנדיש. מזה אמרו בגמרא בגא בהרא דף ע"ב כ' עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדים עליו. תורת עומר עליו דשיש והוא לאיט שכחה. תורת גדים עליו דאם שכחו בעצמו אינו שכחה. וכבי דייק לישנא שהוא כגדים ר"ל שהוא בעד עצמו כגדים ומכל מקום לענין עומדים בגידה הוי כעומר: **ן** קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה. דיליף שכחת קמה מעכחת עומר עיין בר"ש: אין בה סאתים וכו'. אפי' הוא של טופח. פירוש התבואה רעה שגדלה מאד בשיזר כאן מעט וכאן מעט. ואף אם יקצור לא יהיה בסאתים ולא יהיה מלא כנד כלל אעפ"כ אינו שכחה דרואין אותה וכו' (ונפירוש הירושלמי אינו כן. ר"מ). (ר"ל הירושלמי ובלבד שבלין הין דקות הו' וכתב ז"ל בביאורו ובלבד שבלים פי' שליך ביאה שבלין אז רואין אותו כדמפרש אם הין דקות אז רואין אותו כאילו הן מלאות. אבל אם הין מקום פנוי אין רואין אותן כאילו הין שבלין ונשכחת עומר לא שייך הא דמאי נפקא מינה בלא יש בה סאתים תבואה לו לאו. דעכ"ש ממלא מתבן שוה אם יש בה תבואה לו אם אין בה. אבל כאן אמשעיון אף אמשוי מתבן אינו כמו שאר תבואות ממתת שבן עופת): **ן** הקמה מצלת את העומר ואת הקמה. פי' הקמה שלא שכחה מגלת את הקמה שבחה ואת העומר שבחה ובפיון שיהיה נקור עם הקמה שלא בחה כדלעיל בבולת שבקיר וכו': **ט** סאה תבואה עקורה. פי' אלא הבואה תלושה ואם אינה תלושה וכן באילן סאה פירות תלושין. ואלא שאין תלושין. ושום ג"כ כנ"ל והבצלים ג"כ כנ"ל. ר"ל אומר אם בחת רשות עני נאמעע וכו' פי' ברשות לבא: וכן הוא בירושלמי וכביאו הרש"ש ע"ש וגם בפיון שבבה הקמה תחלה דאי לא הימת הכי הוי הקמה מגלת דאפילו קלח אחד מגיל: **י** תבואה שנתנה לשחת. פי' לאכיל לבהמתו או לאלומה פירוש לאחור בו שומרים. וכן באגודת הבוס. פי' שלקטן לאגוד בה שומין ואגודת בבוס והבצלים אין להם שכחה: וכל הטבונים בארץ. פי' שקוקר אותם ושומן בארץ כגון בלוף. ר"ל אומר אין להם שכחה ירושלמי וכביאו הרש"ש ופי' דלרבי דורשין שם רבוי דכתיב ונאכל גדים לו הקמה לו הבדר. קמה הוי מישוע לו הבדר הוי מישוע אחר מישוע ואינו אלא לרבות. ובאן דלא כתיב קמה הוי מישוע וכבנן בבבי קציר בגלוי דוקא בדרך ג"כ בגלוי ואינו מישוע אחר מישוע ואינו אלא לרבות

יא הקוצר בלילה והמעמר. ג"כ בגילה והבומא אין כיוס ואין בגילה וכו'. ואם היה מתכוין ליטול הגם. אין לו שכחה אפילו הבסון לא מבעיא על הדקון דאין לו שכחה כיון שבוטלו לא היה רק על הבסון אלא אפילו הבסון אין לו שכחה. דסבר כשאלקום הדקון לא תבבור גם הבסון. אם התנה כו': פי' דהו"א כיון שאחר מתחלה הוי כאילו לא שבח כלל ואמשעיון הכא דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה:

פרק ז א כל זית שיש לו שם בשדה. כמו שמפרש לקמן ואח"כ משמיעו רבותא אפילו שאין לו שם רק שהוא כזית הנטופה בשעתו ובנטופה ים מבארן שבוסף זיתיו שהם הוא אין הזיתים הבוניים מי שבמנו תגור בתוכו. הרי זה הבארן. ומעלה שים לו בזמן מרובה. ומעלה שהוא במעלה שהות מזיתים שים לבם שם מ"מ אינו שכחה: במה דברים אמורים בו' כל זמן מרובה. הבאה מפרש מלי דאמרינן לעיל כל זית וכו' דזהו דוקא בהני ג' שמות דמפרש ואזיל בשמו שהיה שוסכני פי' שעושה שמן הרבה ברוב שבים אף שבמה הבמה לא היה שעשה שמן הרבה ובנטופה דוקא בבעמה בבעמה ר"ל בשעה שבבה אף שאינו

*) נ"ע נר"ם. **) נ"ע דר"ש.

ג איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה היה בוצר עקץ את האשכול הוסבך בעלים נפל מידו לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית. המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים:

ג היה בוצר וכו'. מיט פרט שמתמת לומם נפל: המניח את הכלכלה. כשיפול מהאילן לא יפרט שהכלכלה כך ולא יפטור מה שעופל עליו הרי זה וכו':

ד איזהו עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף אם יש לה כתף או נטף של בעל הבית אם ספק לעניים עוללת שבארכובה אם נקרצת עם האשכול הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים גרגר יחידי רבי יהודה אומר אשכול וחכמים אומרים עוללת:

ד איזהו עוללות. שיהיה לעניים: כתף. שיהיה מונח זה על זה מתמת ליבוי פירות כמו מגוי על כתיפו: נטף. פי' כנאמר ענף הנכנס מעניים: גרגר יחידי רבי יהודה אומר וכו'. דכתיב ונסתר בו עוללות כמיקף זית שנים או שלשה גרגרים סבר מבל אחד משכול וכו':

ה המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים דברי ר' יהודה ר"מ אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים:

ה המדל וכו'. בגפנים ניכר איזה יהיה שולל כשיפלה: ר"י וכו'. סבר דהוי כשותפים: ר"מ אומר. סבר דהוי כמו מוכר ומקור:

ו כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור וב"ה אומרים יש לו. בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמם ובה"א כולו לגת:

ו כרם רבעי וכו' בש"א וכו'. כשפוחה אין לריך ליתן חומש ואין לריך לנכר: שבכניסי בשמיטה לריך לנכר כמעשרות: ובה"א וכו'. שהיא קודש כמעשר וכו':

ז כרם שכולו עוללות רבי אליעזר אומר לבעל הבית רבי עקיבא אומר לעניים אמר רבי אליעזר כי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות אמר לו ר"ע וכרמך לא תעולל אפי' כולו עוללות א"כ למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר:

ז כרם שכולו וכו' ר' אליעזר אומר וכו'. כי תבצור (כתיב) וכו' ולכ"ל למה נאמר לא תעולל. דסי' תמיהא דאין לעניים עד אחר קלילה ומה שיקלוט הוי הפקר. ויכול ליאכל בשה"ב כתיב לא תעולל וכו':

ח המקדיש כרמו עד שלא נודעו בו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו בו העוללות העוללות לעניים רבי יוסי אומר יתנו שכר גידולו להקדש אי זה היא שכחה בערים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה וברגליות משיעבור הימנה:

ח משנודעו העוללות וכו'. שזכו מעיים בעוללות: איזו שכחה בערים וכו'. שיהא מוחיים מחתיה כולמים. כדי שלא יפגמו שהן דקות:

פרק ח **א** מאימתי כל אדם מוחרין בלקט משילכו הנמושות בפרט ועוללות משילכו העניים בכרם ויבאו ובזיתים משתרד רבעה

שניה אמר ר' יהודה והלא יש שאינם מוסקין את זיתיהם אלא לאחר רביעה שניה אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה אכרות:

א מאימתי כל אדם וכו'. פי' אפילו לעשירים שיהיה כמו הפקר: בזיתים משתרד רביעה שניה. אלא כדי שיהא וכו'. שיהא שלא יטול לקבל ולקוט ביום אחד ל' מיסקין:

ב נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו ובן לוי נאמן לעולם ואינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן:

ב נאמנים וכו'. פי' רק כפי שיטול ולקוט. אבל על יותר אינו נאמן: ואינן נאמנים אלא וכו'. דהיינו מה שאינו לקמן:

ג נאמנין על החטין ואין נאמנין על הקמה ולא על הפת נאמנין על השעורה של אורז ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל נאמנין על הפול ואין נאמנין על הגרסין לא חיין ולא מבושלין נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא:

ג ואין נאמנים על הקמה וכו'. אבל אם אמר אני עשיתי קמה נאמנין. ולא נאמנין על יותר מלבי שיטול ולקוט: על שעורה של אורז. שלבלבם ליתן אורז בשעורה כמה שגדל: ואין נאמנים לומר של זיתי ניקוף הוא. פי' מחמת שמשייר דבר מועט לזיתי ניקוף שאין עליו שיעור אפילו מדלגנן:

ד נאמנים על הירק חי ואין נאמנים על המבושל אלא אם כן היה לו דבר מועט שכן דרך בעל הבית לחיות מוציא מלפפו:

ד שכן דרך בעל הבית וכו': פי' מקדילה:

ה אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים ר"מ אומר חצי קב. קב וחצי כוסמין וקב גרוגרות או מנה דבילה ר"ע אומר פרס. חצי לוג יין ר"ע אומר רביעית. רביעית שמן ר"ע אומר שמינית. ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שיסמכם ויקח בהם מזון שתי סעודות:

ה שיסמכם ויקח שתי סעודות. הייט ד' מיסקיס:

ו מדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראלים היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה היה לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן:

ו מדה זו אמרו וכו'. דהיינו שתי סעודות: בכהנים. וכו'. פי' נמתנות כהונה ובמתנות לויה וכו': היה מציל. פי' שנולה ליתן לקרובו מותר לסגל מליו: היה דבר מועט. פי' כשיגל מתנה יהיה דבר מועט. דהיינו אלא יגיע לכל שני ב' סעודות נותן לפניהם וכו':

ז אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון ג' סעודות. מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה והקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה:

ז פונדיון הייט ד' מיסקין. ומזה לגבות הוצאה אחרת הוה כל הלחם: מי שיש וכו'. שמתמי מתחלק בכל יום וקופה מתחלק בכל שבת:

פירוש הארוך

ג איזהו פרט הנושר כו' היה בוצר וכו'. מיט פרט שמתמת לומם נפרט ופרט הוא כשנפל לארץ ונפרט ונעשה כפרוטות מתמת שנתבדרו בשעה שנפל לארץ: המניח את הכלכלה הרי זה וכו'. קשה מאי אתי לאתמעינן פשיטא דזה הוי גזל גמור אבל לפי מה שאמרנו ניחא דפרט אינו עד שנפל לארץ ונפרט ספי' כך הוא שלשון שיאמר שלא ולא יתפרד מיד את הכלכלה דכלכלה הוא מגמי שהוא דבר רך ולא"כ גזל גמור אינו דעל פי דין תורה אינו פרט כשהוא שלם רק שהוא נורם לזה ודמי לכה דאיתא לעיל מי שאינו מניח את העניים וכו' על זה נאמר לא תסג גבול וכו': (בבאר יש מקום להמעיינים להרהר אחר דברי דמנא ליה לרבינו דין מדם כזה כני שום דאיס דאיס ואם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה דיש לפרש כפירוש הר"ש דאיסך דהוא גזל גמור משום דפרט בנשירתו קדש קודש שבגיע לארץ ע"ש והברלות את גבורתו כי דברין מוצעים ממקור חיים ועל אדני אמת כן נעשים כי מבואר להדיא כדברי בירושלמי וז"ל אלמא דאלפי שבל לקט בנשירתו מה שיקדש אמר שמואל ב"א שניה הוא שהוא גרס לו אלא יד לארץ והן הן דברי רבינו שאינו אלא מעשה גרס ולא כר"ש דהוא גזל גמור והאמת יורה דאכו כלל. (מהרב ר' יצחק פרענקיל): **ד** איזהו עוללות. דכתיב וכרמך לא תעולל כתף ונטף. עיין בר"ש: גרגר יחידי. פי' שאין בכל אשכול רק גרגר יחידי: ר' יהודה אומר אשכול. ירושלמי אמר רבי סימון טעמיה דר"י דכתיב ונסתר בו עוללות כעוקף זית שנים שלשה גרגרים ב' ג' עוללות אחות מכלל אשכול כנ"ל דלא כהרע"ב והתוי"ט שהעתיקו יותר מכלל דרוקה לשניה לאיה על גרגר יחיד: **ה** המדל בגפנים וכו'. בגפנים ניכר איזהו יהיה עוללות כשיפלה: ר"י וכו' דסבר דהוי כשותפים: רמ"א וכו'. דסבר דהוי כמוכר ומאור עיין בר"ש שבשיה ירושלמי הכל מודים וכו' ע"ש: **ו** כרם שכולו עוללות וכו'. ירושלמי ומה ר"ל. פי' מה עניד ר"ל נקרא דכרמך. פי' שלא אמר סתיל ואין לעניים בעוללות קודש שבגיר יוכה בכן בעל שנים. עיין בר"ש: **ח** המקדיש כרמו כו' משנודעו וכו'. הטעם מפרש בירושלמי ובתוספתא והביאו בר"ש שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: ר"א יתנו שכר גידולו להקדש. מה שמשכחין בקרקע כל שעה ושעה דר"י ס"ל דיש מעילה בגידולין דהקדש: איזו היא שכחה בערים. פי' כרם המודלה ע"ג עליה מלשון אף עדשו דעגנה. ודרך לפעמים שוטין מעלים כמין גג משופש ושליו הנשן כורכת כמו בכשות ונקשוקין שוטין עד היום כן הוי שכחה: כל זמן שלא יכול לפשוט את ידו ולטול. פי' כשמולך רמוק מן הארץ עד שאינו יכול ליגע הענפים שבורכין על הענים אז הוי שכחה. אבל כל זמן שיכול לגביע ידו אף שהוא רחוק מעיקר הענפים אחי תעפ"ל אינו שכחה. אבל בגרגלות הוי מיקר שכחה מיעבור הימנה:

פרק ח **א** מאימתי כל אדם כו'. עיין בר"ש שבניה מהירושלמי פלוגתא על זה מאי ממושות ומסקנא דירושלמי זקנים שהולכים על משענתם: בפרט ובעוללות כו' משילכו. דרך הנני לקט בנולו לבדה ונחרוה כמ"ש ותלך ותבא ותלקט. ירושלמי. אמרי לא קאמי סבא ממושות. ושמי ע"ש בהם תגינין בהים על אחר: ובזיתים וכו'. ירושלמי אמרי לא אמי ממושות עפי שהוא

ח מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול היו ממושכנין לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו:

ח מי שיש לו מאתים זוז וכו'. דיש לו מה שנה לאכול: אפילו אלף וכו'. אפילו אלף בני אדם מוסיפין כאחד:

ט מי שיש לו המשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכל מי שאינו לא הזיר ולא טומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק צדק תרדוף וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנאמר ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים וגו':

ט מי שיש לו חמשים זוז וכו'. שממשיס זוז שמשא ומתן בהם כמאתים שלא נשא ונתן: דין אמת לאמיתו. וכל דיין שלוקח שוחד כו' עד יעור עיני מכמים. ואח"כ ע"ל וכל מי שאינו לא מגיר כו' כאחד מהם שנא' ודורש רעה תבואנו ונאמר לדק לדק כו' כנ"ל: סליק מסכת פאה

פירוש

וגם רמיית הרמב"ם שהביאו ממתניתין דילן אינו רמיה כלל. דאדרבא מכאן יהיה ראיה לפסק התוספות כר"ש. דהכא יש לדקדק דאמר ר"ש בריש לא מהן שנים לחנוני ואח"כ אמר מתנה לחנוני. וקשיא דר"ש אדר"ש. ומשני הא דיהיב ליבי כו'. ולכאורה אינו מובן. מאי קמ"ל ר"ש היכא דיהיב ליבי אינו מוכה לו אלא שנים והם לאו מתנה. וכי עבה קמ"ל. ובודאי לא היו דברי לבטלה ושוב מאי מקשה דר"ש אדר"ש. והא ר"ש לשה לתרן הגמרא הכ"ל. ומתחלה היה רוצה לתרץ שנים ראה שאעפ"כ קשה ודיין. ותירץ מתנה וכו' אלא ר"ש תרתי מיתרי אמר. ובתחלה לשה לתרץ אליבא דהאי מימרא דאמר שנים ולא היה יכול ותירץ אליבא דהאי מימרא דאמר מתנה ולמה כולרך הכי מימרא לתרץ ב' המשניות במסכת פאה שמותרות זו אם זו בקושית הירושלמי הכ"ל. ותירץ לא מהן שנים וכו' כתירוץ הירושלמי. ואח"ז היה קשה לו הלי והנה דמייתי גמרא במסכת עירובין. ותנא דקרוביס דברי אלו כו' והולרך לשנות לא מהן מתנה. ולזה מקשה קשיא דבר תמהה אדר"ח. ומשני כו'. כי כשמוהן לעני א"ל לחשוב הנעשה לכך אינו מוכה רק שנים. הא דלא יכב בעה"ב ליבי לכך הושב מתנה. ולפי זה הא דמשני במסכת הכ"ל שנים. ולא משני גם הכא מתנה. על כרחך משמע כמ"ש הרולה לפסוק כר"ש שכן הלכה כר"ש. וא"כ קשה הא סתם מתניתין דפאה סתם כר"י. לכך משני הכם לא מהן שנים וכו'. (עיין ביאורי הגר"א בא"ח סי' רפ"ז יותר באריכות). ממנה דבשני שנים ים ב' ביכרין ובב שנים ים ג' בכרות. ועולה בחשבון ממש כר"ש. ומה שהביא הרמב"ם ראיה מהלשון שבגמ' דאמר מאן תמיס ר"י בן נרוקה משמע דהלכה כמותו אלא ראיה דהא סתם מתניתין סבר כר"ש והלכה כסתם

הארוך

מתנה: נותן לו פרנסת לינה. ב"ב ע' א' איתא אמר רב אסא פורה וזי סדיה ומתושפתא קתני שמן וקטניות. ולפ"ז ל"ל דהתוספתא מייני קודם שאכל בא לשם: מי שיש לו מזון שתי תעודות כו' כי הסמוחי נחלק בכל יום: מזון ארבע עשרה סעודות וכו'. כי הקופה נגבית מערב שבת לערב שבת: והקיפה נגבית וכו'. הטעם שאין ממנין שרלה על הלמור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות. והתמחוי גבייה נמי בשלשה הטעם בגמרא הנ"ל מפני שגבוה ומלוקה שון. ויש בה שני פירושים פי' א' שגבייה נמי דין כמו החלוקה. ופי' אחר מפני שאין נזמן א' כי תיקף כשגובין בו ביום מחלקין לכך תקנו שגם הגבייה יהיה בשלשה כדי שלא יהא לריך לחפש אחר הבלי כשיבא לחלק. עוד איתא הסם מילוקים שנין קופה לתמחוי. מיי"ם: ח מי שיש לו מזון וכו' דיין שיש לו כדי פרנסתו שנה בלימה לאם יקח בשנה זו דלקו שחתה ופאה מעיס בכל השנים: אפילו אלף כו'. פי' אפילו אלף ב"א. ירושלמי והביאו הר"ש היה מבתחם בכלי זהב וכו' טעות סופר יש שם ונ"ל. תאמר ר' מני כלי נמשנה וכו' בגופיהן ומקום כסף בתחלף במקום בתושה: ט מי שיש לו המשים זוז וכו' ובן דיין שדן דין אמת לאמיתו. ולהן ל"ל הבבא דלמעה ולכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין וכו'. ואח"כ ל"ל וכל מי שאינו לא מגיר ולא טומא וכו' עד שיהא כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר לדק לדק תרדוף. וזה קאי אדלעיל על דיין שדן דין אמת לאמיתו שעיניו לא כהות ראיה על זה. ולכך מייתי ראיה שלו לבסוף. כדי לסיים בדבר טוב וכן מלינו בכמה מסכתות שנתחלפו הבבות:

סליק מסכת פאה

מסכת דמאי

פרק א הקלין שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה ונובלות התמרה והגופנין והנצפה וביהודה האוג והחומץ שביהודה והבסבר ר' יהודה אומר כל השיתין פטורים חוץ משל דופרה כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמונה כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפות:

א הקלין. מבואר שלקח מעם האדן מייני חכמים ליתן תרומת מעשר ומעשר עני. אבל לא מעשר עני. לפי שיטול לומר הבא ראיה. ועל תרומה גדולה לא אחדו ע"ה. ויש כמה מבואות שהקילו ואינו לריך לעשר. ירושלמי חד אמר משום שהמינים שהקילו אינם משוכין ובודאי עישר עם האדן. וחד אמר מתמת שרובם בתין מן שהפקר ופטורים ולא גזרו לבנן: השיתין. פי' שלקחן קודם זמנם: ר"ו אומר וכו' חוץ משל דופרא. הייט שמבדלים שני פעמים בשנה והן משובים:

פירוש

פרק א הקלין שבדמאי וכו'. ירושלמי רבי יוחנן ורשב"ל. דרשב"ל ס"ל דלא שנו אלא דמאי אבל ודאי מייב ס"ל דטעמא דמלתא משום דפירות הללו לא הביבו ולא נחבדו ע"ז ודודאי עשרום. וכ"ל דהטעם משום הפקר. וא"כ אפילו בודאי פטור. ומגמרא דילן פסחים מ"ב ב' משמע דלא הכריעו. ואפשר שביסס דאיתא שם וסבר ר"י וכו' תי' ל' לא נחבדו והייט כסברת רבב"ל. ולי בעיה אימא נחבדו. ולא קשיא הא בדבוקא וכו' וזה כסברת ר"י ומסכת ברכות מ' ע"ב משמע בפסיקות כרבב"ל דבריך בתם בשלמא למ"ד בושלי כמרי היינו דקתני הקלין שבדמאי ספקן הוא דפטור. אבל ודאי מייב וכו' ע"ש משמע כרבב"ל. ונ"ל הא דמשני בפסחים אליבא דר"י הוא לדוחתא דמלתא. אבל בחמת שוכרה לומר דסגמרא דילן ס"ל כרבב"ל: השיתין. הוא תמנה חיוכרת דאיתא במסכת דמ בוחל איזהו בוחל מביאינו ראשיהם ואיתא בירושלמי אלו הן שיתין רבב"ל אמר שהן יוצאין מחחת העלין. ואזהו פי' סגמ' מביאינו ראשיהם. שהיא בעצמה כשהגמור אינה לבן. אין כשמתחיל לגאת מן הטלין הוא לבן. ואזהו הלינה חיוכתא. ומאי דאיתא במסכת ברכות מ' ב' שיתין וכו' אר"י מין תאנים עשות סופר וב"ל הנאה חיוכתא: והרימין. אינו מין ריימון אלא הוא אילן מין אחר. ובנות שוח. הוא מין תאנה חיוכתא והן רעים. שתאנים שבחוכות בס יפים. והלבנים בס רעים. ולריך לסוסיף במסכת ברכות מין הנאה כו'. דבפרק ד' דברים גבי מודר מן הבלבלה משמע דפרי עוב הוא אלא ודאי כמ"ש. ובנות שוח הייט תאנה דולבת. וכ"ל לבגיה במסכת ברכות בס לומר תאנה שבלבבת בערמון. דערמון בלבון תרגום הוא דלוב: ונובלות התמרה. במסכת ברכות מ' ב' פליגי. חד אמר בוסלי כמרא ופי' הר"ש בבאן אין מתבשלין בחלון. ובמסכת ערלה פ"א מ"ח דבוסלי כמרא היינו תמרין פגין שאין ראוין לאכילה וכומרין אותן בעפר להתבשל. וזהו שיעת הערוך שפסק ובל הטבלות והן מין תמרים שאין מתבשלין על החלון וגם רבינו יונה כתב נובלות שהוא מין פירי ולא נגמר בישולו שבבל. עכ"ל. וכתב ב"י. ולא דק שהרי אמרו בגמרא דנובלות היינו בוסלי כמרא ופי' רש"י שבוסלי כומרא כמו שרופי תמר שבשל ונשרו הטוב ויבשו כו'. וא"כ אינו ענין לבלא בגמרו בישולם עדיין. אבל לפ"ז לא קשה כלל: וחגופנין. הם שילפי גופנין. והנצפה. הוא לגף: וביהודה האוג והחומץ שביהודה. כך לקרא הומץ שביהודה. כמו בלחשוקה הומץ החלומי. עיין במס' פסחים מ"ב ב': והבסבר. קאי נמי על וביהודה דקא מתחיל: ר"א אומר כו' חוץ משל דופרא. שעושה בשנה: המוסטפות. פיינו בתנאים בחלון עד שנבקעו: ב הדמאי אין לו חומש. כמעשר שני שלא הפרה מעשר אינו לריך לבוסיף חומש ובדמאי הקילו. וכירושלמי מבאר הכא תני אין לו חומש. ובמסכת ב"מ ל"ה חבש במתנה חומשין הוכבל ת"מ של דמאי. ומשני ב' תירוצים ה' דמתניתין דהתם אחיא כר"מ דאמר עשו תבשיל מקיל בפדיונם יותר מהבמים ב"ש בתוספות: בלוקח

משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וכן דיין שדן דין אמת לאמתו וכל מי שאינו לא הזיר ולא טומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר צדק צדק תרדוף וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות שנאמר ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים וגו':

ט מי שיש לו חמשים זוז וכו'. שממשיס זוז שמשא ומתן בהם כמאתים שלא נשא ונתן: דין אמת לאמיתו. וכל דיין שלוקח שוחד כו' עד יעור עיני מכמים. ואח"כ ל"ל וכל מי שאינו לא מגיר כו' כאחד מהם שנא' ודורש רעה תבואנו ונאמר לדק לדק כו' כנ"ל: סליק מסכת פאה

הארוך

מתנה: נותן לו פרנסת לינה. ב"ב ע' א' איתא אמר רב אסא פורה וזי סדיה ומתושפתא קתני שמן וקטניות. ולפ"ז ל"ל דהתוספתא מייני קודם שאכל בא לשם: מי שיש לו מזון שתי תעודות כו' כי הסמוחי נחלק בכל יום: מזון ארבע עשרה סעודות וכו'. כי הקופה נגבית מערב שבת לערב שבת: והקיפה נגבית וכו'. הטעם שאין ממנין שרלה על הלמור פחות משנים: ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות. והתמחוי גבייה נמי בשלשה הטעם בגמרא הנ"ל מפני שגבוה ומלוקה שון. ויש בה שני פירושים פי' א' שגבייה נמי דין כמו החלוקה. ופי' אחר מפני שאין נזמן א' כי תיקף כשגובין בו ביום מחלקין לכך תקנו שגם הגבייה יהיה בשלשה כדי שלא יהא לריך לחפש אחר הבלי כשיבא לחלק. עוד איתא הסם מילוקים שנין קופה לתמחוי. מיי"ם: ח מי שיש לו מזון וכו' דיין שיש לו כדי פרנסתו שנה בלימה לאם יקח בשנה זו דלקו שחתה ופאה מעיס בכל השנים: אפילו אלף כו'. פי' אפילו אלף ב"א. ירושלמי והביאו הר"ש היה מבתחם בכלי זהב וכו' טעות סופר יש שם ונ"ל. תאמר ר' מני כלי נמשנה וכו' בגופיהן ומקום כסף בתחלף במקום בתושה: ט מי שיש לו המשים זוז וכו' ובן דיין שדן דין אמת לאמיתו. ולהן ל"ל הבבא דלמעה ולכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין וכו'. ואח"כ ל"ל וכל מי שאינו לא מגיר ולא טומא וכו' עד שיהא כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו ונאמר לדק לדק תרדוף. וזה קאי אדלעיל על דיין שדן דין אמת לאמיתו שעיניו לא כהות ראיה על זה. ולכך מייתי ראיה שלו לבסוף. כדי לסיים בדבר טוב וכן מלינו בכמה מסכתות שנתחלפו הבבות:

סליק מסכת פאה

מסכת דמאי

ב הדמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ונאכל לאונן ונכנס לירושלים ויוצא ומאבדין את מעוטו בדרכים ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו ומהללים אותו ככף על כף נהשת על נהשת ונהשת על הפירות ובלבד שיהזור ויפדה את הפירות דברי ר"מ וחכמים אומרים יעלו הפירות ויאכלו בירושלים:

ב הדמאי וכו' ונכנס לירושלים ויוצא. פי' מעשר ודאי אינו יולא. ופ"ל שמייני שיולא במעשר של דמאי כיון דתנא קודם אין לו חומש וכו'. וקשה שבמסכתא מעשר שני פרק ב' פלוגתא בית שמאי ובית הלל וכו' ומוכח שם שהדמאי ככנס ויולא ופדה ומקיק בירושלמי במה דברים אמורים בדמאי שלא הופרשו ומבואה מייני. וקשה ממשנתינו דתני ככנס ויולא. וי"ל בירושלמי קאי על נפדה. בד"א בתבואה. אבל במעשרות אינו נפדה. אבל ככנס ויולא. (תיבת ובלבד ואות ב' של שיתזור עשות סופר):

פירוש

פרק א הקלין שבדמאי וכו'. ירושלמי רבי יוחנן ורשב"ל. דרשב"ל ס"ל דלא שנו אלא דמאי אבל ודאי מייב ס"ל דטעמא דמלתא משום דפירות הללו לא הביבו ולא נחבדו ע"ז ודודאי עשרום. וכ"ל דהטעם משום הפקר. וא"כ אפילו בודאי פטור. ומגמרא דילן פסחים מ"ב ב' משמע דלא הכריעו. ואפשר שביסס דאיתא שם וסבר ר"י וכו' תי' ל' לא נחבדו והייט כסברת רבב"ל. ולי בעיה אימא נחבדו. ולא קשיא הא בדבוקא וכו' וזה כסברת ר"י ומסכת ברכות מ' ע"ב משמע בפסיקות כרבב"ל דבריך בתם בשלמא למ"ד בושלי כמרי היינו דקתני הקלין שבדמאי ספקן הוא דפטור. אבל ודאי מייב וכו' ע"ש משמע כרבב"ל. ונ"ל הא דמשני בפסחים אליבא דר"י הוא לדוחתא דמלתא. אבל בחמת שוכרה לומר דסגמרא דילן ס"ל כרבב"ל: השיתין. הוא תמנה חיוכרת דאיתא במסכת דמ בוחל איזהו בוחל מביאינו ראשיהם ואיתא בירושלמי אלו הן שיתין רבב"ל אמר שהן יוצאין מחחת העלין. ואזהו פי' סגמ' מביאינו ראשיהם. שהיא בעצמה כשהגמור אינה לבן. אין כשמתחיל לגאת מן הטלין הוא לבן. ואזהו הלינה חיוכתא. ומאי דאיתא במסכת ברכות מ' ב' שיתין וכו' אר"י מין תאנים עשות סופר וב"ל הנאה חיוכתא: והרימין. אינו מין ריימון אלא הוא אילן מין אחר. ובנות שוח. הוא מין תאנה חיוכתא והן רעים. שתאנים שבחוכות בס יפים. והלבנים בס רעים. ולריך לבוסיף במסכת ברכות מין הנאה כו'. דבפרק ד' דברים גבי מודר מן הבלבלה משמע דפרי עוב הוא אלא ודאי כמ"ש. ובנות שוח הייט תאנה דולבת. וכ"ל לבגיה במסכת ברכות בס לומר תאנה שבלבבת בערמון. דערמון בלבון תרגום הוא דלוב: ונובלות התמרה. במסכת ברכות מ' ב' פליגי. חד אמר בוסלי כמרא ופי' הר"ש בבאן אין מתבשלין בחלון. ובמסכת ערלה פ"א מ"ח דבוסלי כמרא היינו תמרין פגין שאין ראוין לאכילה וכומרין אותן בעפר להתבשל. וזהו שיעת הערוך שפסק ובל הטבלות והן מין תמרים שאין מתבשלין על החלון וגם רבינו יונה כתב נובלות שהוא מין פירי ולא נגמר בישולו שבבל. עכ"ל. וכתב ב"י. ולא דק שהרי אמרו בגמרא דנובלות היינו בוסלי כמרא ופי' הר"ש שבוסלי כומרא כמו שרופי תמר שבשל ונשרו הטוב ויבשו כו'. וא"כ אינו ענין לבלא בגמרו בישולם עדיין. אבל לפ"ז לא קשה כלל: וחגופנין. הם שילפי גופנין. והנצפה. הוא לגף: וביהודה האוג והחומץ שביהודה. כך לקרא הומץ שביהודה. כמו בלחשוקה הומץ החלומי. עיין במס' פסחים מ"ב ב': והבסבר. קאי נמי על וביהודה דקא מתחיל: ר"א אומר כו' חוץ משל דופרא. שעושה בשנה: המוסטפות. פיינו בתנאים בחלון עד שנבקעו: ב הדמאי אין לו חומש. כמעשר שני שלא הפרה מעשר אינו לריך לבוסיף חומש ובדמאי הקילו. וכירושלמי מבאר הכא תני אין לו חומש. ובמסכת ב"מ ל"ה חבש במתנה חומשין הוכבל ת"מ של דמאי. ומשני ב' תירוצים ה' דמתניתין דהתם אחיא כר"מ דאמר עשו תבשיל מקיל בפדיונם יותר מהבמים ב"ש בתוספות: בלוקח